Кн. палата

БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

1984 йил · 2 МАРТ · № 10 (2750) · ЖУМА

ПАРТИЯНИНГ СОДИҚ ЁРДАМЧИЛАРИ

БЎЛАЙЛИК, ХАЛҚ УЧУН ИЖОД ҚИЛАЙЛИК

ЎЗБЕКИСТОН ИЖОДКОР ЗИЁЛИЛАРИ НАМОЯНДАЛАРИНИНГ УЧРАШУВИ

Ҳозир адабиёт ва санъат арбоблари олдида буюк вазифалар турибди. Уларнинг халқ олдидаги, партия олдидаги масъулияти катта. Улар мамлакатимиз турмушининг ҳамма босқичларида, халқ фаолиятининг барча соҳаларида партиянинг ёрдамчилари бўлиб келдилар ва ҳозир ҳам шундай. КПСС Марказий Комитети 1983 йил декабрь ва 1984 йил февраль Пленумларида, ўртоқ К. У. Черненконинг нутқида мамлакат меҳнаткашлари олдига, шу жумладан ижодкор зиёлилар олдига ҳам кенг кўламдаги вазифалар қўйилди.

Ҳар бир санъаткорнинг ана шу вазифаларни амалга ошириш учун умумхалқ курашидаги ўрни, ўз истеъдоди билан партия ишига, коммунистик жамият граждани бўлган инсонни тарбиялашга хизмат қилиш иштиёқи ҳақида, бутун мамлакат ишларига шахсан дахлдор эканликлари ҳақида 1 март куни Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетида бўлиб ўтган учрашувда гаплашиб олинди. Бу ерга адиблар, композиторлар, рассомлар, кинематографиячилар, саҳна усталари, архитекторлар, журналистлар, республика ижодкорларининг ҳамма авлодларига мансуб кишилар тўпланишди.

Учрашув қатнашчилари ҳузурида Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари **И. Б. Усмонхўжаев** нутқ сўзлади. У оғир жудолик — КПСС Марказий Комитети Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси Юрий Владимирович Андроповнинг вафоти коммунистларнинг, миллионлаб совет кишиларининг, бутун тараққийпарвар инсониятнинг қалбига чуқур қайғу солганлигини таъкидлаб ўтди.

Қайғули мотам кунларида партиянинг метиндек жипслиги, унинг халқ билан мустаҳкам бирлиги, танлаб олинган йўлга — коммунистик бунёдкорлик ва тинчлик йўлига қатъий амал қилишга азму қарори ва тайёрлиги яна бир бор яққол намоён бўлди. Коммунистлар, барча совет кишилари КПСС ленинчи Марказий Комитети, Марказий Комитет Сиёсий бюроси теварагида ўз сафларини яна ҳам маҳкамроқ жипслаштирмоқдалар. Улар партия сиёсатини астойдил қўллаб-қувватлаётганликларини, бу сиёсатни муттасил амалга оширишга интилаётганликларини билдирмоқдалар.

Партиямиз, бутун совет халқи партия Марказий Комитетининг навбатдан ташқари Пленуми Коммунистик партия билан Совет давлатининг атоқли арбоби ўртоқ Константин Устинович Черненкони бир овоздан КПСС Марказий Комитети Бош секретари этиб сайлаганлиги тўғрисидаги хабарни тўлатўкис маъқуллаб кутиб олдилар. Пленумнинг бу қарори — КПСС сиёсатидаги давомийликнинг ёрқин далилидир.

КПСС Марказий Комитети Бош секретари Константин Устинович Черненко ўз нутқларида партия XXVI съезди ва КПСС Марказий Комитетининг кейинги Пленумлари қарорларини муваффақиятли равишда бажаришга доир амалий ҳаракатларнинг аниқ программасини баён этиб берди.

Партия меҳнаткашларни эришилган юксак суръатни, катта вазифаларни ҳал этишга бўлган умумий кайфиятни сақлаб қолишга, ишда таркиб топган ижобий тенденцияларни активлик билан ривожлантириб, уларга барқарор тус беришга йўналтирмоқда. Омманинг ижодкорлигини, меҳнат коллективларининг ижодий ташаббусларини, уларнинг муқобил планларини, қўшимча мажбуриятларини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш зарур.

Яқинда матбуотда 1983 йилги якунлар тўғрисида эълон қилинган ахборотлар ҳар бир совет кишисини қувонтирмоқда. Бу якунлар мамлакатда ғоят зўр сиёсий активлик ва меҳнат ғайрати ҳукм сураётганлигидан, совет кишилари коммунистик қурилишда янги-янги марраларни эгаллашга интилаётганлигидан далолат беради.

Партия халқнинг меҳнат шижоатини доимо юксалтириб боришни 1984 йилги топшириқлар бажарилиши муваффақиятларининг гарови деб билади. Ўзларингизга маълумки, бу топшириқлар жуда тиғиздир. Шу йил учун белгиланган режаларнинг ҳаммаси албатта бекаму-кўст бажарилиши керак. Чунки бу — алоҳида йилдир! Бу йил Ўзбекистон ССР билан Ўзбекистон Компартияси ташкил этилганлигининг 60 йиллиги нишонланади, СССР Олий Советига сайлов ўтказилади, порлоқ байрамга — Улуғ Ватан урушида гитлерчилар фашизми устидан қозонилган Улуғ ғалабанинг 40 йиллигига кенг миқёсда ҳозирлик кўрилади.

Партиямиз бадиий ижодиётни ривожлантириш ҳақида ҳамиша оталарча ғамхўрлик қилиб келаётганлиги яхши маълум ва ўз навбатида ижодкор зиёлилар ҳам юксак коммунистик идеалларга садоқат билан жавоб бермоқдалар.

Коммунистик партия, унинг Марказий Комитети, Сиёсий бюроси совет адабиёти ва санъатини баракали ривожлантириш ҳақида доимо ғамхўрлик қилаётганликлари санъатнинг ҳамма турлари коммунистик тарбияда катта роль ўйнашини ленинча тушуниш ифодасидир.

Ёрқин образларга, одамларнинг қалбига, уларнинг туйғуларига ва фикр-зикрига чуқур таъсир қила оладиган адабиёт ва рассомчилик, кино ва театр, музика ва архитектуранинг ҳис-ҳаяжонга бой ва ёрқин образли асарлари янги инсоннинг дунёқарашини, унинг маънавий ва эстетик идеалларини шакллантириши, турмушни билишнинггина эмас, шу билан бирга уни ўзгартиришнинг қудратли воситаси, бизга ёт буржуа идеологиясига қарши курашнинг таъсирчан қуроли бўлиб хизмат қилиши лозим.

Коммунистик қурилишнинг ҳозирги босқичи партия билан совет халқи бунёдкорлик фаолиятининг юксак жўшқинлиги ва кенг миқёслари билан нишонланади. Бу эса адабиёт ва санъат арбоблари олдига янги, тобора мураккаб вазифалар қўяди, улар олдида ижодий ва ижтимоий фаолиятнинг кенг уфқларини очади. Коммунизм қурилиши жараёнида адабиёт ва санъатнинг тарбиявий роли узлуксиз ошмоқда.

Давоми иккинчи бетда

4 МАРТ—СССР ОЛИЙ СОВЕТИГА САЙЛОВЛАР КУНИ

ЛЕНИНЧА БУНЁДКОРЛИК ЙЎЛИДАН

Тошкент-Октябрь сайлов округи сайловчиларининг йиғилиши

Мамлакат давлат ҳокимиятининг олий органига ўтказиладиган сайловга тайёргарлик кунларида сайловчиларнинг депутатликка номзодлар билан ўтказилаётган учрашувлари Ўзбекистон меҳнат аҳлининг юксак сиёсий активлик ва меҳнат ғайрати вазиятида яшаб турганлигидан дарак берувчи янги ёрқин далилдир. Тошкент - Октябрь сайлов округи меҳнат коллективлари ва жамоатчилигининг намояндалари СССР Олий Совети Миллатлар Советининг депутатлигига номзод, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари Иномжон Бузрукович Усмонхўжаев билан учрашиш учун 28 февраль куни республика кино уйининг муҳташам залига келдилар.

Сайлов олди йиғилишини Тошкент шаҳар партия комитетининг биринчи секретари У. У. Умаров очди.

Совет Иттифоқи Коммунистик партияси ленинчи Марказий Комитетининг Сиёсий бюроси баланд руҳ билан Фахрий президиумга сайланади.

Ишончли вакил —Тошкент шаҳар партия комитетининг иккинчи секретари К. П. Дудин И. Б. Усмонхўжаевнинг ҳаёт йўлини гапириб берди ва сайловчиларни сайлов куни коммунистлар билан партиясизлар халқ блокининг номзодлари учун овоз беришга чақирди.

Йиғилишда Тошкентдаги «Малика» трикотаж ишлаб чиқариш бирлашмасининг тўр тўқувчиси Ш. Холмуҳамедова, «Компрессор» заводининг директори Н. С. Новаченко, Ҳамза номидаги академик театр директори, Ўзбекистон халқ шоири Туроб Тўла, Главташкентстройга қарашли «Жилстрой» тресги партия комитетининг секретари А. В. Пак, республика Фанлар академияси геология ва геофизика институтининг директори, Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг академиги И. Х. Ҳамробоев сўзга чиқдилар. Улар Ўзбекистон пойтахтининг меҳнаткашлари барча совет кишилари билан биргаликда КПСС Марказий Комитети 1984 йил февраль Пленумининг якунларини, ўртоқ К. У. Черненко КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари қилиб сайланганлигини астойдил маъқуллаётганликларини айтишди. Пленум қарорларига жавобан меҳнат коллективларида бу йилги план ва мажбуриятларни ҳамда умуман беш йиллик планни муддатидан илгари бажариш учун бошланган социалистик мусобақа янги куч билан авж олиб кетди. КПСС Марказий Комитетининг сайловчиларга Мурожаати ҳамма жойда ғайрат-шижоатни, СССР Олий Советига сайловни қўшимча маҳсулот ишлаб чиқариш билан, меҳнат унумдорлигини ошириш билан, ҳар бир цехда, ҳар бир участкада, ҳар бир коллективда тартиб ва интизомни мустаҳкамлаш билан нишонлаш иштиёқини жўш урдириб юборди, деб уқтиришди улар.

Халқ фаровонлиги тўғрисидаги тинимсиз ғамхўрлик учун, янги уруш оловини ёқувчиларнинг кирдикорларига қарши, ер юзида тинчликни сақлаб қолиш ва мустаҳкамлаш йўлида курашаётганликлари учун нотиқлар Коммунистик партия билан Совет ҳукуматига чин кўнгилдан миннатдорчилик изҳор этдилар. Улар округ, бутун Ўзбекистон пойтахти меҳнаткашлари сайлов кампаниясини ўз сафларини жонажон Коммунистик партия теварагида жипслаштириб, КПСС XXVI съезди тарихий қарорларини амалга оширишда муваффақиятларга эришиш билан нишонлашга интилаётганликларини таъкидладилар, 4 март куни барча сайловчилар Ленин ишига, халқ ишига ўзларининг содиқ эканликларини яна намойиш қилишларига ишонч билдирдилар.

Нотиқлар депутатликка номзодга ўз наказларини бердилар.

Йиғилиш қатнашчилари самимий кутиб олган И. Б. Усмонхўжаев нутқ сўзлади.

Сайловолди йиғилишида Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети бюросининг аъзолари ва аъзоликка кандидатлари Р. Ҳ. Абдуллаева, Е. А. Айтмуротов, И. Г. Анисимкин, Ғ. Ҳ. Қодиров, В. К. Михайлов, М. М. Мусахонов, Т. Н. Осетров, О. У. Салимов, Н. Ж. Худойбердиев, Н. М. Маҳмудова, Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми Раисининг ўринбосари Г. М. Орлов, Ўзбекистон ССР Министрлар Совети Раисининг ўринбосарлари Қ. А. Аҳмедов, В. Г. Духанин, Б. Р. Раҳимов, М. Т. Турсунов, А. Р. Хўжаев иштирок этдилар.

МЕҲНАТ СОВҒАЛАРИ

Эртадан кейин бутун мамлакатимиз меҳнаткашлари СССР Олий Совети депутатлигига номзоди кўрсатилган халқ вакиллари учун овоз берадилар. СССР Олий Советига сайловлар ўтказиш партия ва халқнинг мустаҳкам бирлигини яна бир карра намойиш қилмоқда. Зеро, депутатлар халқнинг Советлардаги мухтор вакилларидир. Бизнинг мамлакатимизда депутат халқ хизматкори сифатида эъзозланади. Шунинг учун ҳам мамлакатимиз меҳнаткашлари эртадан кейин коммунистлар ва партиясизлар блокининг бузилмас иттифоқи учун якдиллик билан овоз берадилар.

СССР Олий Советига ўтказиладиган сайловларни муносиб меҳнат совғалари билан кутиб олиш мамлакатимизда анъана тусини олган. Республикамиз саноат ва қишлоқ хўжалигининг вакиллари ҳам бу кунни муносиб кутиб олиш учун астойдил меҳнат қилмоқдалар. Тошкентдаги «Учқун» тўқимачилик ишлаб чиқариш бирлашмаси коллективи ҳам СССР Олий Советига сайловлар кунини ҳар жиҳатдан юқори меҳнат кўрсаткичлари билан кутиб олмоқдалар. Илғор йигирувчи Муҳаббат Холхўжаева ойлик топшириқларини 130 процент қилиб бажармоқда. СССР Олий Советига сайловлар кунини юқори меҳнат кўрсаткичлари билан кутиб олиш ёш коммунистнинг эзгу ниятидир.

М. НУРИДДИНОВ фотоси

МАДАНИЙ ТАРАҚҚИЁТИМИЗ ҚАДАМЛАРИ

Ўзбекистон ССР Маданият министрлигининг 18 февралда бўлиб ўтган кенгайтирилган коллегиясида 1984 юбилей йили Социалистик мажбуриятлари қабул қилинди.

КПСС XXVI съезди ва партия Марказий Комитетининг ундан кейин бўлиб ўтган тарихий Пленумларининг қарорларини дастуриламал қилган ҳолда Ўзбекистон маданият ҳамда санъат муассасалари 1983 йилда республика меҳнаткашларини коммунистик руҳда тарбиялаш, уларда марксча-ленинча дунёқараш ҳамда фаол ҳаётий позицияни шакллантириш, камол топтириш, меҳнаткашларни ишлаб чиқариш планлари ва социалистик мажбуриятларини бажаришга, ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва идеологик вазифаларни ҳал қилишга тортиш юзасидан маълум ютуқларни қўлга киритдилар.

Маданият ҳамда санъат муассасаларининг тармоқлари кенгайтирилди. Бухоро ва Жиззахда қўғирчоқ театрлари ишга туширилди, Гулистон ва Қаршида театрларнинг янги бинолари қуриб битказилди. Хоразмда тарих музейининг янги биноси, Тошкентда Ғафур Ғулом уй музейи, Урганчда картиналар галереяси очилди.

Республика театрларининг репертуарлари жозибадор саҳна асарлари билан бойиди, қўйилаётган асарларнинг ғоявий-бадиий даражаси ошди. Театр саҳналарида ўйналган 158 саҳна асаридан тўқсондан ортиғи ҳозирги замон мавзусига бағишланганлиги диққатга сазовордир.

Республиканинг етакчи театр коллективлари Москва, Боку, Олмаота, Свердловск ва Ноқоратупроқ зонаси шаҳарларида ижодий сафарларда бўлдилар.

Ўнларча объектларда таъмирлаш ва тиклаш ишлари ниҳоясига етказилди. 69 бадиий кўргазма ташкил этилиб, улар юздан ошиқ жойларда муваффақият билан намойиш қилинди.

Республика маданият ҳамда санъат муассасалари коллективлари Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллигини муносиб равишда кутиб олиш мақсадида 1984 йил социалистик мажбуриятларини қабул қилдилар.

Театрлар ва концерт ташкилотлари КПСС Марказий Комитетининг 1983 йил июнь, декабрь, 1984 йил февраль Пленумлари қарорларида белгилаб берилган катта вазифаларни амалга ошира бориб, ўзларининг бутун диққат-эътиборларини ғоявий-сиёсий юксак спектакллар, концерт программалари яратишга, меҳнаткашлар оммасини коммунистик қурилиш вазифаларини бажариш учун илҳомлантиришга қаратадилар. Меҳнат унумдорлигини планда кўрсатилгандан бир процент ошириш, ижодий коллективларда ишларни жиддий талабчанлик руҳида йўлга қўйиш, жараёнларни аниқ ижодий мақсадларга йўналтириш юзасидан тинмай изланадилар. Йил давомида 160 янги спектаклни саҳналарга олиб чиқадилар ва яна 15 спектаклни пландан ташқари қўйишга эришадилар.

Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг олтмиш йиллигига бағишланган, кишиларимизни ватанпарварлик, инсонпарварлик, меҳнатга юксак ҳурмат руҳида тарбиялайдиган, социалистик Ватанимизга бўлган ифтихор туйғуларини жўш урдирадиган, жаҳонда тинчлик ишига сафарбар қиладиган янги саҳна асарлари, концерт программалари яратадилар.

Ёш санъаткорларнинг ижодий ўсишлари, чиниқишлари, чинакам маҳорат эгаси бўлиб етилишларини таъминлаш мақсадида 1984 йил мобайнида Ҳамза номидаги Ўзбек давлат академик драма театрида, Муқимий номидаги республика музикали театрида, Сирдарё, Қашқадарё область, Қорақалпоғистон АССР театрларида кичик саҳналар очиш мўлжалланади.

Актуал мавзуларга бағишланган театр ҳамда музика санъати асарлари яратилишида давлат буюртмаларининг роли ва аҳамиятини оширмоқ керак. Бунда авторлар билан индивидуал ишлаш, театр ва концерт коллективларининг драматурглар, композиторлар билан ҳамкорлигини тобора мустаҳкамлаб бориш самарали натижалар келтиради.

Белгиланган ижодий ва ишлаб чиқариш режаларини барча кўрсаткичлар бўйича ўз вақтида бажариш, иқтисод ва тежамкорлик билан иш юритиш, ресурслардан максимал даражада оқилона фойдаланиш зарур.

Айниқса, эстрада репертуарларининг ғоявий-бадиий мундарижасини бойитиш, қўшиқларнинг юксак таъсирчанлиги ва мазмундорлигига эришиш, эстрада санъаткорлари ва коллективларининг профессионал маҳоратларини ошириш устида тинмай ғамхўрлик қилиш, республика ижодий союзлари билан яқин ва мустаҳкам ҳамкорлик олиб бориш бу соҳадаги муваффақиятларимизнинг гаровидир.

Республиканинг шонли тўйига бағишлаб ўтказиладиган «Тошкентнинг олтин кузи» Бутуниттифоқ санъат фестивали, Иттифоқ ва республика аҳамиятига молик конкурслар ҳам фестивалларни энг юксак ғоявий-бадиий савияда ўтказиш йўлида ғайрат ва жонкуярлик билан тер тўкмоқ даркор.

Маданий-оқартув муассасалари ҳамда кутубхоналар бўйича олиб бориладиган барча ғоявий-тарбиявий ишларнинг шакллари ҳамда усулларини такомиллаштирмоқ, уларнинг меҳнаткашлар орасидаги таъсирчанлигини кучайтирмоқ бениҳоя муҳим вазифалардандир. Давримизнинг муҳим масалалари, КПССнинг ички ва ташқи сиёсати, тинчлик учун кураш юзасидан меҳнаткашларнинг кенг ва чуқур маълумотли бўлишларига эришмоғимиз зарур. Бунинг учун меҳнат коллективлари билан алоқаларни мустаҳкамлаш, халқнинг сиёсий, маънавий маданиятини оширишда клублар, кутубхоналар, маданият ва истироҳат боғлари, музейларнинг ролини янада кучайтириш, ёшларнинг маънавий-руҳий эҳтиёжларини тўлароқ ва кенгроқ қондириш йўлида ғайрат кўрсатмоқ керак. Юбилей йилида республикада клуб муассасалари сонини 2500 га, шу жумладан, қишлоқ жойларда 2080 тага етказиш, маданият ва истироҳат боғлари сонини 90 тага етказиш зарур. Уларда ўтказиладиган маданий-сиёсий тадбирларнинг мазмунан етук ва қизиқарли бўлиши иштирок этувчиларнинг сони тобора кўпайиб боришига хизмат қилади. Халқ маданият университетлари, ҳаваскорлик бирлашмалари, қизиқиш ва манфаатлар бирлигидан туғилган клубларнинг сонини ҳам, тармоқларини ҳам кўпайтирмоқ, уларнинг иш фаолиятлари мазмундор бўлмоғига эришмоқ керак. Тўгаракларнинг концертлари ва спектакллари, томошалари савиясини, ўзига хослигини, ранг-баранг бўлишини таъминламоқ зарур. Бу муҳим вазифаларни рўёбга чиқаришда клублар ишларини марказлаштириш муҳим аҳамиятга эга. Айниқса, бадиий ҳаваскорлик тўгаракларп ва ижодий коллективлари репертуарларининг чинакам бадиий ранг-баранглиги, эстетик таъсирчанлигига эришиш йўлида тинмай ғайрат кўрсатиш, омилкорлик

Давоми иккинчи бетда

ҚАҲРАМОНЛАРИМ—ФИДОЙИЛАР

Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон ССР давлат академик Катта театрининг солисти, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Абдулла Бозоровнинг номи томошабинларга яхши таниш. У сўнгги йилларда театр саҳнасида муваффақият билан ўйналиб келинаётган М. Ашрафийнинг «Дилором», А. Петровнинг «Пётр I», А. Бородиннинг «Князь Игорь», П. Чайковскийнинг «Иоланта» сингари операларида етакчи партияларни ижро этмоқда.

Абдулла Бозоров янги ижодий режалари ҳақида мухбиримизга қуйидагиларни сўзлаб берди:

—Ҳозиргина навбатдаги репетициядан чиқдим. Маълумки, бу йил Ўзбекистон ССР ва республика Компартиясининг 60 йиллик тўйи нишонланади. Тўйга тўёна билан, деганларидек, театримизнинг ижодий коллективи бу улуғ санага атаб, композитор Собир Бобоевнинг «Фидойилар» операсини тайёрлаяпти. Мен бу асарда Давронбек партиясини ижро этаман. Опера Ўзбекистонда социализм барпо этишда ва қуришда қатнашган фидойи инсонлар ҳақида. Мен ижро этмоқчи бўлган партияда ҳам ўша давр кишисининг қиёфаси, сўзи ва иши акс этиши керак. Шунинг учун Давронбек партияси ўстида жиддий изланяпман.

Шунингдек театримиз бу йил ёзда бўладиган Москва ва Ленинград гастролларига қизғин тайёргарлик кўряпти. Шу муносабат билан илгари театрда ўйналган композитор Икром Акбаровнинг «Суғд элининг қоплони» операси қайта тикланяпти. Мен бу операнинг аввалги постановкасида Фердикко партиясини ижро этган эдим. Эндиги ниятим шу операдаги бош партия — Спитаменни

ўйнамоқчиман.

Маълумки, Спитамен халқ қаҳрамони. У Искандар Зулқарнайнга қарши курашади, ўз халқини душманлар зулмидан озод бўлишга чорлайди. Шу йўлда жонини фидо қилади. Ҳозир у ҳақдаги асарларни, ривоятларни топиб ўқияпман. Бу партиянинг ижросида ёрдам бўлади, деб ўйлайман.

Айни пайтда шу йил томошабинлар ҳукмига ҳавола этиладиган Сергей Прокофьевнинг «Оловли фаришта» операси устида ижодий иш қизғин давом этяпти. Мен бу операда етакчи образлардан бири — Рупрехт партиясини ижро этаман.

ДОЛЗАРБ ВАЗИФАЛАР

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи партия ташкилотининг навбатдаги очиқ партия мажлиси бўлди. Уни Ёзувчилар союзи партия ташкилотининг секретари Раҳмат Файзий қисқача кириш сўзи билан очди. Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениесининг биринчи секретари Сарвар Азимов «КПСС Марказий Комитетининг февраль Пленуми, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XIV пленуми қарорлари ва республика адабиётчиларининг навбатдаги вазифалари» тўғрисида доклад қилди.

— Бутун совет халқи КПСС Марказий Комитетининг февраль Пленуми қарорларини, Коммунистик партия билан Совет давлатининг атоқли арбоби ўртоқ Константин Устинович Черненконинг КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари қилиб якдиллик билан сайланганлигини маъқуллаб кутиб олдилар, — деди нотиқ. — Улуғ Ватанимизнинг барча бурчакларида шу кеча-кундузда мазкур Пленум қарорлари чуқур ўрганилмоқда, ундан тегишли хулосалар чиқариб олинмоқда. Халқимиз каби барча ёзувчиларимиз ҳам Пленум қарорларини ҳаётга ва ижодларига татбиқ этиш учун жонбозлик кўрсатмоқдалар. Ўртоқ К. У. Черненко Пленумда сўзлаган нутқида таъкидлаб ўтганидек, илгари эришилган ҳамма натижаларга таяниб, уни ижодий бойитиб, коммунистларнинг, ишчилар синфининг, бутун халқнинг коллектив фикрини, куч-ғайратини ҳал этилмаган масалаларга, ҳозирги ва келгусидаги энг муҳим проблемаларга қаратишдан иборат.

Давриниг муҳим масалалари теран ва нафис тасвирланган, кўлами кенг асарлар яратиш адибларнинг биринчи бурчидир. Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллигига муносиб тўёналар ҳозирлаш муҳим вазифалар ҳисобланади.

— КПСС Марказий Комитетининг февраль Пленуми биз адиблар ва матбуот ходимлари зиммасига янги ва масъулиятли вазифалар юклади, — деди «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг бош редактори Одил Ёқубов. —Ўртоқ Константин Устинович Черненко уқтирганидек, меросийлик — мавҳум тушунча эмас, балки жонли, реал ишдир. Бинобарин, унинг моҳияти аввало тўхтамай, олға боришдан иборатдир.

Ўзбекистон ССР халқ шоири Уйғун бундай деди:

— Ҳаёт давом этаверади, биз коммунизмга дадил бораверамиз. Бу замон ҳукмидир. Бунда ҳар ким ўз ишини қилса, меҳнатимиз самарали бўлади. Сафимиз кенгаяётгани мени қувонтиради. Ижод булоқларининг кўзини оча берайлик.

«Шарқ юлдузи» журналининг бош редактори Пирмат Шермуҳамедов социалистик реализм методини чуқур ўргана бориш зарурлиги ҳақида тўхталди.

«Йылдыз» журналининг бош редактори Шомил Алядин журналнинг навбатдаги режалари билан ўртоқлашди.

— Ҳар бир катта истеъдод эгаси шогирдлар камолига ўзини масъул деб билади, — деди «Ёшлик» журналининг бош редактори Эркин Воҳидов. — Бу унинг гражданлик бурчидир. Ёшлар ижодининг асосий камчилиги тақлидчиликда кўринади. Буни ўз вақтида айтиш лозим.

«Звезда Востока» журналининг масъул секретари Вильям Александров, Ёзувчилар союзи ходимлари Шавкат Ваҳобов ва Игорь Цесарский ўз сўзларида КПСС Марказий Комитетининг февраль Пленуми ва Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XIV пленуми қарорларини пропаганда қилиш зарурлигини таъкидлаб ўтишди.

Мажлис охирида кўрилган масала юзасидан тегишли қарор қабул қилинди.

РАСМИЙ ЖАВОБ

ТАДБИРЛАР БЕЛГИЛАНДИ

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг ўтган йил 23 декабрь сонида эълон қилинган Шокирали Нуралиевнинг «Қўқон шамолини қайтариб бўладими?» сарлавҳали мақоласида халқ хўжалиги ва табиатни муҳофаза қилишнинг ғоят актуал муаммолари ўртага ташланган.

Ҳақиқатан ҳам, сўнгги ўн йил давомида Киров, Ўзбекистон, Фрунзе районларида 600 гектарга яқин иҳота дарахтзорлари ўринсиз тарзда қирқиб ташланган. Фрунзе район Жданов номидаги совхоз, Ўзбекистон районидаги «Пахтақайнар» колхозларида ҳам ўрмон хўжалигига қарашли майдонлар камайтирилган. Сирдарё соҳилларидаги катта майдонни эгаллаган тўқайлар ўзлаштирилган.

Аммо Қўқон шамолининг йўлини тўсиш юзасидан ҳам анчагина ишлар қилинаётганлигини таъкидлаб ўтиш керак. Сўнгги йилларда колхоз, совхозларга қарашли майдонларда беш минг гектарга яқин иҳота зоналари барпо этилди, ҳар йили пландаги 250 ўрнига 300—320 гектар майдонда иҳота дарахтлари ўтқазиляпти.

Мазкур мақола Киров, Ўзбекистон, Фрунзе район партия комитетларида муҳокама этилди, яшил қалқонзорларни сақлаб қолиш, кўпайтиришнинг конкрет тадбирлари белгиланди.

А. САИДХЎЖАЕВ,
Ўзбекистон КП Фарғона область комитетининг секретари

ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ СОВЕТИ ПРЕЗИДИУМИНИНГ ФАРМОНИ

ЎРТОҚ С. У. СУЛТОНОВАНИ ЎЗБЕКИСТОН ССР МИНИСТРЛАР СОВЕТИ РАИСИНИНГ ЎРИНБОСАРИ ҚИЛИБ ТАЙИНЛАШ ТЎҒРИСИДА

Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми **қарор қилади:**

Ўртоқ Сайёра Умаровна Султонова Ўзбекистон ССР Министрлар Совети Раисининг ўринбосари этиб тайинланиб, Ўзбекистон ССР социал таъминот министри вазифасидан озод қилинсин.

Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг Раиси О. САЛИМОВ

Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг Секретари Г. ҲАЙДАРОВА

1984 йил 29 февраль. Тошкент шаҳри.

ПАРТИЯНИНГ СОДИҚ ЁРДАМЧИЛАРИ БЎЛАЙЛИК, ХАЛҚ УЧУН ИЖОД ҚИЛАЙЛИК

Боши биринчи бетда

Константин Устинович Черненко КПСС Марказий Комитети 1983 йил июнь Пленумида қилган докладида қуйидагиларни жуда тўғри қайд этиб ўтди: «Инсоннинг маънавий эҳтиёжларини шакллантириш, юксак даражага кўтариш, шахснинг ғоявий-сиёсий ва маънавий қиёфасига актив таъсир қилиш — социалистик маданиятнинг энг муҳим вазифасидир. Санъаткорнинг масъулият мезони шу билан белгиланади. Партия унинг истеъдодини юксак қадрлайди, уни жамиятнинг жуда қимматбаҳо бойлиги деб билади. Ватанимизнинг улуғ кўпмиллатли маданиятини жонбозлик билан ривожлантираётган адиблар, бастакорлар, рассомлар, театр ва кино ходимлари таҳсин сўзларига сазовордирлар».

Бу гап Ўзбекистон ижодкор зиёлиларининг кейинги йилларда яратилган энг яхши асарларига ҳам тааллуқлидир. Бу асарлар актуал, ўткир социал, маънавий, ахлоқ-одоб проблемаларини дадил ўртага қўяди, бадиий воситалар билан тадқиқ этади ва оригинал тарзда ҳал қилади. Бу асарлар бутун халқ ўртасида обрў-эътибор қозонди.

Адабиёт, театр, кино, музика, тасвирий санъат, ҳайкалтарошликнинг энг салмоқли асарларида биз актив ҳаракат қилибгина қолмай, шу билан бирга билимдон, турмушнинг мураккаб масалаларига жавоб изловчи ҳозирги меҳнатчи учун яқин ва жозибадор бўлган, чуқур фикр юритадиган, кечинмаларга бой қаҳрамонларни кўрдик. Бу асарлар турмушга чуқур кириб бориши билан, ҳозирги замоннинг энг муҳим проблемаларига даҳлдорлиги билан, воқеликни ҳаққоний, чинакам бадиий ифодалаши билан ажралиб туради.

Театрлар ва концерт коллективларининг репертуари анча кенгайди ва бойиди, уларнинг ғоявий-бадиий савияси ошди, совет воқелигига бағишланган асарлар тобора сезиларли ўрин ола бошлади.

Ўз ижодидаги новаторликни шаҳарсозликдаги миллий анъаналар билан моҳирона уйғунлаштираётган республикамиз архитекторлари ҳақида яхши сўзлар айтса арзийди.

Адабиёт ва санъатга ёш ижодкор кучлар кўплаб кириб келаётганлиги, дастлабки китоблар ва адабий нашрларнинг янги истеъдодли муаллифлари, кино ва театрларда, тасвирий санъатда, архитектурада, музикада янги номлар пайдо бўлаётганлиги бизни астойдил қувонтиради.

Ижодий ходимлар ва ташкилотлар ҳаёт билан тобора чамбарчас боғланмоқдалар. Ёзувчилар, рассомлар, композиторлар, кинематографиячилар завод ва қурилишларнинг, колхоз ва совхозларнинг меҳнат коллективлари, чўлқуварлар фаолиятига кўпроқ эътибор бермоқдалар. Энди улар бу жойларга тез-тез бориб, дилкаш суҳбатлар ўтказишмоқда. Адабий журналлар, нашриётлар, театрлар, киностудияларнинг беш йиллик энг катта қурилишларини оталиққа олишлари, адабий постлар ташкил этишлари, пойтахт ва область театрларининг актёрлари иштирокидаги агитбригадаларнинг фаолиятини кучайтириш сингари ташаббусларни ҳар томонлама рағбатлантириш керак.

Тажрибали устозлар раҳбарлигидаги кўпдан-кўп ижодий бирлашмалар ва семинарларнинг ишини, экспериментал театр ва бадиий студияларнинг фаолиятини қўллаб-қувватласа арзийди. Уларда қатнашувчи ёшларнинг ижодий изланиши ва ғайрат-шижоати актив намоён бўлмоқда.

Ҳозирги ўзбек адабиёти ва санъатининг ютуқлари шак-шубҳасиз бўлса ҳам, аммо кўп миллионли китобхонлар ва томошабинларнинг ошиб бораётган талабчанлиги шу ютуқлар билангина кифояланиб қолиш имконини бермайди. Кўпдан-кўп социал-маънавий қирраларга эга бўлган халқимизнинг бой ва хилма-хил турмушининг ўзи ҳам янги-янги бадиий кашфиётларни, зўр тарбиявий кучга эга бўлган ёрқин образлар яратилишини талаб қилади.

Баъзида чуқур мазмунга эга бўлмаган ва ҳаёт юзаки тасвирланган сийқа, саёз асарлар ҳамон пайдо бўлаётганлиги билан муроса қилиб бўлмайди. Замонавийлик мавзуи адабиётда, кинода, театр, рассомчиликда тобора етакчи мавзу бўлиб бораётганлиги яхши, аммо кўпинча у ҳозирги меҳнаткаш руҳиятига сингиб бормасдан, унинг ташвишлари ва орзуумидларини, бой ички дунёсини чуқур билмасдан юзаки ҳал этилмоқда.

Ҳолбуки, ҳозирги замоннинг илғор ишчиси, бинокори, колхозчиси — сиёсий жиҳатдан актив, маънавий жиҳатдан бой, ғоят сезгир инсондир. Индустриал Чирчиқ ва Навоий шаҳарларининг, Чорвоқ ГЭСи, Андижон сув омбори, Туямўйин гидроузели, яқиндагина бўш ётган Мирзачўл, Қарши дашти, Шеробод ва Жиззах даштларида яшнаган далаларни, Сирдарё ГРЭСи, Газли — Урал газ қувури каби мўъжизаларни шу инсон ўзининг саховатли моҳир қўллари билан, ақл-идроки ва қалб ҳарорати билан яратган. Олти миллион тонналик улкан «оқ олтин» хирмони ҳам шу қўли гул кишиларнинг ишидир.

Ҳақиқий ватанпарвар, ўз ишининг моҳир устаси бўлган шундай фидокор меҳнаткаш инсон санъатда бутун улуғворлиги билан, ўзининг бутун маънавий бойлиги билан, том маънода кенг кўламда акс эттиришга муносибдир. Ўзи меҳнат аҳли орасидан чиққан совет санъаткори учун бундан олижаноброқ, бундан илҳомбахшроқ вазифа йўқ.

Шундай ҳоллар ҳам бўладики, автор сохта қизиқарлилик кетидан қувиб ҳар қандай жанрдаги бадиий асарга — унинг социал аҳамиятига қўйиладиган ва партиявийлик, халқчиллик, ҳаёт ҳақиқатига садоқат каби асосий тушунчалардан иборат энг муҳим талабларни унутиб қўяди.

КПСС Марказий Комитетининг 1983 йил июнь Пленумида айтиб ўтилганидек, санъаткорнинг гражданлик позицияси унинг ижодида асосий позиция бўлиб келди ва шундай бўлиб қолади. Партиявий ёндашувгина ҳозирги замоннинг етакчи тенденцияларига эришишда ёрдам беради. Ҳақиқий истеъдод эгаси ўзини ҳаётдан ажратиб қўймайди, воқелик юзаки безаб кўрсатишига ҳам, салбий ҳодисалар сунъий равишда бўрттириб юборилишига ҳам йўл қўймайди.

Баъзи адабиёт, театр ва кино асарларида омадсиз қисматлар, оилавий келишмовчиликлар, социал ва маънавий лоқайдлик олдинги ўринларга чиқарилмоқда. Ҳолбуки, одам, айниқса ёшлар идеал образларга муҳтождир. Унга ғоявий-сиёсий ва маънавий қиёфаси намуна бўла оладиган қаҳрамон керак. Бундай кишилар ёнимизда яшаб, ишламоқдалар, фақат уларни экранларга, саҳнага, китоб саҳифаларига чиқариш керак.

Беш йиллик план топшириқларига мувофиқ республикада улкан саноат, гидротехника иншоотлари қурилмоқда, қўриқ массивлар ўзлаштирилмоқда. Буларни бугунги кунда республиканинг ҳар бир кишиси билади. Адабиёт ва санъат арбоблари эса катта полотноларда шу воқеаларга камдан-кам мурожаат этадилар. Ишлаб чиқариш коллективлари ва илмий коллективларнинг ҳаёти тўғрисида, ёшларнинг роли ҳақида, қишлоқда, мактаб ҳаётида рўй бераётган катта-катта ўзгаришлар ҳақида гап бораётган жойларда адабиёт ва санъатнинг реал воқеликдан орқада эканлигини кўрамиз.

Баъзи театрларимиз спектакллариниг профессионал ва бадиий савияси паст. Баъзи коллективларда эса пьеса танлашда тегишли принципиаллик ва талабчанлик қилинмаяпти, қаҳрамонлари халқнинг асосий иш ва юмушларидан узоқ бўлган майда манфаатлар доирасида ўралашиб қолган заиф асарлар репертуарга киритилади. Мамлакатимиз, республикамизнинг бугунги куни, ер юзида тинчликни сақлаш ва мустаҳкамлашда совет халқининг роли тўғрисида эҳтирос билан ҳикоя қилувчи спектакллар, концерт программалари оз.

Республиканинг драматурглари ва композиторлари Бутуниттифоқ томошабинидан ҳамон қарздор бўлиб қолмоқдалар. Авторларимизнинг пьесалари ва музика асарлари пойтахт театрларининг, шунингдек, қардош республикалар театрларининг саҳналарида ҳамон кам ижро этилмоқда.

Максим Горький келажакни кўра олиш, уни замонга яқинлаштира билиш социалистик реализм адабиётига хос хусусиятлардан бирилир, деб ҳақли равишда айтган эди. Бизнинг адабиётимиз ва санъатимиз бу принципиал характердаги талабга ҳам тўла жавоб беролмаяпти.

Бу қолоқликни бартараф этса бўлади. Совет адабиёти ва санъатининг тажрибаси бу вазифани ҳал этиш йўллари ва воситаларини кўрсатиб бермоқда. Бу йўл ва воситалар шуки, ижодий союзлар, Ўзбекистон ССР Маданият министрлиги, Ўзбекистон ССР Нашриёт, полиграфия ва китоб савдоси ишлари давлат комитети, Ўзбекистон ССР Кинематография давлат комитети, Ўзбекистон ССР Телевидение ва радиоэшиттириш давлат комитети ўзларини қилинган ва ёзилган ишларни рўйхатга олиш билан чеклаб қўймасликлари керак. Социал буюртмалар практикаси шу ижодий режаларни амалга оширишга ёрдам беради, ижодий жараённи конкрет, ишчанлик билан йўналтириш ва уюштиришга имкон беради.

Идеологик кураш тобора кескинлашиб бораётган, буржуа пропагандаси ашаддий ҳужумга ўтган, ютуқларимизни камайтириб кўрсатиш, совет кишилари учун азиз ва муқаддас бўлган ҳамма нарсани қоралаб кўрсатиш учун ҳеч қандай воситалардан ҳам тап тортмаётган ҳозирги пайтда социалистик жамият, унинг фазилатлари, тинч сиёсати тўғрисидаги ҳақ гапларни ёйиш ниҳоятда муҳим вазифа ҳисобланади, деб таъкидланди нутқда. Одамларни интернационал руҳда тарбиялаш, ҳар бир совет кишисида коммунистик бунёдкорликнинг буюк вазифаларига муносиб энг яхши ҳислатларни шакллантиришдаги олижаноб ишда ўзининг бутун маҳоратини, бутун истеъдодини намоён этиш ҳар бир ижодкор ходимнинг, ҳар бир маданият арбобининг бурчидир.

Ҳозирги ҳаётнинг муҳим масалаларини, шу жумладан, буржуа пропагандасининг ёт таъсирларига қарши кескин идеологик кураш билан боғланган масалаларни қўйишда адабиётимиз ва санъатимиз асарларига баъзан кўлам, дадиллик ва теранлик етишмайди. КПСС Марказий Комитети 1983 йил июнь Пленумининг қарорида, жавобсиз қолдирилган масалалар синфий душманимизгагина наф келтириши тўғрисидаги сўзлар матбуот, радио ва телевидение ходимларига қанчалик тааллуқли бўлса адабиёт ва санъат намояндаларига ҳам шунчалик тааллуқлидир. Ёзувчи, рассом, театр ва кино намояндаси шу долзарб масалаларга фақат публицистиканинг ўзидагина эмас, шу билан бирга, бадиий асарларида ҳам курашчи ва гражданин бутун эҳтиросли эътиқодлари билан жавоб қайтара билмоғи лозим.

Ўзбекистон ва унинг пойтахти Тошкент катта-катта халқаро анжуманлар, шу жумладан, маданият соҳасидаги анжуманлар бир неча бор ўтказилган жойлар бўлди. Осиё ва Африка ёзувчилари Тошкент конференциясининг, Тошкент Халқаро кинофестивали ва бошқа жуда кўп тадбирларнинг дунёда обрўси ғоятда баланд. Ўзбекистоннинг ижодкор зиёлилари тинчлик учун, кескинликни юмшатиш, термоядро фалокатининг олдини олиш учун курашга бундан буён ҳам муносиб ҳисса қўшмоғи керак.

Биз бундан буён ҳам ғоясизликнинг ҳар қандай кўринишларига ва ленинча позициялардан чекиниш ҳолларига қарши кураша берамиз. Ғоявий ва бадиий жиҳатдан заиф адабиёт ва санъат асарлари мазмуннинг актуаллиги билан ниқобланмаслиги ва оқланмаслиги керак. Айни энг муҳим ва энг актуал мавзулар бадиий жиҳатдан энг юксак маҳоратни талаб қилишини эсда тутиш зарур. Бизнинг улуғ ва нотинч давримиз, бизнинг улкан революцион ўзгартишлар ва буюк бунёдкорлик ишлари билан тўла замонамиз асарларимизнинг ҳозирги замон қаҳрамони жанговар ва интернационал бўлишини, адолат учун, эзгуликнинг тантанаси учун ҳақиқий курашчи бўлишини, чуқур ва кенг фикрлаши, ўртада турган вазифалар юксаклигида бўлиши лозимлигини тақозо этади ва талаб қилади.

Адабий-бадиий танқидчилик ўзини янада активроқ намоён этиши керак. КПСС Марказий Комитетининг шу масалага оид маълум қароридан кейин аҳвол анча яхшиланди. Адабиёт ва санъатнинг ривожланиш жараёнига таъсир қиладиган, унга ғоявий ва эстетик йўл-йўриқ берадиган мазмундор мақола ва тақризлар кўпайди.

Танқидчилик партиянинг адабиёт ва санъат масалаларидаги йўлини активлик билан ўтказиб, талабчанликни чуқур одоб билан, талантга нисбатан эҳтиёткорона муносабат билан қўшиб олиб бориши лозим.

КПСС Марказий Комитети 1983 йил июнь Пленуми қарорининг «ижодий изланишга нисбатан актив, сезгир, эътиборли марксча-ленинча танқид бадиий ижодиётга таъсир ўтказишнинг энг асосий усули бўлиши керак. Шу билан бирга, бу танқиднинг бурчи жамиятимизга, идеологиямизга ёт фикрлар баён этилган, тарихий ҳақиқатдан чекинишга йўл қўйилган ишларга аниқ, партиявий баҳо беришдан иборат. Танқид бадиий жиҳатдан заиф, туссиз асарларга нисбатан ҳам юзхотирчилик қила олмайди», деган кўрсатмаларига амал қилиш зарур.

Сиз билан биз кун сайин, конкрет ва самарали равишда ҳал этишимиз лозим бўлган энг зарур вазифалар ҳам бор. Жумладан, гап республика санъаткор зиёлиларининг КПСС Марказий Комитетининг умумий таълим ва ҳунар мактабини ислоҳ қилиш тўғрисидаги лойиҳасини муҳокама қилишда қатнашиши тўғрисида бормоқда. Ёшлар — бизнинг келажагимиз, улуғ Ватанимизнинг келажагидир. Катта авлодга мансуб кишилар айни шу ёшларга қудратли мамлакатимизни Улуғ Октябрнинг барча ғалабалари билан бирга қўлдан-қўлга берадилар. Шу қадар улуғ ва мўътабар мерос қандай қўлларга тушишига биз бепарво қарай оламизми, ахир! Шунинг учун ҳам ҳар биримизнинг бутун турмушимиз, бутун ишимиз ёш авлод ҳақидаги, унинг ҳеч қандай қийинчиликлардан қўрқмайдиган, шонли революцион, жанговар ва меҳнат анъаналари руҳида ўсиб вояга етадиган ғоявий эътиқодли, матонатли кишилар бўлиб камол топиши ҳақидаги фикр-ўйлар ва режалар руҳи билан суғорилиши керак.

Ҳозирги вақтда АҚШ маъмурияти ва НАТОнинг айби билан халқаро вазият кескин ёмонлашди. Ядро уруши хавфи вужудга келди. Шу сабабли ҳозирги вазиятда меҳнаткашларни, айниқса ёшларни ватанпарварлик, севикли юртимизни ҳимоя қилишга доимо тайёр бўлиб туриш руҳида тарбиялаш тобора катта аҳамият касб этмоқда.

Совет мактаби, оила, ижодкор зиёлилар ёш авлодни Ватанга астойдил муҳаббат руҳида, мамлакатимиздаги барча халқлар ўртасида улуғ дўстлик руҳида тарбиялашлари лозим.

Шу муносабат билан рус тилининг аҳамиятини алоҳида таъкидлаб ўтиш керак. Айни рус тилини чуқур эгаллаб олиш сиёсий ва илмий билим доирасини кенгайтиради, дунёнинг эстетик хазинасидан баҳраманд этади, барча совет кишиларини бир-бирига яқинлаштиради ва иноқлаштиради, уларнинг интернационал қардошлигини мустаҳкамлайди.

Ҳозирги вақтда республиканинг ижодий союзлари ўзларининг ташкилий ишларини бирмунча яхшиладилар, уларнинг партия ташкилотлари фаолияти активлашди, ижодкор кадрларни партия ўртага қўйган долзарб вазифаларни ҳал этишга сафарбар қилишда кўпроқ ташаббускорлик намоён бўла бошлади. Меҳнат коллективлари билан алоқа яхшиланди, адабиёт ва санъат арбоблари азим қурилишларга, заводларга, колхозларга тез-тез ижодий командировкага бора бошладилар. Ижодкор зиёлиларни ғоявий-сиёсий жиҳатдан тарбиялашга кўп эътибор берилмоқда.

Ижодий союзларда доимо чинакам ижодкорлик муҳити, ўртоқларча ҳайрихоҳлик ва талабчанлик вазияти ҳукм суришига эришиш зарур. Улар ижодкор зиёлиларнинг муайян бир қисмини эмас, балки ҳаммасининг бошини қовуштирадиган чинакам ижодий фикрлаш маркази бўлиши керак. Ижодий союз ўз аъзоларидан бирон кишини ҳам ўз таъсиридан четда қолдирмаслиги лозим. Шу жиҳатдан олганда баъзи союзларнинг ишини анчагина яхшилаш керак.

КПСС Марказий Комитети Бош секретари ўртоқ Константин Устинович Черненконинг «социал адолат тузум негизининг ўзига асос қилиб олинган, унинг жуда катта кучи ҳам мана шунда. Шу боисдан кундалик ишларда, иш ҳақи ва мукофотлар ҳақида, квартира ёки йўлланмаларни тақсимлаш тўғрисида, тақдирлаш ҳақида гап борганида адолатга ҳеч оғишмай риоя қилиниши — хуллас, ҳамма нарса адолат юзасидан, ҳар бир кишининг умумий ишга қўшган меҳнат ҳиссасига мувофиқ бўлиши муҳимдир», деган фикрини ҳаммамиз, шу жумладан ижодий союзларнинг ва маданият муассасаларининг раҳбарлари ҳам чуқур ўзлаштириб олишлари керак, деб ўйлаймиз.

Ўртоқлар, кадрларни тўғри танлаш, жой-жойига қўйиш ва тарбиялаш, чинакам партиявий талабчанлик ва топширилган иш учун юксак масъулият, большевикларга хос принципиаллик ва интизом туйғусини сингдириш, танқид ва ўз-ўзини танқидни ривожлантириш ижодий коллективнинг, қолаверса умуман ҳар қандай коллективнинг ҳам ишидаги муваффақиятнинг гарови эканлиги маълум.

Совет зиёлисининг шахси масаласига эътиборингизни қаратмоқчиман. Партия сизларга жуда муҳим ишни, меҳнаткашларни коммунистик руҳда тарбиялаш ишини ишониб топширган. Ижодий союзлар ва ташкилотлар аъзоларининг, кўпдан-кўп маданият муассасалари ходимларининг ўз ғоявий савияси, ижодий тайёргарлиги нақадар юқори бўлса, мана шу жуда катта вазифаларнинг ҳаммаси шу қадар муваффақиятлироқ ҳал этилиши мутлақо равшан. Бу эса ўз навбатида союзлар ва маданият муассасалари бошланғич партия ташкилотларининг жанговарлик қобилиятига, уларнинг ижодкор зиёлилар кенг оммасини партия уларнинг олдига қўяётган барча вазифаларни ҳал этишга кенг миқёсда руҳлантириш маҳоратига ва қобилиятига боғлиқдир!

И. Б. Усмонхўжаев ўз нутқининг охирида бундай деди: шонли ижодий анъаналар соҳиби бўлмиш Ўзбекистон адабиёт ва санъат арбоблари коммунистик тарбия ишида партиянинг актив ёрдамчилари бўлиш, ленинча интернационализм принципларига садоқат, юксак ғоявийлик ва бадиий маҳорат учун курашиш, социалистик принципларни барча воситалар билан қарор топтириш, буржуазия идеологияси кўринишларининг ҳар қандай уринишларига зарба бериш, тинчлик учун эҳтиросли курашчилар бўлишдан иборат ўз принципларига ҳамиша содиқ бўлиб қоладилар, деб ишонч билдиришга ижозат бергайсизлар.

Республикамиз меҳнаткашлари Ўзбекистон ССР билан Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллиги шонли санасини муносиб нишонлашга ҳозирлик кўрмоқдалар, зўр ғайрат-шижоат билан фидокорона меҳнат қилмоқдалар.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети республика ижодкор зиёлилари ҳам бўлажак шонли юбилейни ажойиб замонамизга муносиб янги, мароқли асарлар билан кутиб олишларига ишонади!

Ижодий союзларнинг вакиллари сўз оладилар. Улар қилинган ишлар тўғрисида, келгуси режалари ҳақида гапирадилар. Бу нутқларнинг ҳар бирида коммунистик бунёдкорлик ишига қўшиладиган ҳиссани янада салмоқли қилиш, КПСС XXVI съезди совет кишилари олдига қўйган янги, юксак вазифаларни ҳал этишда Ленин партиясининг ҳақиқий кўмакчиси бўлиш, Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартияси ташкил этилганлигининг 60 йиллигини муносиб кутиб олиш ҳар бир маданият арбобининг бевосита бурчи ва фахрий вазифасидир, деган битта умумий фикр баён этилди.

Нотиқлар КПСС Марказий Комитети июнь, декабрь ва февраль Пленумларининг қарорлари, ўртоқ К. У. Черненко нутқларида баён этилган қоидалар ва хулосалар республика маданият арбоблари ижодий кучларига куч қўшганлигини гапирдилар. Республиканинг ижодкор зиёлилари Коммунистик партия ва Совет давлати ички ва ташқи сиёсатини қизғин маъқуллаб, советлар мамлакати қудрати янада ошишига, янги уруш хавфининг олдини олишга бутун фаолиятлари билан кўмаклашишни ўзларининг энг муҳим вазифалари деб биладилар.

Жонажон партиямизнинг фаолиятида, бинобарин бизнинг ижодимизда ҳам асосий йўллардан бири — тинчлик учун, халқлар ўртасида дўстлик ва ҳамжиҳатликни мустаҳкамлаш учун курашдир, деди Ўзбекистон халқ шоири **Уйғун.** Ғарбда Рейган ва унинг туллак командаси атом уруши васвасасини кучайтирмоқдаки, бу уруш Ер юзида жамики жонзотни ҳалокатга олиб келиши мумкин. Бу ерда, буюк мамлакатимизда КПСС Марказий Комитети февраль Пленумининг минбаридан партиямизнинг Бош секретари Константин Устинович Черненко айтган қатъий, осойишта, ҳақлиги ва кучига ишонган тинчлик ва яхшилик сўзлари, ақл-идрок ва инсонийлик сўзлари: инсоннинг тақдири ва инсониятнинг қисмати учун, келгуси авлодлар ва тинч ҳаётга катта, қудратли, аммо уруш учун, қолаверса ядровий уруш олдида кичик ва ҳимоясиз бўлган планетамизнинг тақдири учун ғоятда қайғуриш ва ташвиш билан йўғрилган сўзлар; ҳар бир совет кишиси, кўп миллионли бутун совет халқи сидқидилдан қўллаб-қувватлаётган, шонли ишлари ва зафарлари билан қувватлаётган сўзлар яна янграмоқда!

Ғарбдаги ашаддий буржуа «советшунослари» совет ёзувчилари гўё асарни, Кремлнинг буйруғи, партиянинг фармойишига биноан ёзадилар деган хусуматларни ёғдирмоқдалар. Биз ақлидан озган ғазабнок танқидчиларга совет адабиётининг классиги Михаил Александрович Шолохов тили билан бундай деймиз: «Чет эллардаги душманларимиз ғазабланиб биз, совет ёзувчилари тўғрисида гўё биз партиянинг кўрсатмасига биноан асар ёзамиз, дейдилар. Аммо гап бир мунча бошқачароқ: ҳар биримиз қалб амри билан ёзамиз, қалбларимиз эса партия ва жонажон халқимизники бўлиб, биз уларга ўз санъатимиз билан хизмат қиламиз».

Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг мухбир-аъзоси **Г. А. Пугаченкова** маданият ёдгорликларида акс эттирилган маданий меросни сақлаш, уларни ўрганиш ва кенг пропаганда қилиш билан боғлиқ масалаларга йиғилиш аҳлининг эътиборини жалб этади. Республикада шу соҳада кўпгина ишлар қилинмоқда. Лекин олдинда олимлар, реставраторлар турли муассасаларнинг ходимлари куч-ғайратлари бирлаштирилишини тақозо этувчи ишлар ҳали оз эмас.

Ғоявий мухолифларимизнинг Совет Иттифоқи миллий республикаларида гўё миллий маданиятларнинг роли камситилмоқда, деган туҳмат пропагандасига шу миллий маданиятни ривожлантиришда ва уларни билиб олишда эришилган катта-катта ютуқларнинг реал манзарасини қарши қўймоғимиз лозим, дейди тадқиқотчи.

Ўзбекистонда юксак малакали санъатшунос кадрлар бор. Аммо улар умуман Шарқ маданиятига нисбатан тутган позицияларимизни пропаганда қилиш йўлида мумкин бўлган ҳамма ишларни қилаптилар, деб бўлмайди, шарқшунослар кўпинча Ўзбекистон билангина боғланган проблемалар билан чекланиб қолмоқдалар. ЮНЕСКО ва бошқа халқаро ташкилотлар сингари ахборот каналларидан ҳам кенгроқ фойдаланиш лозим.

Ғафур Ғулом номидаги давлат Адабиёт ва санъат нашриёти биз санъатшуносларга ёрдам бериши мумкин эди. Аммо бу нашриётда санъат редакцияси ва унинг лимитлари бадиий адабиётга нисбатан оз процентини ташкил этади. Ҳолбуки, бадиий маданият — тасвирий ва амалий санъат, музика, театрнинг республика ҳаётида эгаллаган ўрни ҳозирги адабиётникидан оз эмас, бадиий мерос бойлиги эса Шарқ классик адабиёти ва поэзияси бойлигидан оз эмас.

Ўзбекистон Кинематографчилар союзи правлениесининг секретари, СССР халқ артисти **Ш. С. Аббосов** шонли сана — Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартияси ташкил этилганлигининг 60 йиллигига бир қанча ҳужжатли, телевизион фильмлар ва бадиий фильмлар тайёрланаётганлигини, шу лента лар сифатини оширишга қаратилган ҳар хил тадбирлар ўтказилаётганлигини айтади. Яқин йилларда ёрқин, катта кўламли, юксак бадиий асарлар яратиш мақсадида бадиий ҳужжатли ва телевизион кино энг яхши сценарийларига конкурс эълон этиш таклиф қилинади. Чунки пахтакорларнинг шонли меҳнатини замонавий ёрқин акс эттирувчи фильм ҳали ҳам йўқ. Сибирь дарёларини Ўрта Осиёга оқизиш, Ноқоратупроқ зонани ўзлаштиришда Ўзбекистоннинг иштироки, биз юборган кишиларнинг Тюменда қураётган йўллари ва посёлкалари катта гражданлик оҳангига эга кинокартиналар учун мавзу бўлолмайдими?! Бугунги реал ҳаёт кинематографиячилар олдига шундай проблемаларни қўядики, улар ўз асарларида шу проблемаларга энг кўп диққат-эътибор беришлари лозим.

Навоий номидаги Ўзбекистон ССР Давлат академик Катта театрининг бош дирижёри, СССР халқ артисти **Д. Г. Абдураҳмонова** шу коллективнинг иши тўғрисида гапириб берди. У ҳозир коллектив катта ижодий кучга эга эканлигини уқтирди. Кейинги вақтда кўпгина спектакллар яратилди, бу спектакллар республикамиздагина эмас, шу билан бирга Москвада, ГДРга гастроллар вақтида ҳам муваффақият билан кўрсатилди.

У композиторларга мурожаат қилиб, улардан театр учун кўпроқ ишлашни, замондошимиз ишларининг улуғворлигини тараннум этувчи, саноат меҳнатчилари, пахтакорлар жасорати ҳақида ҳикоя қилувчи ёрқин асарлар яратишни сўради. Бундай опералар, балетлар Ўзбекистон ССР билан Ўзбекистон Компартияси ташкил этилганлигининг 60 йиллигига яхши туҳфа бўлади.

Рассом **Ж. Умарбеков** Ўзбекистон тасвирий санъатини ривожлантириш туб масалаларига тўхталиб ўтди. Ҳамиша халқ билан бирга бўлиш, халққа хизмат қилиш, уни ўз асарлари билан янги-янги меҳнат зафарларига илҳомлантириш, шу зафарларни рассомчилик, графика, плакат, ҳайкалтарошлик воситалари билан акс эттириш совет санъаткорининг бурчидир. Нотиқ ўттизинчи йилларда беш йиллик қурилишларида рассомларнинг бригада бўлиб ишлаш формасини тиклашни таклиф қилди. Шартнома ва давлат буюртмаларига биноан ишлаш системасини такомиллаштириш лозим. Ўзбекистонда Ижодкорлар уйи барпо этиш мақбул бўлур эди. Бу уй ҳақиқий маҳорат мактаби бўлиб, турли республикалардаги рассомлар ўртасида тажриба алмашишга кўмаклашган бўлур эди.

Республика Архитекторлари союзи правлениесининг раиси **Т. Ф. Қодирова** диққатга сазовор бир рақамни айтади: ҳозир шу ташкилот сафларида ҳар қандай ижодий вазифаларни ҳал этишга қодир 700 нафардан кўп меъмор бор. Кейинги йилларда архитекторлар сони анча кўпайди. Улар шаҳар ва қишлоқларни ривожлантириш ва ободонлаштириш борасида катта самарали ишларни олиб бормоқдалар.

Шу билан бирга ҳал этилмаган масалалар ҳам бор. Архитектор ижодий меҳнатининг ташкил этилиши, унинг амалий фаолият системасидаги мавқеи архитектуранинг жамият ҳаётидаги социал идеологик аҳамиятига мувофиқ даражада эмас. Архитекторлар ўз профессионал муҳитларида оммавий қурилишлар, айрим иншоотлар ва комплексларнинг лойиҳалари паст даражада бўлиши билан муросасозлик ҳолларига ҳали ҳам барҳам берилган эмас.

Ҳозир архитектура кадрларини тайёрлаш проблемаси ҳам муҳим аҳамият касб этмоқда. Самарқанд Архитектура-қурилиш институти қишлоқ профилидаги архитектор кадрлар тайёрлаб бермоқда. Архитектор рассомлар тайёрлашни тубдан яхшилаш учун Тошкентда Политехника институти ва Театр-рассомчилик институтининг факультетлари негизида архитектура-рассомчилик таълими бериладиган олий мактаб вужудга келтириш лозим эди. Ленинград, Вильнюс, Тбилисидаги шундай мактабларнинг иш тажрибалари мутахассислар тайёрлаш даражасини юксалтиришга кўмак берувчи шундай бирлашма мақбуллигини кўрсатди. Архитекторларнинг ижодий фаолияти учун зарур шароит яратиш тўғрисида кўпроқ ғамхўрлик қилиш керак.

Қорақалпоғистон АССР Ёзувчилар союзи правлениесининг биринчи секретари **Т. Қаипбергенов** таъкидлаб айтдики, ҳар бир ёзувчи стол ёнига ўлтирар экан, унинг кўз ўнгида бир елкасида миллион-миллион тонна пахта хирмонини, иккинчи елкасида эса миллион-миллион тонна донни кўтарган афсонавий баҳодир образи пайдо бўлади. Шу баҳодир юз минглаб бош мол боқади ва энг яхши машиналарни вужудга келтиради, Ер куррасини неча бор ўраб чиқишга етадиган миллион-миллион метр газлама тўқийди, қимматбаҳо металларни қазиб чиқаради ва бошқа кўп ишларни ҳам қиладики, уларнинг ҳаммасини санаб адо этиб бўлмайди.

Қудратли баҳодир — совет Ўзбекистони рамзи назаримизда турганлиги жуда яхши! Яхшилиги шундаки, у биздаги ҳамиша юксак социалистик, ватанпарварлик ҳис-туйғуларига мадад беради. Инсон, унинг мақсадларининг улуғворлиги ҳамиша диққат марказимизда туриши керак.

Ўзбекистон Композиторлар союзи правлениесининг секретари **М. М. Тожиев** республикада музика санъатини ривожлантиришга доир бир қанча масалаларга тўхталиб ўтди. Истеъдодли ёшларни танлаб олиш ва тайёрлаш ягона системасини бунёд этиш зарурати етилди. Консерватория, театр институти билан биргаликда вокалистларни замонавий услуб билан қўшиб айтиш методини ишлаб чиқиш лозимки, бу методда миллий анъаналар билан академик талаблар пайваста бўлиб кетади. Театрлар композиторлардан янги юксак бадиий опера асарларини кутмоқдалар.

КПСС Марказий Комитетининг июнь Пленумида талантларни асраш, ижодий ташаббусларни ҳамма чоралар билан қўллаб-қувватлаш, хоҳ илмий кашфиёт, хоҳ рационализаторлик таклифи ёки оригинал бадиий идея бўлмасин — жамики янги ва прогрессив ишларни ҳаётимизга дадилроқ жорий этиб бориш зарурлиги тўғрисида гапирилди. Шу йўлда қардош республикаларнинг ижодкор ташкилотлари билан алоқа боғланмоқда, ўзаро концертлар қўйилмоқда. Музика асарлари нашрини яхшилаш зарур. Комсомол ва пионер қўшиқларини, эстрада асарларини яратишга кўпроқ эътибор бериш керак. Сийқа асарлар йўлига пухта ғов солиш лозим.

Учрашув қатнашчилари, Ўзбекистоннинг ижодкор зиёлилари, барча авлод ижодкорлари Лениннинг буюк васиятларини амалга оширишга, коммунистик жамият кишисини тарбиялашга бутун истеъдод, бутун куч-ғайратларини бундан буён ҳам сарфлайберадилар, деб ваъда бердилар.

Учрашувда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети бюросининг аъзолари ва аъзоликка кандидатлари, Ўзбекистон ССР Министрлар Совети раисининг ўринбосарлари қатнашдилар.

(ЎзТАГ)

МАДАНИЙ ТАРАҚҚИЁТИМИЗ ҚАДАМЛАРИ

Боши биринчи бетда

билан ишларни ташкил этиш, халқ талантларига ғамхўрликни кучайтириш, шу талантларни юзага чиқарадиган шароитларни вужудга келтириш зарур.

Улуғ Ватан урушида совет халқи эришган оламшумул Ғалабанинг 40 йиллигига бағишлаб Иттифоқ доирасидаги бадиий ҳаваскорлик коллективларининг кўригини ўтказиш керак.

Вокал-инструментал ансамблларининг тараққиёт йўллари, репертуарларининг ғоявий-тематик йўналишини ўрганмоқ, улар чиқишларининг эстетик-тарбиявий қимматини ошириш йўлида талабчанлик билан изланмоқ керак.

Кутубхоналар фаолиятини такомиллаштирмоқ, ҳар бир китобдан фойдаланишни максимал даражада оширмоқ, китоб фондининг доимо ҳаракатда бўлмоғига эришмоқ зарур. Адабиётлар сотиб олишга ажратилган маблағлардан унумли фойдаланиш ғоятда муҳимдир.

Республика Маданият министрлиги системасидаги ўқув юртлари халқ хўжалиги планларида кадрлар тайёрлаш бўйича кўзда тутилган барча ишларни ҳеч истисносиз тўла бажаришга эришмоқлари даркор.

Ёш мутахассислардан фойдаланиш, жойларга тақсимлаш ишларини яхшилаш, уларнинг муваффақиятли ишлашлари учун ҳамма шароитларни яратиш, ўқув юртларининг ёш битирувчиларга амалий методик ёрдам кўрсатишларини такомиллаштирмоқ керак. Бадиий, ижодий коллективларнинг аъзолари ҳар томонлама билимдон, етук кишилар бўлмоғига, профессионал маҳоратларини узлуксиз ошириб бормоқларига, билимлари даражасини бойитиб бормоқларига эришмоқ кўзда тутилади. Термиз, Урганч музика билим юртларида, Фарғона санъат билим юртида музика муаллимлари учун ихтисосни ошириш махсус курслари ташкил этилади. Ҳамма билим ва ўқув юртлари янги иш планлари асосида фаолият олиб борадилар.

Тарихий-маданий ёдгорликларни асраш, улардан меҳнаткашларни ватанга муҳаббат руҳида тарбиялашда самарали фойдаланиш бўйича ишлар янада фаол маъно ва даража касб этади. Таъмирлаш ишларини ўз вақтида бажариш, юксак унумдорлик ва сифат кўрсаткичларига эришиш, янги илғор тажрибалар ва замонавий техникани муваффақият билан жорий этиш муҳим вазифалар сирасига киради. Барча иншоотларни «аъло» ҳамда «яхши» кўрсаткичлари билан фойдаланишга топширилади.

1984 йилда Бўкада — В. И. Ленинга, Гулистонда — Йўлдош Охунбобоевга, Фарғона областининг Данғара қишлоғида — Улуғ Ватан урушида қаҳрамонларча ҳалок бўлган совет жангчиларига, Тошкентда — Шарқнинг озод аёлига, Хевада — Аваз Ўтар ўғлига ҳайкаллар ўрнатиш, уларни энг олий бадиий мезонларда яратиш вазифалари қўйилгандир.

Музейларда олиб борилаётган илмий тадқиқот ишларининг назарий-амалий савиясини кўтариш, экспозицияларнинг таъсирчанлиги ва ифодавийлигини кучайтириш, оригинал, киши диққатини жалб этадиган бадиий-эстетик ечимлар топиш мўлжалланади. Музейларга кирувчиларнинг сонини юз минг кишига кўпайтириш, уларда ўтказиладиган тадбирларнинг ранг-баранглигини таъминлаш назарда тутилмоқда.
лоқларига, ишчи посёлкалари-

Бадиий кўргазмалар ва панорамалар дирекциясининг иш фаолиятини унинг барча соҳаларида кўтармоқ, пландан ташқари тўртта бадиий кўргазма ташкил қилиб, умумий кўргазмалар сонини етмишдан оширмоқ керак.

Кўргазмалар республиканинг барча районларига, қишга, зарбдор комсомол қурилишларига, касаба союзларнинг дам олиш ва даволаниш уйларига кенг тарзда кириб борсин.

Юбилей йилида режадаги барча қурилишлар материаллар ва асбоб ускуналар билан тўла, узлуксиз таъминламоғига эришмоқ керак. Меҳнатни қўриқлаш ва санитария, соғломлаштириш ишларини янада яхшилаш юзасидан 1986—1990 йилга мўлжалланган планларни ишлаб чиқмоқ зарур.

Республика Маданият министрлигига қарашли барча муассасалар ва ташкилотлар, ўқув юртлари — барча ишлаб чиқариш соҳаларида кадрларга талабчанликни ошириш, меҳнатни замонавий юксак усулда ташкил этиш, моддий ва меҳнат манбаларидан унумдорлик билан фойдаланиш, масалаларни ақл-идрок билан реалистик ҳал этиш, давлат молия интизоми қоидаларининг бузилишига қатъиян йўл қўймаслик, текширишларнинг самарадорлиги ва очиқлигига эришиш, мусобақалар натижаларидан бир-бирини мунтазам изчил хабардор қилиб туриш, муқобил планларнинг бажарилиши учун барча шароитларни яратиш, ҳамма соҳаларда давлат, меҳнат, план, ижодий интизомни мустаҳкамлаш биринчи даражали аҳамиятга эгадир.

Республика маданият ва санъат ходимлари ўз зиммаларига олган 1984 йил Социалистик мажбуриятларини бажариш йўлида бутун куч-қувватлари, ғайратлари, талант, иқтидорларини аямай сарф қиладилар. КПСС XXVI съезди, Ўзбекистон Компартиясининг XX съезди илгари сурган қарорларни ҳаётга тадбиқ этиш учун бораётган умумхалқ курашига ўз муносиб ҳиссаларини қўшадилар.

АНЪАНАВИЙ ҲАМЗАХОНЛИК КУНЛАРИ ОЛДИДАН

ҲАМЗА МАКТУБЛАРИ

Ўзбек совет маданиятининг буюк намоёндаси Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий архиви ЎзФА Қўлёзмалар институти фондидан муносиб ўрин эгаллайди. Ҳамза архиви мазмунан бой ва ранг-барангдир. Унда шоир дастхатлари, ижтимоий ва оилавий ҳаётига оид ҳужжатлар сақланади. Институт ходимлари Ҳамза архивининг муфассал тавсифини тузмоқдалар. Ҳозиргача фонддаги 1200 ҳужжатга тўлиқ тавсиф берилди.

Ҳамза Ҳакимзода архиви тавсифи 4 томдан иборат бўлиб, I том нашрга топширилди.

Архив тавсифи, бир неча бўлимдан иборат. Унда шоирга мансуб мактублар ва ёр-биродарлари томонидан ёзилган мактублар ўзига хос ўрин тутади. Бу мактубларда Ҳамза Ҳакимзода Ниёзийнинг ўз даврининг долзарб масалаларига муносабати ва ёш Совет республикасининг равнақи йўлидаги фидокорона меҳнатини ёритувчи қимматли маълумотлар ифода топган.

Ҳужжатлар орасида ҳали кенг оммага маълум бўлмаган кўпгина мактублар бор. Биз қуйида шундай мактублардан бир нечасини нашрга тайёрлаб газетхонлар эътиборига ҳавола этамиз.

Раҳима ШАРАФИДДИНОВА

ҲАМЗА ҲАКИМЗОДА НИЕЗИЙНИНГ ОНАСИ ВАФОТИ МУНОСАБАТИ БИЛАН ЁЗГАН ХАТИ

1911-нчи мелодий 6 майда (1329 ҳ. 20 жумодил-аввалда) жумъа кун тонг вақтда марҳума волидани бу ҳолда туш кўрдим: ман Бухорода таҳсилда эканман. Беижозат кетканим учун хавф этуб, яна Бухородан пиёда Аввал (асли ватан)га азму доҳил ўлмишман. Марҳумани қиблагоҳлари ўлон бобомиз ҳавлисинда марҳума била мулоқот ўлдум, эса марҳума суюмли ҳол ила банга илтифот эдарак ҳол-аҳвол сўраюр. Баним қўлимда бир китоб соймиш, они ўқудим эса марҳума йиғламоқа бошлади. Бан ҳам қоч (қанча — **Р. Ш.**) вақт йиғладим. Марҳамат этуб деюрки, фалон киши (исми фаромуш ўлон эди) ҳам бу китобни ўқумиш эди. Волидам ёдимға тушуб, кўп йиғлаган эдим. (Ўз волидаи муҳтарамалари ул вақтдан... сана муқаддам вафот этмиш эди.) Сан ҳам ўқудинг, йиғладим дегач, яна ман марҳумани волидалари учун-да йиғладим. Сўнгра китобни қўюб, сўзға кируб (Волидаи муҳтарамам, ман беадаблик қилуб, рухсатсиз Бухоройи шарифка кетуб қолубдирман. Ижозатсиз кетканимга қўрқуб, яна рухсат олмоқа келдим, агар марҳамат этуб ижозат берсангиз янадан Бухоро борсам) дедим. Марҳума яна йиғлаб (Болам ман сандин икки дунёда ризоман, ризо бўлганман, қиблагоҳинг (отанг) ризолик берса, боргин, ман ризолик бергач, қиблагоҳинг ҳам ризолик берар, албатта, сан илм истар эсанг биз икки дунёда ризомиз деб йиғлаб) ва (дуо) қилиб, чап юзимдан бир бўса олдилар-да, ман ҳам йиғлаб, марҳуманинг ўнг кифтларидан бир бўса олдум, уйғондум, салавоти фажр вақти экан. Демак, ўзум у оқшоми икки хаёл бирла ётмиш эдим.

Бири Исломбул (Истанбул—**Р. Ш.**) боруб ўқумоқ, иккинчиси марҳума биздан ризо бўлганмукин, йўқми?

Вафоти марҳума 1328-нчи ҳижрий (1910 йил—**Р. Ш.**), 13-нчи ражаб (июль—**Р. Ш.**), панжшанба кун, дафни марҳума явм-алжумъа.

ҲАМЗА ҲАКИМЗОДА НИЕЗИЙНИНГ ЎЗБЕКИСТОН МАРКАЗИЙ НАШРИЁТИГА АСАРЛАРИНИ НАШР ЭТТИРИШ ҲАҚИДА ЁЗГАН ХАТИ

Ўз.Марказ нашриёт шўъба мудириятиға.

Сизга топшурулғон икки дона пьесса асар тарзида бўлуб унларнинг мавзуъ, ҳодиса таърифи қимматини эътибор қилиниши хоҳ пьесса, хоҳ роман... қандай тизмада бўлмасун нашр қилинишида элга аҳамияти борми? Мана шу ҳақда фикрлашмоқ эди. Агарда ҳақиқатда аҳамияти бўлса, уни пьессалиқдан чиқариб, роман ёки бир турли ҳикоя шаклига солиш оғур бўлмаса керак. Лозим топилар экан ўртада шартнома тузуб, кўрсатилган чоққача ҳозирлаб бериш мумкиндур.

Иккинчи: бундан бошқа ҳам қисқача макотиб талабаларидан тортиб катта кишиларғача кулки, хоҳ қайғули бўлсун кўрсатуладурган ҳажмларга эътибор қилиб ёзиб улгутиб турмоқ учун ҳам кўз очиб текширганда букунларғача ҳозирлаған, тўла бўлмаса ҳамки, ҳоли бақудрат материаллар бор. Мана буни учун ҳам қисқача қўлланма олиб, хусусан сўнгги замонларда ер ислоҳоти, пастки шўролар тузмаси, айниқса хотинлар озодлиғи тўғриларинда шартнома тузиш билан еткизиб бериб туриш мумкинлиғи ҳаққинда сўзлашмоқ учун келган эдик. Агар асарни пьессалиғи сиз билан бизим ораға муносабат боғламаслик учун асос тутулган бўлмаса, юқоридаги жумлаларға бир қатор эътибор этиб, моддий шартнома тузишга бошларсиз. Йўқ, ҳақиқатда муносабат эътибор этулмоғон бўлса, пьессани кўрулгандан сўнг ўзимизда шу ҳолича тураберадур. То ўзининг истакли биродари келгунча, уни учун бизим ҳаёт-мамотимиз шарт эмасдур. (Бизда асаримизни босдириш завқи эмас, эл оғзидаги қочирим ҳолидағи кайфиятни ўз чоғида айнан йўқолмай майдони маърифатда қолиши завқи бордур.) (Марказ нашриётига ёзилган қоғоз кўфяси. 1927 й. 5—24.)

МУҲИДДИНҚОРИ ЁҚУБОВ ВА ФОЗИЛҲОЖИЕВНИНГ ҲАМЗАДАН «ФАРҒОНА ФОЖИАСИ» ПЬЕСАСИНИ ЮБОРИШНИ СЎРАБ ЁЗГАН МАКТУБИ

Баъда алҳамд сиз биродар Ҳамзахон афанди ҳузури шарифларига етуб маълумлари бўлғайки, биз каминалари Хўқанд, Искобилувлар тамом саёҳат қилиб ҳозирда Андижонға келиб ҳафтаси байрамида бўладиган вазифаларимизи тамом қилиб ҳозирда Жалолободға бормоқчи бўлуб турубдурмиз ҳамда қайтиб Андижонға «Фарғона фожиаси»ни I бўлим, 2-нчи бўлимини ўйнамоқчи эдук, лекин камина Фозилҳожиев ўз материалларини фраверка қилиб кўрса мазкур пьесса йўқ, ўртада ниҳоятда катта инқилоб бўлуб кўб хафа бўлдук. Сўнгра ўртада маслаҳатдин Умаровни йибориб мазкур пьессаларни олиб келмоқға қарор бердук, албатта. Албатта шу икки пьессани бериб юборсангиз ниҳоятда кутуб турибмиз. Мазкур пьессаларни, икки дона, мазкур муқовадан ҳам бериб юборинг деб илтимос қилғувчилар.

Биродар(ларингиз) **Муҳиддинқори, Фозилҳожиев**

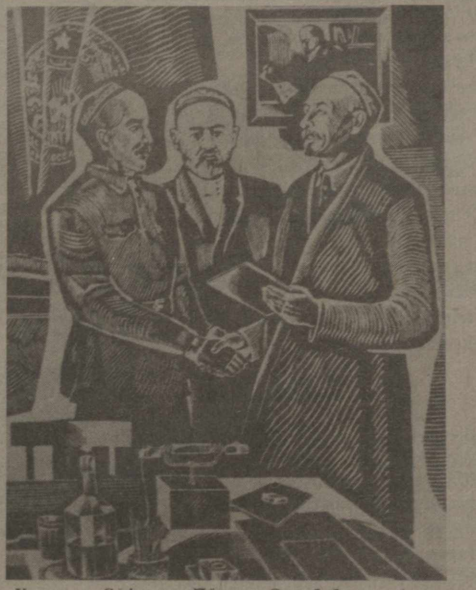

Ҳамза ва Суфизода Йўлдош Охунбобоев қабулида.
Қ. БАШАРОВ ва Э. ОХУНОВ чизган

КЎЛАМЛИ ТАДҚИҚОТ

Лазиз Қаюмовни моҳир адабиётшунос, жўшқин танқидчи ва публицист сифатида биламиз. Олим кейинги йилларда бадиий ижодда ҳам куч синамоқда, воқеий ҳикоялари, «Қалдирғоч» драмаси китобхонларда яхши таассурот қолдирди. Лекин Лазиз Қаюмовга катта обрў келтирган асарлар Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий ҳақидаги тадқиқотлари бўлди. Атоқли адибимиз Комил Яшин таъкидлаганидек, «Ҳамза ҳақидаги тасаввурларимиз Лазиз Қаюмов туфайли фундаментал билимга айланди. Бугунги ҳамзашунослик илмининг уфқини Лазиз Қаюмовнинг китоблари, рисолалари ва мақолалари бениҳоя кенгайтириб юборди».

Изланиш, қониқмаслик ҳисси ижодкорни кашфиёт сари йўллайди. Лазиз Қаюмов ҳам доимо изланишда давом этди. Олимнинг икки жилдлик «Сайланма» асарларини ўқир эканмиз, тадқиқотчи чеккан машаққатлар самарали натижалар берганини кўрамиз.

Ҳамза ҳақидаги монография муаллифнинг илгариги «Инқилоб куйчиси», «Инқилаб ва ижод», «Инқилобий драма» ва «Ҳамза» китобларининг қайта ишланган, тўлдирилган нусхаси эмас, балки узоқ йиллик меҳнат туфайли юзага келган тадқиқотдир.

Сўнгги чорак аср давомида ҳамзашунослик катта ютуқларни қўлга киритди. Буюк санъаткор тўғрисида монографик тадқиқотлар яратилди. Ҳамза қаламига мансуб асарлар топилди, ноёб ҳужжатлар, фактлар қўлга киритилди. Лазиз Қаюмов Ҳамза ҳақидаги асари устида ишлар экан, ана шу манбалардан унумли фойдаланди. Шуни қайд этиш керакки, тадқиқотчи ҳамиша бошқа ҳамзашунослар илгари сурган ғоя ва талқинларга ҳурмат билан ёндашади.

«Сайланма»да янги архив материалларига, фактларга дуч келамиз.

Монография муаллифи инқилоб куйчисининг ижодий портретини яратиши, унинг маърифатпарвар шоирдан социалистик реализмнинг улкан вакили даражасигача бўлган эволюциясини кўрсатиши керак эди. Бизнингча, олим бу мураккаб вазифанинг уддасидан чиққан.

Асар композицияси, таҳлил усули жиҳатидан ҳам муаллифнинг аввалги китобларидан фарқ қилади. «Инқилоб ва ижод», «Инқилобий драма»да Ҳамза асарлари жанрлар бўйича тадқиқ этилади. «Сайланма»да эса хронологик принцип қўлланилади. Шу тариқа ёзувчи дунёқарашининг такомили, эстетик идеалининг тараққиёти изчил кузатилади.

Лазиз Қаюмов Ҳамза шахсининг шаклланишини ижтимоий ҳаёт, давр ва муҳит билан диалектик боғлиқ ҳолда текширади.

«Сайланма»нинг биринчи жилдида Ҳамзанинг Октябрь революциясидан олдинги ҳаёти ва ижоди тадқиқ этилади.

Ҳамзанинг Октябрдан кейинги жўшқин фаолияти ва ранг-баранг ижоди «Сайланма»нинг иккинчи жилдида текширилади.

Шоирнинг революциядан кейинги ҳаёти ва ижодига оид тадқиқотлар кўп. Уларда Ҳамзанинг революцион шеърлари, драматик асарларининг ғоявий-бадиий хусусиятлари яхши ёритилган. Лазиз Қаюмов эса эътиборини санъаткорнинг кам ўрганилган ва янги топилган асарларига қаратади. Шоир маҳоратининг тадрижий такомили, унинг социалистик реализм томон ўсиш жараёни текширувчининг диққат марказида туради.

Монографиядан матонатли, эътиқоди юксак коммунист санъаткор, самимий, нозик ҳиссиётли инсон, жонкуяр ва фидойи жамоат арбобининг нурли сиймоси кўз ўнгимизда жонланади. Биз уни гоҳ Фарғона, Закаспий фронтларида революция душманларига қарши жанг қилаётган қизил аскарларга артист, режиссёр, тарғиботчи шоир сифатида хизмат этаётган инқилоб куйчиси, гоҳ Самарқанд ва Тошкентда ўзбек миллий санъатининг ташкилотчиси, гоҳ Хоразм ва Қорақалпоғистонда инсонпарвар мураббий, муаллим, гоҳ Аввал қишлоғида ижод билан банд санъаткор, гоҳ Шоҳимардонда бидъат, хурофотга қарши аёвсиз курашчи, янги ҳаёт жарчиси тарзида кўрамиз.

Тадқиқотда Ҳамзанинг ғоят серқирра ижоди — драматургияси, публицистикаси, сатираси илмий жиҳатдан кўламли ва холисона таҳлил қилинган.

Назаримизда, монографияда шоир замондошлари хотираларидан олинган парчалар, санъаткор ижодидан келтирилган намуналар меъёридан ошиб кетган. Ҳамзанинг етук асарлари — «Бой ила хизматчи», «Майсаранинг иши» ва «Паранжи сирлари» драмалари батафсилроқ таҳлил этилса мақсадга мувофиқ бўларди.

Ҳамзашунос олим тадқиқотини хулосалар экан, инқилоб куйчисининг социалистик реализм адабиётига қўшган ҳиссаси, у мерос қолдирган ҳаётбахш анъаналар, Ҳамза ижодининг жаҳоншумул аҳамияти, адабиёт ва санъатда шоир образининг яратилиши ҳақида гапиради.

Ҳамза ижоди биз учун эстетик жиҳатдангина қимматли эмас. Унинг фаолияти ва курашида, асарларининг мазмунида халқимизнинг ҳаёт ва кураш йўли намоён бўлади. Ҳамза ижодини ўрганиш — ўзбек совет адабиётининг туғилиши, унда янги революцион драматургиянинг, жанговар мусиқа асарлари, публицистиканинг майдонга келишини, адабиётимизда социалистик реализм методининг шаклланиш йўлини ёритишгина эмас, халқ тарихининг янги саҳифасини — социалистик революцияга муносабатини, унда иштирокини ўрганиш ҳамдир. Лазиз Қаюмов шу масъулиятни чуқур ҳис этди ва улуғ санъаткор хотирасига муносиб илмий тадқиқот яратди.

«Сайланма»нинг «Европанинг музика маркази» очеркида ҳикоя гоҳ экзотика тасвири, гоҳ мушоҳада, гоҳ хотира, гоҳ назарий фикр, гоҳ лирик кечинмалар билан алмашиниб туради. Асарнинг бошланишида муаллиф Европанинг энг сўлим масканларидан бўлмиш Австриянинг беқиёс табиати, обидалари, бугунги маданий ҳаёти билан таништиради. Адиб мамлакатнинг архитектура ёдгорликлари, музейларини кўздан кечирар экан, уларга нафосатшунос олим назари билан боқади, халқ даҳоси, буюк санъаткорлар олдида бош эгади. Аммо буржуа санъатининг абстракционизм услубида яратилган асарларига дуч келганда уларнинг моҳиятини фош этмай туролмайди...

«Биз кўрган Америка» очеркида эса капитализмнинг зиддиятлари янада тўлароқ очилган.

«Сайланма»даги сўзбоши муаллифи академик Комил Яшин шундай ёзади: «Олимнинг бадиий ижоди ҳам илмий изланишлари билан чамбарчас боғлиқ. Чамамда бадиий ижод — унинг учун илмий тадқиқотнинг янги формаси. Ҳар ҳолда, унинг Муқимий, Анбар Отин, Ҳамза, Пабло Нерудага бағишланган ҳикоялари илмий ҳужжатларга, тарихий ҳақиқатга таянади».

«Қалдирғоч» драмаси Ҳамза Ҳакимзода Ниёзийнинг педагогик фаолиятига бағишланган. Асарга катта гуманистик ғоя сингдирилган.

«Сайланма асарлар»нинг нашр этилиши адибнинг ҳам, олимнинг ҳам китобхон олдидаги сарҳисобидир. У ижодкорга янги масъулият юклайди.

Муҳсин ОЛИМОВ,
филология фанлари кандидати

Ҳамзаобод манзараси. С. МАҲКАМОВ фотоси

Умарали НОРМАТОВ

МУҲИМИ — МОҲИЯТНИ ОЧИШ

1983 ЙИЛ ЎЗБЕК ҲИКОЯЧИЛИГИ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ

Кейинги йилларда ҳикоячиликда муайян жонланиш рўй бераётганлиги, унга эътибор ортганлиги яққол сезилиб турибди. Адабий танқидчиликда ҳам бу жанр намуналарига қизиқиш ортмоқда, ҳикоячиликка оид айрим мазмундор мақолалар чиқди. Бироқ бугунги ҳикоячилигимиз тенденциялари атрофлича таҳлил этилмаётир, бир қанча яхши асарлар танқидчилик эътиборидан четда қолаётир, камчиликлар рўй-рост очиб ташланмаётир.

Хўш, бугунги ҳикояларимизнинг қаҳрамонлари кимлар, ҳикоянависларимизни ҳаётнинг қайси жиҳатлари, қанақа муаммолари қизиқтирмоқда? Ҳикоячилигимизнинг етакчи тенденциялари нималардан иборат? Ҳикояларда мушоҳада, бадиий таҳлил кўлами қай даражада?

Ҳозирги энг яхши ҳикояларга хос бош хусусият шуки, уларда албатта бирор муҳим ҳаётий муаммо ўртага қўйилмоқда, қаламга олинган ҳаёт ҳодисаси, қаҳрамон характери ва тақдири зиддиятлари билан кўрсатилмоқда. Лекин кўтарилган масала, асардаги қаҳрамонлар ҳаёти, характери моҳиятини очиш, бадиий таҳлил этиш янада муҳимроқдир.

Саид Аҳмаднинг «Юлдуз» ҳикояси қаҳрамони Менглибой бутун умри қўй кетида ўтган оддий чўпон, айни пайтда новатор, «Олтин Юлдуз» кавалери. Аммо у очерклардан очеркларга ўтиб юрадиган, нуқул шавкатли меҳнати, прогрессив усул шарофати билан эришган ютуқлари ҳақида мухбирларга завқ-шавққа тўлиб интервью берадиган, далақирларни янгратиб най чалиб меҳнат гаштини сурадиган донгдор чўпонлардан эмас. Қаҳрамоннинг шараф йўли ғоят машаққатли, қалби эса дарду ташвишларга тўла: у чорвачиликдаги «прогрессив усул» — СЖК туфайли насли бузилиб кетаётган зотдор қоракўл қўйларни сақлаб қоламан, деб таъна-дашномлар эшитади, муҳтожликларга маҳкум этилади, энг ёмони, у чеккан заҳматлар эвазига омон қолган, насли яхшиланган қоракўл зотларини ўз меҳнати самараси сифатида кўрсатиб, катта мартаба, мукофотларга эришган кимсалар қилмиши йигитни қаттиқ изтиробга солади. Афсуски, ҳикояда ана шу кескин коллизиялар жўн ҳал этилади, автор одат тусига кирган тайёр йўлдан боради — Менглибой ноҳақликлар ҳақида юқори идораларга арз қилади. Ҳикоя охирида раҳбар ходимлар аралашиб мушкулот бартараф бўлгани, ҳақ қарор топиб, чўпон «Олтин Юлдуз» билан тақдирланганин баён этилади...

Қамчибек Кенжанинг «Чимилдиқда берилган сўз» ҳикояси қаҳрамони Иномиддин пахта бригадасининг бошлиғи, у бутун ҳаётини ерга, пахтага тикиб қўйган одам. Ёзувчи пахтакор ҳаётини, меҳнатини юракдан ҳис этиб қалам тебратади. Иномиддин тиғиз пайтларда пахта меҳнати билан бўлиб кетиб шахсий ҳаётини унутиб юборади, хотинининг кўнглини ололмайди, унга чимилдиқда берган сўзи устидан чиқолмайди, болаларини эркалашга вақт тополмайди, ҳатто байрам кунларида даладан нари кетолмайди. Хуллас, бу ерда ҳам меҳнат машаққатларининг ҳаққоний манзараси бору, улардан катта фалсафий умумлашмалар чиқариш заиф. Шундай камчиликларни Р. Рауповнинг «Туман», А. Дилмуродовнинг «Лола қаҳқаҳаси» ҳикояларида ҳам кўриш мумкин.

Ҳозирги ҳикояларда маънавий-ахлоқий муаммолар ифодаси кенг ўрин тутмоқда. Нурали Қобулнинг «Қайтиш» ҳикояси қаҳрамони жиддий хатога йўл қўйган, хатоси учун жазоланган, партиядан ўчирилган. Аммо у виждони, диёнатини йўқот- [illegible]

тоғ қишлоғига, ярим вайрона эски кулбасига кўчиб кетади. Йўқ, бу ерга у шунчаки таниш-билишлар нигоҳидан йироқ бўлишнигина ўйлаб эмас, балки қаровсиз қолган тоғ қишлоғини обод қилиш, янги боғ-роғлар барпо этиш, шу йўл билан иснод доғидан қутулиш учун келган. У фарзандлари шаънини деб ҳам шунга қарор берган. Ёзувчи қаҳрамон қалбига, бинобарин, масала моҳиятига кириб боролгани сабабли таъсирчан асар яратган. Ёзувчининг «Орият» ҳикояси ҳақида ҳам шундай яхши гаплар айтиш мумкин.

Ота-она билан фарзанд, севишганлар, эр ва хотин орасидаги муносабатлар ҳамон етакчи мавзу бўлиб қолмоқда, эълон этилаётган ҳар тўрт ҳикоядан учтаси шу муаммога бағишланган. Минг афсус, бу борада ўқувчига ҳеч қанақа янгилик, маънавий озиқ бермайдиган ўта сийқа, китобий, чучмал, ҳикоялар бугунги кунда ҳам кўплаб босилиб турибди.

...Она бўй етган қизига куёв ахтаради, ниҳоят, уни бир йигит билан таништиради, йигит қизни кинога таклиф этади, йигит шўрлик ишдан чарчаб чиққан экан кинода пинакка кетади, қиз бундан ғазабга тушади, уйига келиб кўз ёши тўкади, унга қўшилиб она ҳам юм-юм йиғлайди... Эр хотини билан севишмай турмуш қурган, бунинг учун қисман шубҳада юради, сўнг уни

АДАБИЙ ТАНҚИД

синаш учун бир нотаниш йигит тилидан унга ошиқона хат ёзади, сўнг хотин ҳолатини кузатади... Бу машмашалар С. Маҳмудованинг «Қиз қалби гулдан нозик», У. Назаровнинг «Соҳил» асарларида тасвир этилган. Бу хилдаги насрбозликлар қаршисида чуқур дард, ижтимоий-маънавий эҳтиёж, катта эҳтирос, теран мушоҳадалар самараси бўлиб майдонга келган ҳикоялар ҳам борки, улар мавзунинг истиқболига умид уйғотади.

Ў. Усмоновнинг «Изтироб», Ў. Ҳошимовнинг «Маҳалланинг онаси» ҳикоялари фарзанднинг она олдидаги бурчи ҳақида баҳс этади. Агар Ў. Усмонов ўз оила ғами, эл-юрт ташвишлари билан бўлиб кетиб она дилини ранжитган фарзанд туфайли она кўнглида кечган руҳий изтиробларни батафсил кўрсатиш йўлидан борса, Ў. Ҳошимов ўз қобиғига ўралиб қолиб она кўнглини ололмаган, ҳатто жон таслим этганида бошида бўлолмаган, она азасига бегоналар қаторида етиб келган бемеҳр ўғилнинг ўкинч-армонларини тасвир этади. Ўғил изтироблари тасвирида сентиментал оҳанглар ҳам сезила бошлайди, аммо шу пайт ҳикояда бошқа бир вурли йўналиш пайдо бўлади, кампирнинг азасига маҳалла аҳлининг, одамларнинг муносабати ифодаси етакчи ўринга ўтади...

Ҳикоянавислармиз оилавий-шахсий ҳаётга оид хийла кескин, қалтис конфликтли ситуацияларга ҳам дадил қўл урмоқдалар. Ёш ёзувчи С. Сирожиддиновнинг «Маржон» ҳикоясида бола онасининг хиёнат йўлига кирганлигига гувоҳ, куни кеча тубан бир кимса қўлида кўрган, бир пок бева аёлга ҳадя этмоқчи бўлганида у қатъиян рад этган маржонни онасининг бўйнида кўриб, бунинг устига онасининг норасида укасига кўрсатган ўта шафқатсизлигини билиб қаттиқ изтиробда қолади. Ш. Исахонованинг «Бу мен — тойчоғингизман» ҳикоясида етимхонада она меҳрига зор бўлиб улғаяётган, эсини таниб тили чиққанида «она» деган сўзнинг маъносига етолмай боши қотган тирик етимчаларнинг ҳолати, хатти-ҳаракати, Э. Аъзамовнинг «Боғбололик Кўкалдош» ҳикоясида қонунсиз туғилган фарзанднинг ўкинч-армонлари ўқувчи диққатини ўзига тортади.

Ҳаёт шафқатсизликлари, қалтис конфликтли ситуациялар ҳақида ёзиш адибдан ғоят катта масъулият, такт, маҳорат талаб этади. Қалтис ситуацияларга қўл уришнинг ўзи ҳали жасорат эмас, бундай ситуациялар шунчаки шов-шув кўтариш учун асос бўлмаслиги лозим. Қалтис вазиятларни ифодалашда персонажларни бундай вазиятлардан «эсон-омон» ўтказиб олиш, яъни ўша чигал дамларда оригинал поэтик ечимлар топиш, персонажлар руҳиятидаги нозик жараёнларни илғаб олиш, энг муҳими, чигал муносабатларнинг ҳаётий, психологик асосларини бадиий таҳлил этиш, сабабиятини очиш, улардан ибратли сабоқлар чиқариш ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

«Боғбололик Кўкалдош» — қалтис, конфликтли ситуацияга эга. Кўкал отасини билади, ён қўшниси, деярли ҳар куни унга рўпара келади, лекин уни отам деб атолмайди. Ота кўнглида ҳам дард-армон тўла, бир дақиқалик кўнгил хуши зурриёти учун қанчалар қимматга тушганини кўриб туради, аммо кўнгил асрорини ошкор этолмайди. Онаси турмуш қуриб бола-чақали бўлган, лекин у Кўкалнинг отасидан кўнгил узолмайди, аламзада, аламини эса Кўкалдан олади... Таъна-дашномлар, таҳқир-надоматлар остида болалик қувончидан маҳрум бўлиб улғайган Кўкал ҳалол меҳнати билан ҳаётда ўз ўрнини, қадрини топади, лекин ҳамон унинг кўнгли ярим. Ҳикоянинг финал қисми ҳаяжонли. Хаста ота сўнгги дамларда Кўкални ҳузурига чақиради, оталикни тан олади, гўё Кўкал елкасидан тоғ қулайди! Шу тариқа оғир йўқотиш — ота ўлими билан катта қувонч — фарзандлик бахти бир пайтда рўй беради.

Х. Султоновнинг «Ё, Жамшид!» ҳикоясидаги ҳодиса ҳам ўта мураккаб, чигал. Ўринбой қиморда катта пулни бой бериб қўйган. Эрталабгача бу пулни топшириши керак, йўқса, ё отасидан қолган ҳовли-жойи, ё хотини ёки ўз жони кетади. Онаизор, муштипар хотин, уйдаги бир этак бола, яқин қариндошлар — ака, амма, амакилар таҳликада... Ёзувчи ҳам, персонажлар ҳам — ҳеч ким Ўринбой томонида эмас, Ўринбойнинг ўзи ҳам айбига иқрор. Ёзувчи шу чигал ҳодисага муносабатда ҳар бир шахснинг характери, руҳиятини очишга эришади. Ҳикоя персонажлари — ҳар хил табиатли одамлар, лекин уларнинг аксариятида гуноҳкорга нисбатан нафрат билан баробар мурувват, ҳиммат туйғуси ҳам бор, улар Ўринбойни шу аҳволда ташлаб қўёлмайдилар, топган-тутганларини, ҳатто ўлимликка аталганларини ўртага ташлайдилар, биргина одам — акаси Исломбойда чексиз нафрат бору, мурувват, ҳиммат туйғуси йўқ... Ўша дамда талабчан, принципиал йўл тутган бу одам ниҳоятда ҳиссис, тубан кимса сифатида кўринади кўзимизга.

Севги мавзуидаги ҳикоялар орасида Асқад Мухторнинг «Илдизлар», Ш. Холмирзаевнинг «Бодом қишда гуллади», О. Отахоновнинг «Оқшом хаёллари» асарлари алоҳида ажралиб туради.

Ш. Холмирзаевнинг энг яхши асарларига, услубига хос фазилатлар бу ҳикояда ҳам мавжуд: ёзувчи қаҳрамонлар қалбини, қалбидаги нозик руҳий-ҳиссий жараёнларни бамисоли ойнага солиб кўрсатади, шулар орқали автор муҳим гуманистик ғояни илгари суради, инсон ва унинг имкониятларини улуғлайди.

«Илдизлар» ҳикояси ҳам жавобсиз муҳаббат ҳақида. Автор муҳаббатнинг жавобсиз қолиши — завол топишига сабаб бўлган омилларни кенг таҳлил этади. Ҳикоя қаҳрамони ошиқ йигит Марат ҳаётни мумкин қадар соддалаштиришга, оёққа илашган ўтмишдан, урфу удумлардан, шартли боғланишлардан, ота-она, эл-юрт олдидаги масъулиятлардан ҳоли бўлиб, фақат ўз тасаввуридаги келажакка интилиб яшайди, шу тариқа у эзгу туйғу, соф севгига, Муҳсинадек андишали қиз васлига номуносиб бўлиб чиқади. Асар социал анализнинг теранлиги, ҳодиса моҳиятини очишга мойилликнинг кучлилиги билан ажралиб туради. Мабодо моҳиятни очишга мойиллик тасвирнинг табиийлигига монелик қиладиган бўлса, бу ҳам қусур. Социал анализга зўр бериш оқибати бўлса керак, ҳикояда гоҳо персонажлар хатти-ҳаракатини, воқеалар ривожини ёзувчи ўз концепциясига атайин мослаштиришга уринаётганлиги сезилиб қолади.

Юқоридаги икки ҳикоядан фарқли ўлароқ, «Оқшом хаёллари» висол сурури ҳақида. Султон билан Қундуз — бу икки чалкаш тақдир эгалари гўё бир умр бир-бирини қидирганлар, илк учрашув — танишув пайтида улар шуни чуқур ҳис этадилар. Бир кўришдаги севги ҳақида кўпинча киноя билан ёзишади, О. Отахонов шундай қарашлар билан пинҳона баҳсга киришади. Ахир, бир умр бирга яшаб ҳам икки қалб бир-бирини тушунмай ўтиб кетиши мумкин, айни пайтда юлдузи юлдузига тўғри келган одамлар илк танишувдаёқ бир-бирларини тўла тушуниб олиши ва бунда хато қилмаслиги ҳам бўладиган савдо. Бундай кезларда йўлдаги баъзи ғовлар, орадаги тафовутлар севгига тўғаноқ бўлолмайди. Чунончи, Қундуз эр кўрган, Султон эса уйланмаган, Қундуз Султондан етти ёш катта, аммо муштарак кўнгиллар учун буларнинг аҳамияти йўқ. Ҳикоя бошдан-оёқ севгининг, инсон бахтининг сеҳрли, бетакрор йўллари хусусидаги фалсафий мушоҳадалар билан йўғрилган.

Давоми бешинчи бетда

ЯНГИ РУБРИКА:

Сиёҳи қуримаган сатрлар

Азиз газетхон!

Бугун биз янги рубрика остида дастлабки материалларни эътиборингизга ҳавола этмоқдамиз. Маълумки, ҳар йили нашриётларимиз юзлаб китобларни нашрдан чиқаради. Биз, «Сиёҳи қуримаган сатрлар» саҳифасида асосан бўлғуси китобларга тўхталамиз, шу тариқа шоир ва адибларимиз ижоди ва уларнинг янги асарлари билан Сизларни таништириб борамиз. Айни чоғда, қисман бўлса-да, нашриётлар фаолияти ҳақида ҳикоя қиламиз.

Жуманиёз ЖАББОРОВ

ЮБИЛЕЙГА АРМУҒОНЛАР

Бу йил Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллик тўйи нишонланади. Республикамиз меҳнаткашлари бу санага муносиб ҳозирлик кўришмоқда. Нашриётларимиз коллективлари ҳам бу эзгу ишдан четда тургани йўқ. Мухбиримиз М. Тенглашев Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётининг директори шоир Жуманиёз ЖАББОРОВ билан учрашиб, бир неча савол билан мурожаат этди.

Мухбир: Кўпчилик газетхонлар мактублар йўллаб, Ғ. Ғулом номидаги нашриётнинг фаолияти ҳақида маълумот беришимизни сўрашади. Шу истакларни инобатга олиб, нашриёт иши ҳақида сўзлаб берсангиз.

Ж. Жабборов: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти Иттифоқ миқёсидаги йирик нашриётлардан биридир. Нашриёт ҳар йили 2,5 минг босма тобоқ ҳажмида 250 номда китоб чиқаради. Ўртача миқёсда, ҳар икки кунда рус, ўзбек ё татар тилида битта янги китоб нашр этилади. Шунингдек, турли хил альбом ва открикалар, ижодий союзлар билан ҳамкорликдаги нашрлар ҳам мунтазам равишда чоп этиб борилади. Қатор нашрларимиз турли кўргазмаларда совринли ўринларни олган. Маълумки, китобни дид билан безаш ва полиграфик талаблар кун сайин ошиб бормоқда. Нашриёт коллективи ана шу талаб даражасида иш юритиш учун бутун кучини сафарбар этаётир. Олдимизда турган вазифалар, мақсадлар катта, гап уни амалга оширишдадир.

М: Юбилей йилида нашриёт китобхонларга қандай асарларни тортиқ этади!

Ж. Ж. Мўлжал бўйича бу йил умумий ҳажми 2700 босма тобоқдан ортиқ бўлган жаъми 227 номдаги китоб 6 миллион 146 мингдан зиёд нусхада нашр этилади. Уйғун, Назир Сафаров, Михаил Шевердин, Шукрулло, Асқад Мухтор каби таниқли адиб ва шоирларимизнинг турли жанрдаги янги китоблари ўқувчилар қўлига тегади.

В. Катаев, В. Шукшин, Р. Распутин, Е. Исаев каби совет адабиётининг кўзга кўринган вакиллари асарлари «Дўстлик кутубхонаси» сериясида чоп этилади.

Бу йил нашриёт «Ёдгорлик» сериясида бир қатор китобларни нашрдан чиқаради. Усмон Носирнинг «Юрак», Ҳусайн Шамснинг «Душман», Мамарасул Бобоевнинг «Боғистон» китоблари ана шулар жумласидандир. Ғайратий, Амин Умарий, Хайриддин Салоҳнинг ҳам китобларини шу серияда нашр этиш режалаштирилган. Шеърхонлар Абдулла Орипов, Эътибор Охунова, Ойдин Ҳожиева, Гулчеҳра Жўраева, Маъруф Жалил, Сулаймон Раҳмон, Машраб Бобоев сингари шоирларнинг янги тўпламларини ўқишга муваффақ бўладилар.

Шунингдек, адабий танқид ва санъатга оид қатор янги асарлар насрий китоблар, муҳтарам ўқувчиларимиз ҳукмига ҳавола этилади.

Абдулла ОРИПОВ, **Ҳамза номидаги Ўзбекистон ССР Давлат мукофоти лауреати**

БАҲОР МУЖДАСИ БУ, ЯЙРАГИН, ЭЙ ЖОН...

«Планета» (Москва) нашриёти чоп этган «Саратон» китобининг муаллифлари А. Гаврилюк ва В. Ярошенко шундай ёзадилар:

«Қаршига ёндош Кўнғиртов этагида Некўз деган кўҳна қишлоқ бор. Унда нуроний деҳқон — Ориф Убайдуллаев ҳам яшайди. Ориф ота қартайиб қолган, уйи ҳам эски, ҳатто дарвозаси олдидаги дарахтлар ҳам жуда кекса. Оқсоқол ўғлига атаб ҳовлисида янги уй тиклаган. Бу хонадон ҳамиша гавжум. Ориф ота серфарзанд...

Кенжа ўғли Абдулла болалигидан ёқимтой, ширинсухан эди. Ҳозир у олис шаҳарда — Тошкентда яшайди, ҳар-ҳар замонда эса қишлоғига келиб туради. Ориф ота тахмондан қайта-қайта ўқилган бир даста китобни олди-да, ғурур билан деди: «Китоб ёзади, шеър ёзади! Бизнинг шоир у!».

Чўли Бегимқулов номидаги Қўриқ совхозда Абдулла Ориповнинг чўлқуварлар билан учрашувида иштирок этдик. Шеърхонлар бу учрашувга тўппа-тўғри даладан келишган эди, эгниларида коржомаси. Улар шоирни такрор ва такрор шеър ўқишга даъват этишди.

Дантенинг «Илоҳий комедия»сини она тилига ўгираётган Абдулла Ориповнинг қатор шеърий тўпламлари марказий нашриётларда чоп этилган. Абдулла Орипов шеърлари воситасида Қарши чўли оламини инкишоф этдик. Ушбу китобни ҳам унинг шеъри номи билан атаганлигимиз учун шоирдан қарздормиз!».

Ҳадемай шеърхонлар қўлига тегадиган «Йиллар армони» тўпламига ҳам Абдулла Ориповнинг энг сара шеърлари жамланган.

Қуйида биз шоирнинг шу тўпламга кирган бир туркум янги шеърларини эътиборингизга ҳавола этмоқдамиз.

БАҲОР ТИЛАКЛАРИ

Нечун кўклам мадҳи тушмас ғазалдан,
Шоирлар баҳорни куйлар азалдан?

Ошиқлар зангори кенгликка боқиб,
Қўшиқлар айтади бағрини ёқиб.

Табаррук чолларнинг чаккасида гул,
Момолар ўйида баҳордир нуқул.

Бир лаҳза яшарар қарри қўрғонлар,
Ажиб дилбар бўлиб қолар инсонлар.

Ҳа, баҳор мисраси менда ҳам талай,
Бу ҳолнинг боиси бордир ҳар қалай.

Азизим, ғунчага назар сол бир он,
Бағрида эзгулик турфа ҳол пинҳон.

Ранглар яшар унда балки пушти, оқ,
Ажаб, тикони ҳам ҳозирча юмшоқ.

Тонг чоғи шаббода кўтаради бош,
Оҳ, нечоғ латифу нечоғлик ёввош.

Асли қаҳратоннинг набираси у,
Нашъу намолари ҳозирча у.

Инсон феъли қизиқ, яшагай ҳуркиб,
Шерваччани силаб, шердан-чи қўрқиб.

Баҳор норасида гўдакдай ширин,
Қўйнида эзгулик, армон яширин.

Наштар бўлмасидан ғунчанинг хори
Ширин туюлади унинг дийдори.

Бўронга айланмай шаббода—гўдак
Озурда диллари яйратар бешак.

Одам боласига доим умид бер,
Шул сабаб баҳорга тилаги бисёр:

Оламга қабоҳат заҳрин сочмаса,
Маъсум юракларда яра очмаса.

Қопламаса басдир еру самони
Мудҳиш қирғинларнинг қора тўзони.

СЕВГИСИЗ ОДАМ

Қулоқ солинг менга, яхши қиз, бироз
Дилимни очмоқчи бўляпман Сизга.
Тунов кун бир дўстим мени даб-дуруст
Айблади севгисизликда.
Бехабар эмишман муҳаббатдан мен,
Қалбимда ишқ эмас, бор эмиш илон.
Исбот: қизлар билан юрмас эмишман,
Сирлашмас эмишман ҳар кимлар билан.
...Етмасмиди ўзи қалбдаги тўлқин,
Етмасмиди ўзи шунча шодлик, ғам?
Кул босган оташни қўзғадинг нечун?
Севги керакмиди сенга дўстгинам?..
Севаман тинч оқшом, юлдузли тунни,
Севаман сайраса қушлар бетартиб.
Севаман оромни, суронни, лекин
Мен уни севардим булардан ортиқ.
Хуруж айлаганда бедаво фироқ,
Аччиқ алам ичра ёнсам, тутоқиб,
Ўлимни жонимдан севаман, бироқ
Мен уни севардим ўлимдан ортиқ.
Аммо ҳаёт оқар ўз билишича, —
Ўзганинг юраги сенга бўйсунмас.
Севсангу, севсангу, севилмасанг гар,
Бундан қайғулироқ қайғу топилмас.
Нима керак менга ишқ-муҳаббатни,
Яна ўзга қиздан талаб айламоқ
Муносибдир бугун ишқсиз хилватни
Менинг номим билан балки бойламоқ.
Яхши қиз, хаёлга толдингиз нечун?
Нечун кўз ёшингиз томди йўлимга?
Севгисиз одамга ачинмоқ нечун,
Кўз ёш йўл тополмас менинг дилимга.
Хайр энди чиқай,
Ойдин кўчадан
Эшитилса агар бир ёлғиз қадам.
Ажабланманг, асти, у сизга таниш
Севгисиз одам...

САВОЛ

Танҳо саҳроларга бош олиб кетсам,
Ё йироқ ғорларни ошиён этсам,
Бедўсту беёрон тугасам, битсам,
Кўнглинг тўладими, ўшанда, айт-чи?!

Қолмаса дунёда мендан хотирот,
Наинки хотирот, оддий, жўн бир от,
Бўлса на бир қавмим, на хеш, на авлод,
Кўнглинг тўладими, ўшанда, айт-чи?!

Оламга ўт қўйса ҳар айтар сўзинг,
Йиқсанг дунёларни — тиккан чоғ кўзинг,
Сўнгра мўри каби қолсанг бир ўзинг,
Кўнглинг тўладими, ўшанда, айт-чи?!

ҚОНУНИЯТ

Оқшом бароқ мушук лабини ялаб
Уйқуга кетади сичқонни ўйлаб.
Сассиз қанот қоқар бойқуш тунлари,
Эс-ҳушида фақат қушнинг инлари.
Тулки тўқайларда изғийди гирён
Хаёлида унинг товуқ ё қуён.
Бургут юксакларда қанот қоқади,
У ҳам ўлжа излаб тубан боқади.
Бу-ку табиатда қонундир азал,
Фойдасиз бу ерда ахтарсанг масал.
Лекин оламда бор ўзга бир ҳолат,
Уни шарҳ этолмас ҳеч кимса, ҳеч вақт.
Оҳ, фақат одамзод — фарзанди башар
Бир-бирин маҳв этиш қасдида яшар.

ОЛОМОНГА

Машраб осилганда қаёқда эдинг?
Лорқа отилганда қаёқда эдинг?

Суриштирганмидинг Фурқатийни ё,
Қалқон бўлганмидинг келганда бало?

Ҳукмлар ўқилур сенинг номингдан,
Тарихлар тўқилур сенинг номингдан.

Нимасан? Қандайин сеҳрли кучсан?
Нечун томошага бунчалар ўчсан?

Қаршингда ҳасратли ўйга толаман,
Қачон халқ бўласан эй, сен оломон?!

ЭТНА ВУЛҚОНИ

Ҳануз ёниб ётар Этна вулқони,
Дафъатан ўхшар у оловранг гулга.
Оқиб тубанларга лава тўфони
Секин айланади қоп-қора кулга.

Мен ҳам ўчиб қолишда қандай сукут,
Ҳа, бир чоғ оловли эди йўлларим.
Энди у оташлар бўлдилар унут,
Пойингга ётибди энди... кулларим.

Сицилия ороли,
Италия.

ТЎРТЛИКЛАР

Туғилсанг, бахт билан камол ўшадир,
Тарк этсанг оламни завол ўшадир.
Охир чоғ тупроғинг устига келиб,
Кимдир ёд айласа, иқбол ўшадир.

●

Раво кўр, юзингда бир хол бўлайин,
Кўрсат ағёрингни завол бўлайин.
Каттакон тўй қилиб ноғора чалгин,
Тўйингда сув ташиб ҳаммол бўлайин.

●

Замин айланади, чиқади қуёш,
Ҳаргиз кибр билан кўтармагин бош.
Оёқ остингдаги харсангни тепма,
Балки ҳайкал бўлар сенга ўша тош.

●

Офтоб ботиб кетди, эгилди бошим,
Юлдуздек сочилди кўзимда ёшим,
Ҳажрингда бағримни ерга берурман,
Тун бир лаҳад бўлса, ой қабр тошим.

●

Самода юрибди ҳануз ёлғиз ой,
Танҳолик қийнайди уни ҳойнаҳой.
Йўқликдан ахтардим сенинг вaслингни,
Ким қайга сиғинса, Каъба ўша жой.

●

Оқар дарёга ҳам кимдир банд берган,
Ҳаёт кимга заҳар, кимга қанд берган.
Эй, ғофил, саркаш деб мени камситма,
Ғаним сенга эмас, менга панд берган.

●

Азизим, пайт келди кўнглим ёраман,
Инсонман, сен ҳорсанг мен ҳам ҳораман.
Отинг қамчилама ўзғирман дея,
Сен борган у жойга мен ҳам бораман.

●

Биламан, ўтади шодлик билан ғам,
Биламан, ғанимат эрур ҳар бир дам.
Пайғамбар атадим ҳар зотни, аммо,
Муридим демади ҳеч битта одам.

●

Шукр айтай, кўп яхши умр кўрдим мен,
Гоҳ яйдоқ шамолдай даврон сурдим мен.
Лекин сени кўрсам булут олдида
Чорасиз йўлбарсдай ҳайрон турдим мен.

●

Оҳ, ўтган у кунлар қайтмагай зинҳор,
Ўчган муҳаббатнинг ёнмоғи душвор.
Нигоҳинг қадама қароғимга сен,
Унда тўкилмаган кўз ёшларим бор.

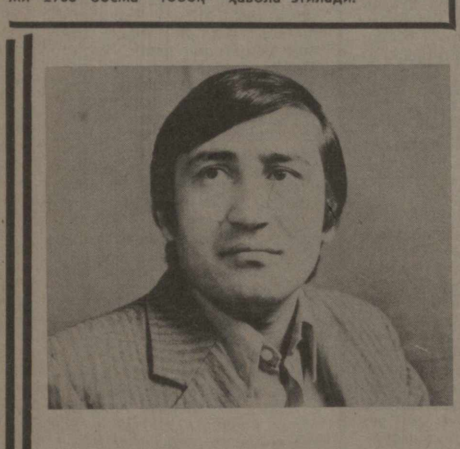

«Қон ва сут»— Ғаффор Ҳотамовнинг иккинчи қиссаси. Асарда ёшлар маънавияти ва унинг шаклланишига таъсир этувчи омиллар ҳақида сўз боради. Асар қаҳрамони Ҳакимбек эзгу мақсад йўлида фаол курашади. Қисса Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида ва «Ёшлик» журналида нашрга тайёрланмоқда.

Ғаффор ҲОТАМОВ

ОЙБАРЧИН

ҚИССАДАН ПАРЧА

ТААССУРОТЛАР Ойбарчинни ўйлантириб қўйган эди, ниҳоят унинг юзларига шундай бир ҳаяжон тепчидики, бежирим қадаҳ тутган қўли титраб, шунинг касрида қалққан ичимлик қадаҳдан тошди. Шу янглиғ, кипригидан узилган кўзёши оловланган чеҳрасини ювиб тушди. Кейин, меҳри ийиб аста ўрнидан турди-да, столни айланиб ўтиб, унинг чаккасидан беозор ўпиб қўйди, қайтиб бориб курсига ўтиргач, кафтлари билан чўғдек ёноқларини тўсиб, бир лаҳзалик сукутга толди. Ойбарчиннинг бу мунис ҳаракатларига соддадиллик ва табиийлик шундай бир жон ато қилган эдики, Ҳакимбек ўша — розилигини олган кундагидан ҳам толеи баланд, ўзини масрур ҳис этди. Бироқ бу оний хушбахтлик бир онгина давом этди.

— Ҳаким ака, энди сизни қамашадими?

— Ҳакимбек Ойбарчиннинг дўлвор сўроғидан кулди ва уни қизига қиёслаб, ҳар иккаласиям бойчечакдек маъсум, ҳимоясиз эканлигини тасаввур этди. «Шунча ҳам беозор бўладими киши? Бу аҳволда анавилар топтаб кетади-ку!» Унинг бағри туз сепгандек ачишди. Оёқ остида мижғиланган бойчечак хаёлида жонландию, бу ғамгин ўйлардан халос бўлиш илинжида гапга чалғинди:

— Қамоққача худо подшо. «Кассир даллолдай ҳожатбардор-да, менда нима айб? Зобитовнинг кўрсатмасини бажарган одамман», деб бақрайиб тураверсанг, бўйнингга сиртмоқ солармиди?

— Нима гуноҳ қилган эдик — фалокат йўлқараб турса?! Энди, икки қўлим бир тепамда бўлиб... Бирда сизни истаб йўлга ҳам чиқдим. Уйингизга борай, десам юзим чидамади. Саид Махсумга йўлиқа қолай, деб идорасига бош суқдим. Миттигина одам экан, «Ойбарчинмисиз? — деди. — Ҳаким жўра энди йўқ, Ойбарчин, деди.

— Бизнинг жононни у йўлдан урди. Сиз энди каминага тегсангиз дурустми? Совчиликка кимни жўнатай! Ҳакимбойними, а?— деди.

—Жўрангиз ичиқора экан. Айтганига ишонгим келмади, сизни кутдим, чимилдиққа оёқ босгунча кўзим тўрт бўлди, Ҳаким ака! Кейин... қорангизни кўрсам, тутдай тўкилиб юрдим. Менга ҳам осон тутманг, эрта сўлган гулдай сарғайдим.. Не бўлса-да, айбингизни ювибсиз-ку! Энди ҳаётни қайтадан бошлайсиз, Ҳаким ака!

— Янгитдан, дейсизми?

— Ҳа, янгитдан!.. Ишонинг, кўрмагандай бўлиб кетасиз ҳали! Мен ҳам... гоҳо толиқиб, кўнглим совиганда, сизни ўйлайман, оламда борлигингиз руҳи-жонимга далда бўлади. Кўча-кўйда тўлиб-тошиб юрганингизни кўрсам, бир қарич ўсаман! Қачон қарамай, сиз хурсанд юрсангиз, дейман!

— Раҳмат, Ойбарчин!— Ҳакимбекнинг ўрнидан тургиси, Ойбарчинга тиз уриб, этагини кўзига суртгиси келди. Лекин ўрни эмас. У Ойбарчиннинг даъватидан руҳланган куйи эртанги ҳодисалар, қайта бошдан тикланажак ҳаёт ҳақида ўй сура бошлади. Иттифоқо, зийраклик билан бир ҳикматни англади: Ойбарчин гўё қудуқнинг оғзида турибди, Ҳакимбек тубида. Ойбарчин юзадан, бу ёққа чиқинг, дея ундайди, пиллапоясиз бу қудуққа тушмоқ бору чиқмоқ йўқ! Буни у туш кўрибдими?

«Ҳаммомпиш ўйнаётган боламидимки, уни бузиб, текислаб, қайта бошдан янгисини қурсам?!» «Ҳакимбек мийиғида аламли кулди. Эзгин хаёл армонли кўнглини ўртаб юборди.

Чимтол супа. Осмонда юлдузлар ғужғон. Заминда... шоҳтутга осилган сурп-экран. Унда дудама қиличлар ярақлайди. Ана, келди, оқлар. Чапаев аскарлари қаерда қолди? Ахир, оқлар ҳаммаёқни ғорат қилди-ку! Қизилларнинг кўзи қаёқда? Анавиларни янчмайдими?

Шу жойга келганда, томоша куй бўлди. Киночи чол — Исмоил чўлоқ отилган аскардек гурсиллаб қулади. Қий-чувда кимдир чироқ ёқди, чол сартахтага олинган ўликдек қотиб ётар эди. Биров куйиб-пишиб деди: «Бечора, тупроқ тортиб келган экан-да!»

Ҳакимбекнинг бағрида армон қолди. «Эҳ, Чапай. Чапай! Оқларни тирқиратмадинг-да, Чапай! Майли, ҳали шошмай туришсин, ўзим Чапай бўлиб, кунларини кўрсатаман!»

У эсини таниб, кўрдики, Чапаевнинг даври ўтган. Қийинчиликни бўйнига олиб, даштда бахтига яраша бир хўжалик тузгани маъқул. Уни кўрган кўз қувониб, Боғи Эраммми, десин. Тошлоқни текислаб, асфальт йўл чиқаради, икки биқинда кўркам, ғиштин бинолар киприкдек тизилади. Анави Берансойни кенгайтириб, ҳадсиз кўлга айлантиради, балиқ урчитади. Тоғ бағрига сув чиқарса, арчаю ёнғоқ экса, ўрмон тутиб кетади. Оғирчиликка қарамай, улуғ ишлар қилади у. Овлоқ дарани яшнатиб, одам топмас ўша жойда мактаб-интернат, техникум қурдиради. Манман, деган ихтисосчиларни йиғади. Ўқувчилар бамисоли Боғи Эрамда юришади, ишдан озод, ўқишади. Ўтли шудлиларни Москвага элтиб, университетга жойлайди. Меҳмонга келганлар:

— Оббо, Ҳакимбек Қиличович-э! Қилса бўлар экан-ку!— деб ёқа ушлашади.

Кўнгли ўсиб, қаноат илинжида Ойбарчинга бурилди ва унинг стол устидаги бемажол қўлини тутиб, сиқди-да, ўзига қаратди:

— Бир кун келиб, эл қатори юришимга ишонасизми, а?

— Ишонмай нима, Ҳаким ака! Бир қўшнимиз бор, яхши одам. Доим насиб этса, келар Шому Ироқдин, деб юради. Ойнинг ярми қоронғи бўлса, ярми ёруғ, Ҳаким ака!

— Раҳмат, Ойбарчин! Кўксим тоғдай ўсди! Шундайлигингизни билиб, юкиниб келдим-да, сизга! Мингдан-минг қуллуқ! Ҳасратимни сизга айтмасам, кимга айтаман?! Эҳ, Ойбарчин, Ойбарчин! Ҳакимбек унинг қўлини қўйиб юборди. Шу чоғ авж пардаларга юксалган мусиқий садолар чаппар уриб, қандилларни зириллатдида, вазмин ғовурга сингиб кетди. Энди ён тарафдан ғururга йўғрилган дардчил, сертаъкид овоз шукуҳлана борди: «О, улар тушмас ерга, Ерда нима — бойланиб?! Шу заҳот учар кўкда Бургутларга айланиб... Бургут менинг аждодим, ўлим деган нима гап? Йўқ, йўқ, менинг авлодим Ётмас ҳеч қачон титраб!..»

Шеър руҳи Ҳакимбекнинг юрагидаги мудроқ туйғуларни қўзғай бошлади. У ёниқ овоз таралаётган тарафга бутун гавдаси билан ўгирилди. Биқинларидаги столга тўрт чоғлик йигит; тўрда шоир оёқда қалқиб ёдаки шеър ўқийди, ёнидагилар столга ўмган бериб, эзилиб тинглашади. Тепакал шоир қийиқ кўзларини чирт юмиб, шавқи ичига сиғмай сор лочиндай тўш уради, ҳавода мушт силкийди: «Сиз-чи? Сиз ҳам титрайсиз, Титраб-қақшаб яшайсиз. Лекин дўстлар, оламда Бургут, деган бир қуш бор! Қўрқиш — нима билмайди, Долға каби шиддаткор!..»

Шоирга ҳавасманд термулиб ўтирган Ҳакимбек, қойил-э, дегандек армонли бош чайқади. «Баҳодирнинг изи қолади, шоирнинг сўзи! Сендан нима қолади, Ҳакимбек?!»

У оғир қўзғалиб ўрнидан турди-да, чилпиллаган қадаҳнинг бандидан тутганча шоир қошига борди. Шеър ниҳоясига етган, шоир дўнг, ялтироқ манглайидаги шабнамдек терларни арта-арта, қув жилмайиш билан:

— Шамоллаганман-да! Хириллаб, кўнгилдагидай ўқиёлмадим ҳам!— деб камтарлик қилди. Ҳакимбек даврадагиларнинг эзгин қиёфасидан шеър қолдирган таъсир юкини уқди-да, мийиғида кулиб, деди:

— Гапнияm зира-пиёзлаб, тоза боплар экансан! Калланг ишлар экан, биродар! Қани кел, битта чўқиштирайлик! Мана шу шеъринг учун!

Ҳакимбек қадаҳини пешлади.

— Ана шу-да! Ана шу! Қаерга борма, мухлислар!..— Шоир нима қиларини билмай қўлларини ёзди. Илжайди. Сўнг қадаҳининг бўшлигини кўриб:

— Э, буёғи дўлоб-ку?— деди шашти синиб.

Ҳакимбек қўл учида имлаб, официантни чақирди.

— Қани, барака топгур, ҳунарингни бир кўрсат! Меҳмонларнинг сийловини жойига қўй! Каминанинг ҳисобидан!.. Оғайни, молинг кўнгилга ўтирди! Сотмайсанми, а?! Бизга? А?!

Ҳакимбекнинг гапларидан шоир нашъа қилди. У хўрозқанд сўраётгандек тамшаниб, оғирлигини чап оёғига солди, найрангли илжайиб, сўради:

— Бўладиганини айтинг, қанча берасиз? Кетай, десам, йўлкира тополмай, бошим қотиб турувди ўзи!

Ҳакимбек чўнтагидан бойламига қўл тегмаган ўнталик чиқарди-да, дастурхон устига ташлади.

— Ўҳ-ҳў!— Шоир пулни кафтига олиб, салмоқлади, кейин: «Бошингга кўтарсанг, арзийдию, акангнинг қадрига етмайсан! Ҳой, бола, тарозининг шайинини кўр!» деб кулди-да, худди биров турткилагандек, ялт этиб Ойбарчинга юзланди. Ҳакимбек ҳам елкаси оша Ойбарчинга қаради ва унинг анжирдай эзилиб ўтирганини кўрди-ю, хатолик ўтганини англади. «Рост, худойим сизни уриб қўйибди!..»

Шоир жиддий тортди, сипо томоқ қирдида, бойламни стол четига қўйди.

— Ташаккур! Биз овлоқ шаҳарда сиздай шеърпарастни учратганимиздан мамнунмиз. Пулингиз — ўзингизга сийлов. Асари учун қадаҳ сўнишнинг ўзи шоирга давлат! Сизга бағишладим ушбу шеъримни!

Ҳакимбек сиртига сув юқтирмаса-да, зил кетди. Шоир қўлини қайтаргани ва, пулингиз — ўзингизга сийлов дегани унинг ҳамиятига тегди. Шоир паришон, қўл учида бойламни яна пича суриб қўйди. Ҳакимбекнинг елкаси тиришди. «Ўзингни бос, Ҳаким! У-ку, вақтини хушлаб ўтирган эди. Келиб суйкалган — ўзинг?!»

Шоирнинг, сизга бағишладим ушбу шеъримни, деган марҳамати ҳоврини босолмади. У чап қабоғини кериб, тикрайди. Димоғидан заҳар томди. Баногоҳ Ойбарчин зимдан кузатиб турганлигини, норозилигини туйди. Хотиралар, аввал бошдан то охир, бари бирваракайига замбилдаги шағалдек қуюлди. Ёпирай! Шунча тоат-ибодату покланиш орзусидан сўнг яна шеър сотиб олишга бел боғлагани, шу баҳонада сармоясини намойиш этгани, тағин буни Ойбарчиннинг кўз олдида қилгани... Унга нима бўлди? Жонида чидаб бўлмас оғриқ қўзғади. Эҳ, Ҳакимбек, Ҳакимбек! Шу манман одатингни сира қўймадинг-қўймадинг-да, биродар! У хомуш, ўкиниб бош чайқади. Мушти омбирдек сиқилди-ю қўлидаги қадаҳ заиф чирсиллади. Кафти жизиллатиб ачишди ва қадаҳ синиқлари қатори ичимлик ҳам оёқостига тўкилди.

— Ҳаким ака, қайтайлик?

Ойбарчиннинг зорланган овозини у зўрға эшитди, бироқ унинг овозидаги илтижо ташвишманд оҳангни ажрим этди. Тишини тишига қўйиб, ғазаби босилишини кутди. Ниҳоят, қонини кўпиртирган ҳовур, жисмини чатнатиб, бошига кўтарилди.

Шу пайт аллаким билагидан ушлаганини сезди, у хушламай ўгирилди ва Ойбарчиннинг ёлборувчан нигоҳига кўзи тушди.

— Бемаҳал бўлиб қолди, Ҳаким ака! Қизчангиз йўл қараб ўтиргандир?

Ҳакимбек итоаткорона ўрнидан туриб, пойгак сари юрди. Уч-тўрт одимдан сўнг тўхтади, кифти оша туз тотишган дастурхонга фаромуш разм солди. Шимининг киссасига қўл тиқди-да, қўшалоқ юзталик чиқарди, қайтиб бориб, уни дастурхон устига қўйди. Сўнг яримлаб қолган арман коньягига кўзи тушди-да, уни кўтариб, то нафаси қайтгунча симирди. Кейин қўлининг орқаси билан лабини артиб, шикаста кулди:

— Ана энди, ҳайто-ҳайт, деб орқамизга қарамай кетаверамиз! Сизниям овора қилиб қўйдим, Ойбарчин! Айбситманг! Мен ҳам одамларга қўшилсам, дейман. Ибодинга очиғини айтинг! Тушунади, эси бутун. Ҳавасим келади унга!

— Нимага ундай деяпсиз, Ҳаким ака?

— Унга осон — ёнида сен бор. Азобни Ҳакимбекка чиқарган. Э-э, белда белбоғинг бор экан, Бойчиборинг бўлсин-да. Майли, ёвнинг човутида, Барчинойинг бор бўлсин! Шунинг куйида от солиб ўтсанг!..

ОСТОНАГА етгач, эшик тутқичига қўл чўза туриб, орқасига бурилди ва камалак жилоли саҳнга, серғулу садолар оқимида рақсга тушаётган гуруҳга ҳасратли термулди.

— Кўрган-боққанимиз шу бўлдими? Кетар жафосига бир ўйнамаймизми, а! — деди розилик ҳам сўраб ўтирмай, Ойбарчиннинг қўлтиғидан олди-да, саҳнга бошлади.

Кутиш...

МУҲИМИ — МОҲИЯТНИ ОЧИШ

Боши учинчи бетда

Инсон ва табиат муносабатлари, инсоннинг мангу ҳамроҳлари — жондорларни асраш-авайлаш, улар қисмати орқали давр, инсон ҳаёти, маънавияти муаммоларини кўтариш анъанаси ҳикоячилигимизда ҳамон давом этмоқда. Бироқ бу мавзуда эл оғзига тушадиган асарлар ниҳоятда кам яратиляпти, бир ерда депсиниш, аллақачон кашф қилинган ҳақиқатларни сал бошқачароқ талқин этиш, баъзан эса жондорлар ҳаётини чуқур билмай, бу борадаги адабий анъаналарни пухта ўзлаштирмай туриб қалам тебратиш ҳоллари юз беряпти. О. Отахоновнинг «Мусича», Н. Қобулнинг «Беозор», М. Сафаровнинг «Кийикларнинг қайтиши» ҳикояларида шу хил камчиликларнинг гоҳ у, гоҳ бу кўринишига дуч келамиз. Ёш ёзувчи Б. Муродалиевнинг «Оқтўш» ҳикоясида олға силжиш бор. Пахтазорга самолётда дори сепиш пайтида хасталикка чалинган, ўша даҳшатли дамда жуфтини йўқотган ит — Оқтўшнинг аччиқ қисмати, мунгли саргузашти, унинг ўз эгалари — фидойи пахтакор деҳқонлар, шаҳардан келган ҳавойи ҳашарчилар хатти-ҳаракатларига муносабати орқали ҳикоянавис китобхон эътиборини бугунги куннинг баъзи муҳим социал, маънавий-ахлоқий муаммоларига тортади. Лекин қаламга олинган ҳодисаларни чуқур бадиий таҳлил этиш, катта умумлашма даражасига кўтаришга келганда ёш автор тажрибасизлик қилиб қолади.

УРУШ даври ҳақидаги асарлар устида сўз борганда шу мавзуда яратилган Саид Аҳмаднинг «Бармоқлар», Ў. Ҳошимовнинг «Ҳотам хасиснинг мероси», О. Мухторнинг «Бировнинг ҳаёти» ҳикояларини айтиш керак. Биз бу ҳикояларнинг энг яхшиси — «Бармоқлар» устида тўхталиб ўтайлик. «Бармоқлар» Саид Аҳмаднинг бир вақтлар уруш оқибатлари ҳақида ёзилган ҳикоялари туркумидан. Автор тўшакка михланган аёлнинг мардона ҳаёт йўлини хотирлайди, бу бева аёл оғир уруш йиллари почтачи бўлган, ўғли урушда бедарак кетган, бева қолган машинистка келини билан бир-бирларига суянишиб ҳаёт машаққатларини енгиб ўтганлар, қалқиб турган оилани омон сақлаб қолганлар, эл-юртга кўп фойдали ишлар қилганлар. Ёзувчининг ўзи айтмоқчи, булар катта китобга қаҳрамон бўла оладиган одамлар, Умид қиламизки, ёзувчи бу лирик лавҳадаги одамлар тақдирига яна қайтади... Эҳтимол, ана ўшанда ҳикояда тилга олинган Ойбек, Ғ. Ғулом, Ҳ. Олимжон, Шайхзода, Миртемирдек улкан тарихий шахслар шунчаки эслатиб ўтилмасдан, улар жонли образлар даражасига кўтарилар.

Кези келганда, айтиб ўтай: кейинги пайтларда қатор асарларимизда улкан партия, давлат ва маданият арбоблари номларини тилга олиш одат тусига кириб қолди; афсуски кўп ҳолларда улар асарнинг ғоявий-бадиий концепцияси билан боғланиб-туташиб кетмайди, бу одамлар характерига хос айрим хусусиятлар эслатилади, лекин улар етук бадиий образлар даражасига бориб етмайди. Мабодо улар тушириб қолдирилса ҳам асар ҳеч нарса ютқазмайди.

Бевосита улкан шахслар, фан-маданият арбоблари ҳаётига бағишланган ҳужжатли тарихий асарлар орасида «Ал-жабр», «Сўнгги ҳамроз», «Паноҳ», «Раъно гулининг суви» ҳикоялари бир қанча фазилатлари билан эътиборни тортади. М. Осимнинг Муҳаммад Хоразмийнинг буюк кашфиёти тарихидан ҳикоя қилувчи «Ал-жабр» асари муайян маърифий қимматга эга. Темур Пўлатовнинг «Дружба народов» журналида босилган «Сўнгги ҳамроз» ҳикояси танқидчиликда қизиқиш уйғотди. Жалолиддиннинг сўнгги кунлари ҳақида ҳикоя қилувчи бу асар нимаси билан дир «Кўҳна дунё» романига яқин туради. Худди «Кўҳна дунё» муаллифи сингари бу ҳикоя автори ҳам тарих билан баҳсга киришади. Бу ерда ҳам ёзувчини тарихий ҳодисалар тафсилоти эмас, кўпроқ уларнинг моҳияти қизиқтиради; Жалолиддин ҳаётининг сўнгги кунлари муаллиф учун инсон умрининг маъноси, сабоқлари, инсон қалбининг сирли, сеҳрли жиҳатлари, ҳаётнинг шафқатсиз қонуниятлари устида мушоҳада юритиш учун бир восита бўлиб хизмат этади; ўн бир йил давомида Ватанини, ўзгалар юртини мўғул босқинидан сақлаб қолиш учун тинимсиз кураш олиб борган, аммо орзуларига эриша олмаган, кураш йўлида ғоят катта машаққатларга дуч келган, ҳаётнинг жаъмики шафқатсизликларини, хиёнату жиноятларни кўрган, нуқул жангу жадаллар билан бўлиб юрак дардини тушунадиган ҳамроз тополмай, ўзгаларнинг кўнгил дардини сўраёлмай, ўзгаларга ўз дардини очолмай, ҳаётда қадрини тополмай йигирма саккиз ёшида ёруғ дунёдан кетган султоннинг армонлари ўқувчини хаёлга толдиради.

Х. Султоновнинг «Паноҳ» ҳикояси, менингча, унинг Бобур ҳақидаги туркум асарларининг энг сараси. Унда ҳикоянавис Бобур ҳаётига оид бир эпизоддан муҳим поэтик маъно, ибратли сабоқ чиқара олган: рақибга қилинган саховат Бобур учун қимматга тушади, душманга инъом этилган шамшир унга ажал тиғи бўлиб қайтади.

ЁЗУВЧИ Одил Ёқубов «Литературная газета»даги диалогида бизда дадил шаклий, услубий изланишлар, бу борада жиддий кашфиётлар кам эканлигини афсусланиб қайд этади. Бу гап ҳозирги ҳикояларимиз шаклига ҳам дахлдор. Адабиётдаги чинакам изланиш, янгиланиш ҳаммадан бурун қаҳрамон танлаш, оригинал бадиий концепция, ҳодисага янги томондан ёндашиш, ҳодисанинг туб моҳияти сари интилишдан бошланади. Ўтган йилнинг энг сара ҳикоялари бу ҳақиқатни яна бир бор тасдиқлайди, айни пайтда ҳикоячилик ривожидаги, шакл бобидаги камчилик ва ожизликлар ҳам аввало шу ҳолат билан изоҳланади.

Асардан асарга ўтиб юрадиган «сайёр» персонажлар, ситуация ва деталлар, ҳодисаларнинг бир хилдаги талқини — булар айни ўша ёзувчидаги изланиш туйғусининг сустлиги оқибатидир. Ўнлаб ҳикояларда худди қуйиб қўйгандек бир-бирига ўхшаш қариялар, уларнинг аксарияти ўта содда, гўл, камсуқум, лекин бағри кенг, олижаноб; улар ўқиб илмий даража, мартабага эришган зиёли фарзанд, набира ёки жиянга нисбатан маънавий жиҳатдан устун (Қ. Кенжанинг «Ота ўғил», С. Исҳоқовнинг «Тоға», А. Дилмуродовнинг «Бешик» ҳикоялари).

Кўпгина асарларда персонажларни касб-корига қараб «ижобий» ёки «салбий»га ажратиш расм бўлиб бормоқда; аксари ҳолларда, асарда эпизодик тарзда келтирилган раис, совхоз директори, прокурор, савдо ходими албатта салбий хусусият эгаси бўлади, уларнинг номи қандайдир ғашлик билан тилга олинади (Ў. Ҳошимовнинг «Ҳотам хасиснинг мероси», «Квазарлар», Қ. Кенжанинг «Кўприк», «Чимилдиқда берилган сўз» асарлари ва ҳоказо). Уларнинг ёнига энди олимлар образлари ҳам келиб қўшилмоқда. Ҳатто яхши ҳикоялардан бири — «Қайтиш»да ёзувчи хайрихоҳ бўлган ижобий персонажлардан бири: «Бу, олим дегани, елим дегани экан. Бир нарсага ёпишиб олса ёмон бўларкан... Ўлсин агар, қоғоздаги қоидаларига ўзидан бўлак ҳеч ким тушунса», дейди.

Ҳодисаларни бола нигоҳи орқали идрок этиш, катталар ҳаётини, турмуш муаммолари ва чигалликларини бола кўзи олдида гавдалантириш ҳам одат тусини ола бошлади; хусусан, ёш ҳикоянавислар бунда қандайдир тарзда «Оқ кема»га тақлид қиладилар, юмшоқроқ қилиб айтганда, унга эргашадилар: чигал вазиятга дуч келган болани ҳалокат ёқасида ёки мушкул ҳолатда қолдирадилар. Ҳатто профессионал жиҳатдан анча пухта ёзилган «Қуёш ботмайдиган юрт», А. Саидовнинг «Менинг оппоқдадагинам» ҳикояларида ҳам шу ҳол сезилади. «Оқ кема»да боланинг ҳалокати муҳим социал масалалар, юксак идеаллар билан алоқадорки, биздаги ҳикоялар айни шу жиҳатдан оқсайди.

Бир асар персонажига хос характерли деталь, хусусият оз фурсат ўтмай бошқа асарлар персонажларида салгина ўзгариш билан такрорланади. «От кишнаган оқшом» қиссаси қаҳрамони Зиёдулла болалигида бошига яра чиқиб, қўтирга айланиб кал бўлиб қолган, шу туфайли камситилган, ўқишни ташлаб кетган; «Бодом қишда гуллади» ҳикояси қаҳрамони болаликда боши жароҳатланиб хасталикка учрайди, ўқишдан кетади, таҳқирланади; «Мерган» (А. Дилмуродов) ҳикоясида қаҳрамон болалигида боши қўтир бўлиб одамларга қўшилолмай қолади...

Баъзан бир асарда акс этган эпизод бошқа асар учун тайёргина фабула вазифасини ўтайди. У. Назаровнинг «Кунлар» қиссасида шундай лавҳа бор: Қосимжон ака хонадонига меҳмонлар келишган, кайф-сафо, кулги-қийқириқ авжида, айни шу дамда хонадонда катта кулфат юз беради, Қосимжон аканинг фарзанди оламдан ўтади, у безовта, изтиробда, аммо ўз ғамини меҳмонларга сездирмайди, меҳмонлар кайфи бузилмасин, дейди. Шунга ўхшаш ҳодиса А. Муқимовнинг «Кичкина узрли иш» ҳикоясида ҳам тасвир этилади; фақат бу ерда мезбон колхоз раиси, меҳмондорчилик пайтида унинг фарзанди эмас, онаси оламдан ўтади. Ҳодисадан ёзувчи чиқармоқчи бўлган «фалсафа» ғоят чучмал, бачкана — маст-аласт меҳмонларнинг кўнгил хушлиги олдида ёзувчи андишали, аломат одам деб таништирган қаҳрамон учун табаррук она ўлими билан боғлиқ ташвишлар «кичкина узрли иш» эмиш... Ҳикоя даҳшатли шамол тасвиридан бошланади. Шамол: «Томларда, дарахтларда, сим ёғочларда увиллайди, ўкиради, чийиллайди. Дарахтларни эгади, букади, «қарс-қурс» синдиради. Электр симларини узади, ўт чиқаради. Ҳамма ёққа даҳшат солади...». Эсда бўлса керак, айни шу картина А. Қаҳҳорнинг «Даҳшат» ҳикояси бошида ҳам бор: «Яқин икки ҳафтадан бери кўз очирмаётган кузак шамоли яйдоқ дарахтлар шохида чийиллайди, ғувиллайди; томларда вишиллайди, ёпиқ эшик ва дарчаларга бош уриб уф тортади». «Даҳшат»да шамол воқеалар ривожининг фаол иштирокчиси, «Кичкина узрли иш»да эса бир оз замонавий деталлар билан тўлдирилган ўша таниш шамол тасвири тушириб қолдирилса ҳам асар ҳеч нарса ютқазмайди, усиз ҳам ҳикоядаги воқеалар рўй бераверишн мумкин.

Изланиш, оригиналликка интилиш туйғуси сусайганида ана шунақа тақлидбозликлар пайдо бўлади.

КЕЙИНГИ пайтларда адабиётимизнинг, жумладан ҳикоячилигимизнинг поэтик арсеналини бойитиш, изланишлар доирасини кенгайтириш, шаклий экспериментлар зарурати хусусида кўп гаплар бўлмоқда. Бу ҳақли талаб. Аммо изланиш, шаклий экспериментлар пайтида реалистик ижоднинг ўзгармас бир талабини асло эсдан чиқармаслик лозим — ҳар қандай изланиш, ҳаётий-миллий заминда мустаҳкам турган ҳолда, тирик инсон образини, унинг қалбини кашф этишга, ҳаёт ҳақиқати, ҳодисанинг туб моҳиятини, социал маъносини очишга қаратилган тақдирдагина ўзини оқлайди, зотан, моҳиятни очиш, социал тадқиқ реалистик ижоднинг қалби ва жонини ташкил этади.

Ёзувчи Худойберди Тўхтабоев ёш китобхонлар даврасида.

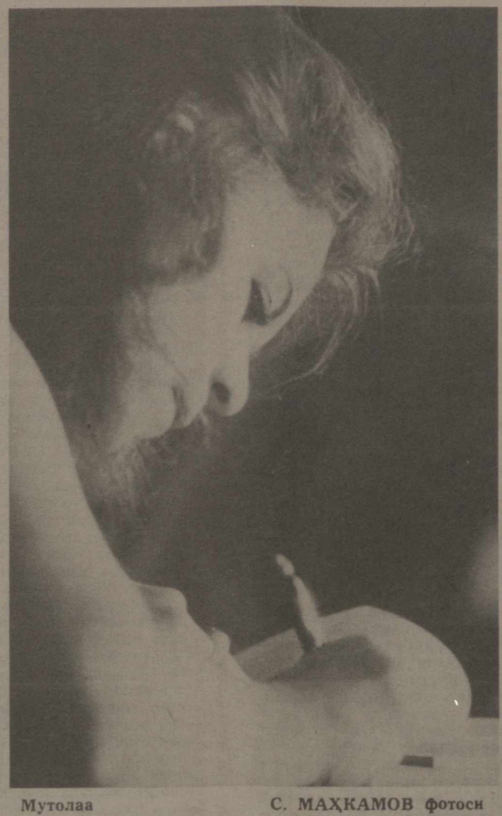

Мутолаа С. МАҲКАМОВ фотоси

ТАРЖИМОН — АДАБИЙ ЭЛЧИ

Қозоғистонлик фольклоршунос олим Кўбай Сайдихонов бир қанча ўзбек ёзувчиларининг асарларини қозоқ тилига таржима қилган. У ҳар гал янги китоб таржимасига киришар экан, ўша асарда тасвирланган жойларда бўлишга интилади. Бу сафар Сайдихонов Ғафур Ғулом қиссасининг бош қаҳрамони — Шум бола яшаган Тошкентга келди.

— 1964 йили Олмаотада ўтган анжуманлардан бирида, — дейди К. Сайдихонов мухбиримиз билан суҳбатда, — Ғафур ака менга эндигина босмадан чиққан «Шум бола» китобига дастхат ёзиб берган эди. Биз, кўпгина қозоғистонлик адабиёт мухлислари Ғафур акани оташин шоир сифатида билардик, холос. «Шум бола»ни кўриб ҳайрон қолганимизни сезди, шекилли, Ғафур ака: «Ҳа, бир янглишиб қисса ҳам ёзиб қўйган эдик-да», дедилар ҳазиллашиб. «Янглишиб ёзилган қисса»ни жуда иштиёқ билан ўқиб чиқдим ва менда уни қозоқчага таржима қилиш фикри туғилди. Аммо баъзи сабабларга кўра бу ишга энди киришдим. Келгуси йили «Жалин» нашриётида чоп этиладиган бу қисса Ғ. Ғуломнинг қозоқ тилидаги илк йирик насрий асари бўлади.

— Таржимонларни адабиётлараро элчи, дейиш мумкин. Сиз ўзбек ёзувчиларидан яна кимларнинг асарларини таржима қилгансиз?

— Ўзбек ёзувчиларининг асарларини қозоқ китобхонлари жуда севиб ўқийдилар. Шунинг учун ҳам республикамиз нашриётлари уларнинг асарларини чоп этишга катта эътибор бермоқда. Биргина «Дўстлик кутубхонаси» сериясида тўққиз ўзбек ёзувчисининг асари чоп этилиши бунинг далилидир. Мен Ойбек, Назир Сафаров,

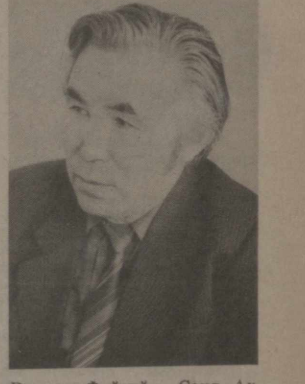

Раҳмат Файзий, Саид Аҳмад, Мирмуҳсин, Носир Фозилов каби адибларнинг қисса ва ҳикояларини, Одил Ёқубовнинг «Улуғбек хазинаси» романини қозоқ тилига ўгирганман. Ўзбек ёзувчиларининг шу кунларда нашр этилган ҳикоялар тўпламидан жой олган Ўткир Ҳошимов ва Нурали Қобул асарлари эса менинг таржима соҳасидаги энг кейинги ишларимдир.

— Бу борадаги ижодий режаларингиз қандай?

— Ғафур Ғуломнинг «Ёдгор» повестини ва айрим ёш ўзбек ёзувчиларининг асарларини қозоқ китобхонларига етказиш ниятим бор.

ШЕЪРИЯТ ИЗЛАНИШДА ЯШАЙДИ

КЎПДАН бери хаёлимда тўрт йўл шеър айланиб юрибди. На тугал шеър бўлиб қоғозга тушади, на ёдимдан буткул кўтарилиб кетади: «Умрим юкин орқалаб мен ҳам балки ортга қайта бошладим, ёшлар билан ўлтириб қолсам панд-насиҳат айта бошладим».

Қарилик сочга биринчи оқ тушган куни ёки ёшинг эликка тўлган куни ва ёки набира кўрган кунинг бошланмайди. Қарилик, назаримда, ёшларнинг хатти-ҳаракатига ғашинг кела бошлаган вақтдан бошланади. Бизда оталар ва болалар деган проблема йўқлигини инкор этмаган ҳолда, ўзим ҳис қилиб турган бир туйғуни айтмоқчиман: етуклик билан кексалик ўртасида илғаш қийин бўлган нозик бир чизиқ борки, киши бу чизиқнинг бир томонидан иккинчи томонига ўтганини сезмай қолади. Куни кеча дуч келган девордан ошиб ўтишга интилган одам бугун деворга тирмашаётган болага қараб ғижинади, тирмизакнинг қулоғидан чўзиб қўйгиси келади: «Қаридимми, не бало бўлди, биринчи бор, во ажаб, ҳайҳот, ўз назмимдан ўз кўнглим тўлди, менга ношуд бўлиб туюлди остонада турган истеъдод!».

Шундай ҳислар билан мен бугун қўлимга қалам олдим. Бугун мен бир ёш шоир билан эмас, ўзим билан ўзим баҳс қилмоқчиман. Ўша кўринмас чизиқнинг қай томонида турганимни аниқламоқчиман.

Қўлимда Муҳаммад Солиҳнинг ўтган йили нашрдан чиққан «Валфажр» китоби. «Алфажр» деб араблар тонгни айтадилар. «Валфажр» — қуръон сурасининг номи. Халқда ривоят борки, қалдирғоч бу сурани ўқир эмиш («Қалдирғочлар ўқир валфажр», Ғафур Ғулом). Албатта, ёш шоир ўз китобига бу номни қуръон сураси деб эмас, балки болаликдан тасаввурида қолган тонг ва қалдирғоч тушунчалари билан эгиз бир ҳиссиётнинг атамаси сифатида қўйган. Дабдурустдан ғалатироқ туюлган бу атамани тўғри, эзгу маънода талқин қилиш мумкин. Бу Муҳаммад Солиҳнинг предмет ва ҳодисаларга **ўта ҳиссий муносабатидандир.** Келинг, шеърларга ўтайлик.

«Хайр, хайр бўлингиз бардам!»
Сесканади бир тўда рўмол
Ва «дув» этар, мовий кўлларда
Чўчиб кетган оққушларсимон!
«Хайр! Хайр!» Бир тўда ваъда
Бир-бирига боқар қайрилиб.
Бир тўп рўмол учар ҳавода —
Учар энди бир тўп айрилиқ!

Аскарларни жангга кузатиш ҳақида кўп шеърлар ёзилган. М. Солиҳнинг шеъри бу туганмас зорли қўшиққа бир банд бўлибди. У шоирона кўз билан, шоирона ҳис ва фақат ўзига хос идрок билан бир манзара яратибди. Биз бу манзарадаги «мовий кўлларни», сесканган ва «оққушлардай чўчиб кетган рўмоллар»ни кўрамиз, ваъдаларнинг «бир-бирига қайрилиб боқиши»га, «бир тўп айрилиқ»нинг ҳавода учиб қолганига ишонамиз. Бундай шеърларни қалб билан англамоқ, ҳис билан идрок этмоқ керак, бундай шеърларни ўқимоқ эмас, кўрмоқ керак.

М. Солиҳ учун сўз, тушунча моддий бир нарсаки, уни шоир бизга бамисоли ҳовучида ушлаб узатади. Унинг учун узоқ юртга учиб кетган қушнинг юраги она юрт дарахтида барг бўлиб илиниб туради, баҳор қиз бола бўлиб кўйлагини алмаштириб кияди, эшик инсондек елкасини ўгириб туради. Бундай образларнинг баъзилари назаримда ғайритабиий, ёлғон, ноэстетик (масалан, Қор ёғару босилмас излар Оқ латта остида ярадай) кўринади. Менга М. Солиҳнинг ижодида кам учрайдиган тиниқ, равшан шеърлар маъқул:

Дунёда яна ким бор экан сендек
айри этолмаган ҳазилдан чинни,
салгина нарсадан бахтиёр тентак,
салгина нарсага хафаҳол жинни...

Бундай сатрларни ўқиганда мен М. Солиҳнинг қийин, дардли изланишлар йўлидан жўнлик ва мураккаблик босқичларини ўтиб, шеърият учун табаррук бўлган, барча назм аҳли учун интилиш чўққиси бўлган баркамол соддалик даражасига кўтарилаётганидан қувонаман.

Бу йўл, ҳақиқатан ҳам, унга осон кечаётгани йўқ. Сўзларни, ўзи айтмоқчи, тиш орасидан ситиб чиқараётган, мен қўшимча қилардим, қон аралаш ситиб чиқараётган дардли бир шоирнинг юраги шеърлар ортида кўриниб туради. Бир шеърда у ўзи шундай дейди:

Эҳ, тушлардан толдим мен жуда,
уйқуларим қуш каби ҳуркак.
Бу тун яна бошим ўрнида,
мен кўрибман каттакон юрак...

Тасаввуримда бу юрак шоирнинг кафтида ва бармоқлари учида ҳамки, бу юрак — қўллар билан у дунёни пайпаслаб кўради, нотаниш оламни танишга уринади. М. Солиҳ ҳиссий идрокини ўқувчининг юрагига ҳам кўчирмоққа уринади, **тасаввур тарзига** ошно қилмоққа интилади.

Шеърият — шоир ва ўқувчи ўртасидаги дил суҳбати демакдир. Шоир учун бу суҳбат — юракни борлиғи билан очмак, ўқувчи учун бу юрак зарбларини англамакдир. Шеърни англамакнинг ўзи ҳам истеъдод. Биз бу истеъдоднинг номини назокат деймиз, нозикфаҳмлик деймиз. Бу фазилатга янгиликни англаш ва баҳо бера олиш сифати қўшилганда у дидга айланади. Дидни эса ёшликдан тарбияламоқ, билим ва туйғулар бойлиги билан камолотга етказмоқ керак. М. Солиҳнинг энг яхши шеърлари ўқувчини ана ўша дил суҳбатига тортади, дидини тарбиялайди.

Мен бу истеъдоднинг келажаги порлоқ эканига, ўз авлоди ва замони нафасини келажакка етказувчи ҳақиқий маънодаги шоир бўлиб етишишига ишонаман. Ҳамда бу ишонч билан унга баъзи истакларимни айтмоқчиман.

А. Вознесенский ўзининг ёшликдаги шеърларидан бирида шундай ёзган:

Мне дорога в поэзии
Святая простота,
Но мчит меня по лезвии
Куда-то не туда.

«Ҳақиқий шоир шеъриятга тайёр йўлдан келмайди. Айниқса, анъанавий шеър услубидан қочиб, шакл ва мазмунда янгиликка интилган шоирнинг иши осон эмас.

Инсон туйғуларининг ҳаракати, дунёни англаш ва ҳис қилишнинг ҳам инерция қуввати бор. Там-там чалиб юрган Африқо занжиси эҳтимол шашмақомни қабул қилолмас. Шу маънода, агар биз халқ учун ёзсак, халқнинг назарига тушишни истасак, унинг идрок ва туйғулари заминида турмоғимиз, ўша заминдан парвозимизни бошламоғимиз керак. Халқимизнинг, миллатимизнинг эса ҳеч бир халқдан қолишмайдиган бой ва нозик руҳий олами бор. Саъдий ва Ҳофиз, Навоий ва Бобурдек даҳолар шеърияти билан тарбия топган диди бор. Биз асрлар яратган бу бойликдан воз кечмаслигимиз, ўз ошимиздан қўшнининг ошини афзал кўрмаслигимиз керак. Биз нимаики ёзсак, аввало, ўз халқимизга манзур бўлсин. Унинг доно ва сезгир шуурига бориб етсин, кунига ярасин, хизматини қилсин.

Халқ доно, шу билан бирга, одил. Биз бир-биримизни ҳар қанча мақтамайлик, бир-биримизга унвону нишонлар тақмайлик, халқ суймаса — қабул қилмайди. Тўрт сатр шеъри билан эл қалбига киролмаган «шоир»нинг ёши бир жойга борганда ўкинчи аламга, алами ҳасадга, ҳасади ғараз-гўйликка айланади. Имони салим бўлмаган бундай тоифалардан ҳар нарсани кутиш мумкин. Буни ўз адабиётимиз тажрибаси кўрсатди. Бу бизга сабоқ бўлмоғи керак.

Дунё фақат қувончдан иборат эмас. Шунинг учун шоир дардини нурли дард деб атаймиз. Чунки у ҳаётбахш қувватга эга бўлади, дардлилар дилига малҳам бўлади. Лекин шеърдан шеър фарқли бўлганидек, дарддан дард ҳам фарқлидир.

«Уч кун
Ҳеч ким йўқ,
Ҳеч ким.
Ёлғизликдан кечгим,
Ичгим келар, ичгим.
Бу қадаҳни ким билан ичгум!

Ҳеч ким йўқ,
Ҳеч ким»...

Бу гап фақат Муҳаммад Солиҳга ва унинг юқорида келтирилган шеърига гина тегишли эмас. Агарда мен: «Бизнинг бундай бахтли давронда ҳеч зот дард чекмаслиги керак» десам ўзимга ўзим қарши гапирган бўлар эдим. Инсон руҳи учун дард ҳам, шодлик ҳам бирдек ошно. Лекин ҳар қандай иш меъёридан ошса акс таъсирга эга бўлади. Дардсизлик, ёлғон кўтаринкилик қандай ғашга тегса, ясама маҳзунлик ҳам шундай кўнгилга уради.

Шеъриятнинг буюк қудрати унинг ишонтириш кучидадир. Биз ҳар бир шеър ортида унинг эгасини кўрамиз, унинг маънавий оламини тасаввур этамиз, ўша шеър ортида турган одам ўзининг самимияти билан, ҳалоллиги билан бизни ўз туйғуларининг чинлигига ишонтирмоғи керак. Шеър ҳамиша шоирнинг қисматидир. Агар шоир ўзига, ўзининг ва ўз авлодининг қисматига ярашадиган гапни айтмаса одамлар унга ишонмайдилар. Бундай шеър ёлғон бўлади, ўйлаб топилган бўлади.

Шоир — кайфият одами. Унинг ён дафтарида не-не андуҳлар битилган сатрлар бўлади. Аммо у ҳаммасини ҳам халққа тақдим этавермайди. Шеър кўнгилларга нур олиб кирганн яхши, ғашлик ва нажотсизлик туйғусини эмас.

Яна бир гап. Ҳар бир тилнинг ўз стихияси, ўз ифода хусусиятлари бор. Бошқа тилда ўйлаб, бошқа тилда сўйлаган одамнинг фикрини англаш қийин бўлади. М. Солиҳ бу ҳақда жиддий ўйлаб кўрмоғи керак. Шу маънода «Шеърингизни тушунтириб берсангиз», дея қилинган мурожаатда жон борга ўхшайди. Агар М. Солиҳ эл ичида кўпроқ юрса, халқимизнинг лутфларидан, қочиримларидан, закий суҳбатларидан кўпроқ баҳраманд бўлса, одамларнинг тил учида турган гапларини топиб айта олса, бир сўз билан айтганда халқ ҳаётига чуқурроқ кириб борса, истеъдоди яна ҳам андак китобийликдан халос бўлган бўлур эди.

Муҳаммад Солиҳнинг мансур шеърлари ҳам манзумалари руҳида ёзилган. Буларда айниқса шоирнинг рассомлик хислати, яъни ҳис-туйғулар сувратини чизишга бўлган ҳаваси яққол кўринади. «Тун ташбеҳлари»да, жардаги оқ тераклар, симда ўтирган қуш ҳақидаги мансураларда табиатни нозик илғаш хусусияти бор. «Озодлик» картинаси» фидойилик манзарасини сўз билан тасвир этишга бўлган интилишдек. Шулар баробарида М. Солиҳнинг насрий чизгиларини ҳам ҳали баркамоллик даражасида деб бўлмас. Уларда баъзан сўнгигача ҳис этилмаган туйғулар, баҳсли фикрлар ҳам бор.

«Ҳаёт шу қадар гўзалдирки, ҳатто сен учун ҳам ўлимга рози бўлмас эдим, севгилим...» Бу — ҳақиқий севгини туйган кишининг сўзлари эмас, балки оригиналлик учун, оддий сўз ўйини учун айтилган гаплардек туюлади. Негаки, севган одам учун севгининг ўзи ҳаёт. Жондан азиз кўрилмаган севгили ҳам севгили эмас. Неча асрлик шеърият куйлаган ишқ йўлидаги жонфидолик эса баландпарвоз сўз эмас, балки ҳаққоний туйғуга асосланган.

БУ КЎҲНА оламда ҳеч нарса янги эмас, дейдилар. Қадим юнон ва румо адабиётидан то шу кунгача адабиёт не-не изланишларни, уммондек не-не кўтарилиш ва қайтишларни кўрмади. Неча-неча «изм»лар келиб кетди. Аммо от айланиб қозиғини топганидек, адабиёт, шеърият ҳар сафар яна ўша аслига — ҳаётий ҳаққониятига, баркамол соддалигига қайтди. Замон элагидан ўтиб бизгача ана шундай — ўз даври учун ҳам, биз учун ҳам тушунарли бўлган, мангу мустаҳкам реалистик заминга таянган асарлар етиб келди. Бу бизларга, шеърият майдонида янгилик излаб от сураётган ёшу қари шоирларга сабоқдир. Буни Муҳаммад Солиҳ ҳам, унинг истеъдодли шоир дўстлари ҳам яхши тушунадилар. Чунки юракдаги истеъдод шамъи ижодкорни мушкул изланишлар сўнгида ниҳоят илҳомнинг катта ва ойдин йўлига олиб чиқади.

Мен бунга қатъий ишонаман.

Эркин ВОҲИДОВ

ДРАМАТУРГИЯ РАВНАҚИ ЙЎЛИДА

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи Драматургия кенгашининг драматургларнинг ўтган йилги фаолиятига бағишланган йиғилиши бўлди. Уни республика Ёзувчилар союзи правлениесининг секретари Ўктам Усмонов очди. Ўзбекистон ССР маданият министрининг биринчи ўринбосари, Ёзувчилар союзи Драматургия кенгашининг раиси Ўлмас Умарбеков доклад қилди.

— Ўтган йили республиканинг 30 театрида 151 саҳна асари ўйналди, — деди нотиқ. — Шундан 45 таси ўзбек авторларининг қаламига мансуб, қолганлари таржима пьесалардир. Республикада бўлган барча маданий тадбирларда драматурглар ва театр санъаткорлари фаол қатнашдилар. Тошкентнинг 2000 йиллиги, Бобурнинг 500 йиллиги, В. Маяковскийнинг 90 йиллиги, Ғ. Ғуломнинг 80 йиллигига бағишлаб саҳна асарлари қўйилди.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг республикада театр санъатини янада яхшилаш ҳақида ўтган йили қабул қилинган қарорида ютуқ ва камчиликларимиз, келгуси вазифаларимиз аниқ белгилаб берилди. Ҳозирги кунда кекса, ўрта ва навқирон авлодга мансуб драматургларимиз фаол ижод қилмоқдалар. Драматургияга ёшлар дадил кириб келаётгани қувонарлидир. Лекин кўлами кенг саҳна асарларимиз кам. Айниқса, янги опера ва музикали драмаларга талаб кучли.

Санъатшунослик кандидати Тоир Исломов қўшимча доклад қилди.

— Ўтган йили Ҳамза номидаги академик драма театри ўзбек авторларининг фақат учта пьесасини саҳналаштирди, — деди нотиқ. — Булар «Аризасига кўра», «Юлдузли тунлар», «Зебуннисо»дир. Театр репертуарида замонавий муҳим мавзудаги асарлар кам. Академик театр ҳар томонлама ҳам республикадаги барча театрларга ўрнак бўлиши лозим.

Муқимий номидаги театрда бирмунча жонланиш бўлаётир. «Мангулик», «Тошкентликлар» каби янги музикали драмалар шундан далолат беради.

Қўқон, Наманган, Андижон, Каттақўрғон театрларида анча бўш пьесалар ҳам саҳна юзини кўрган.

Афсуски, тасдиқланган йиллик репертуар баъзан тўла бажарилмайди. Репертуарни тўғри режалаштиришда гап кўп, аслида ҳамма иш, бўлажак муваффақиятлар ана шундан бошланади. Пьеса муҳокамаларини юқори савияда ўтказайлик, талабни янада оширайлик.

Докладлар бўйича музокараларда санъатшунослик доктори Муҳсин Қодиров, филология фанлари докторлари Бердиали Имомов, Ҳафиз Абдусаматов, филология фанлари кандидати Мурод Иброҳимов сўзга чиқдилар. Янги музикали драмалар яратишга эътиборни кучайтириш лозим. Область театрларида кичик симфоник оркестр ёки ҳеч бўлмаса миллий чолғу асбоблари ансамбли бўлишига эришайлик.

Театр ва телевидение масаласи ҳам муҳим масалалардандир. Область театрларига бағишланган телекўрсатувларни кўпайтириш, савиясини янада ошириш лозим.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениесининг биринчи секретари Сарвар Азимов йиғилиш аҳли эътиборини Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг республикада театр санъатини янада ривожлантириш тўғрисидаги қарорини ҳаётга изчил татбиқ этишга қаратди.

ҲАВАСКОРЛАР ТИНЧЛИК ФОНДИГА

Чирчиқ шаҳар машинасозлар маданият саройида ўтказилган «Ғалаба қўшиғи» фестивалида шаҳарнинг йигирмадан ортиқ энг яхши ижодий коллективлари қатнашди.

Чирчиқ шаҳрида юздан ортиқ бадиий ҳаваскорлик коллективлари мавжуд. Фестивалда шуларнинг энг яхшилари концерт программаларини намойиш қилдилар. Улар орасида «Электрохим» ишлаб чиқариш бирлашмаси маданият уйининг «Аэлита», шаҳар маданият уйининг «Мелодия» вокал-чолғу ансамбли, металлурглар маданият саройининг ўзбек халқ ашула ва рақс ансамбллари бор.

Фестиваль концертларидан йиғилган маблағ тинчлик фондига ўтказилди.

Осиё, Африка ва Лотин Америкаси мамлакатлари кинофестивали
Тошкент-84

БИРДАМЛИК ОВОЗИ

ИТТИФОҚИМИЗДА ўтаётган Москва ва Тошкент халқаро кино фестиваллари жаҳондаги энг йирик кино анжуманлардан ҳисобланади. Бу кино форумлар аллақачон тараққийпарвар жаҳон кино санъаткорларининг диққатини тортган ва унга бўлган қизиқиш фестивалдан фестивалга тобора ортиб бормоқда. Осиё ва Африка мамлакатларининг V Тошкент халқаро кино анжуманида икки қитъанинг 49 мамлакат вакиллари ўз фильмларини намойиш этган бўлса, ўтган VII фестивалда Осиё, Африка ва Лотин Америкаси мамлакатларидан 100 га яқин давлат ва ЮНЕСКО, БМТ сингари нуфузли халқаро ташкилотларнинг фаол иштирок этиши бунга яққол мисол бўла олади.

«СССР халқи мен учун беҳад азизлигидан фахрланаман, — деб мактуб йўллаган эди 1968 йили I Тошкент халқаро кино фестивалининг ташкилий комитетига ҳиндистонлик машҳур киноактриса ва жамоат арбоби Наргис, — Иттифоқингизда ўзимни уйимдагидек ҳис этаман. Кўҳна Тошкент билан эса Ватанимни қадимдан дўстлик риштадари боғлаб келади. Тошкент кино фестивалига улкан муваффақиятлар тилайман. Бу кино анжуман қўшни давлатлар ўртасидаги маданий алоқаларни ривожлантиришга хизмат этувчи илк қадамдир».

Тошкентдагидек конкурссиз, рақобатсиз демократик кинофестиваль куррамизнинг бирон-бир мамлакатида учрамайди. Миллий кино санъати эндигина камол топаётган илғор мамлакатлар фильмларига катта ўрин берилиши Тошкент кино фестивалининг муҳим характерини белгилайди. Бу борада Афғонистон Демократик Республикаси, Фаластин Озодлик ташкилоти, Чили ватанпарвар кучлари, Бангладеш, Вьетнам, Кампучия ва қатор Африка мамлакатларини тилга олиб ўтиш ўринлидир. Уларнинг кино санъати тараққиётига Тошкент анжуманларининг таъсири катта бўлаётир.

Тошкент кинофестивали қатнашчилари қадимий Самарқанд шаҳрида. С. МАҲКАМОВ фотоси

«Тошкент кино анжумани, — деган эди таниқли марокашлик кинорежиссёр Сухайл Бен Барка, — Совет ҳукуматининг Осиё, Африка ва Лотин Америкаси мамлакатлари кино ходимларига кўрсатган ўзига хос туҳфасидир».

Пойтахтимизда ўтаётган кино форумларнинг анъанавий «Тинчлик, ижтимоий тараққиёт ва халқлар озодлиги учун!» шиори уч қитъа кино санъаткорларини жипслаштирмоқда, уларни тинчлик ва озодлик мавзуида тўлақонли асарлар яратишга илҳомлантирмоқда. Шу ўринда япониялик Сацуо Ямомото, ҳиндистонлик Мринал Сен, Басу Бхаттачария, анголалик Рую де Корвалью, сенегаллик Сембен Усмон, Полен Виэйра, туркиялик Атиф Иилмаз, Тюркан Шорай, вьетнамлик Чан Ван Тху, мексикалик Серхио Ольхович, чилилик Мигель Литтин, Себастьян Аларкон, Патрисио Гусман, фаластинлик Аднан Мадaнат каби қатор санъаткорларнинг асарларини таъкидлаш лозим.

Халқаро Тошкент кино анжуманларининг яна бир хусусиятли томонларидан бири — «Кино — тинчлик, ижтимоий тараққиёт ва халқлар озодлиги учун курашда!» мавзуида олиб бориладиган эркин ижодий мунозаралардир. «Янги уруш оловини ёқувчиларга қарши барча имкониятларингизни ишга солинг», деб даъват этган эди япониялик Сацуо Ямамото ана шундай мунозараларнинг бирида. Бу мунозараларда турли муаммолар кўтарилади, камчиликлар дўстона кўрсатилади.

Яқин-яқингача Осиё, айниқса, Африка давлатлари орасида кино санъати бўйича ўзаро маданий алоқалар деярли йўқ эди. Ангола фильмларини Мавритания ёки Нигерияда учратиб бўлмасди. Бу қўшни давлатлар бир-бирларининг миллий кино санъатидан бехабар эдилар. Шунинг учун ҳам Тошкент киноанжуманлари уларга дорилфунун вазифасини ўтамоқда, маданиятларини яқинлаштиришга катта ҳисса қўшиб келмоқда.

Ленин мукофоти лауреати, машҳур совет киноҳужжатчиси, СССР халқ артисти, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Роман Кармен Лотин Америкаси мавзуида яратган фильмларининг бирини «Алангалаётган қитъа» деб номлаганди. Бу фильмда кўтарилган озодлик учун кураш мавзуи ҳамон Лотин Америкаси мамлакатлари тараққийпарвар кино санъаткорларининг долзарб сиёсий масалаларидан бири бўлиб қолмоқда. Куба, Чили ватанпарвар кучлари, Никарагуа, Сальвадор кинематографчилари бу қитъада Америка Қўшма Штатлари маъмуриятининг олиб бораётган зўравонлик сиёсатини кино леиталарга муҳрлаб бормоқдалар. Улар яратган фильмларининг аксарияти Тошкент кино анжумани орқали жаҳон экранлари сари йўл олаётир.

Шунингдек, Осиё, Африка ва Лотин Америкаси мамлакатларининг халқаро Тошкент кино фестивали тараққийпарвар уч қитъа кино арбобларининг ўзаро ҳамкорлик масканн ҳамдир. Бу ўринда совет кино санъаткорларининг Ҳиндистон, Япония, Афғонистон, Ангола, Вьетнам, Мексика, Колумбия, Венесуэла, Куба, Аргентина, Туркия кинематографчилари билан дўстона алоқаларини эътироф этиш керак.

Шу кунларда республикамиз жамоатчилиги анъанавий Тошкент кино анжуманини саккизинчи марта ўтказиш учун катта ҳозирлик ишларини олиб бормоқдалар. Бу анжуман ҳам халқлар ўртасидаги дўстликни мустаҳкамлашга хизмат қилиб, башариятнинг озодлик ва тинчлик учун курашини ўзида тўла намоён этади.

Эргаш ИСМАТУЛЛАЕВ

ШОГИРДЛАР УСТОЗЛАР ҲАҚИДА

Бахтиёр ИХТИЁРОВ:

БАҲРАМАНДЛИК

„МЕН икки хил театр мактабини тасаввур қиламан, биринчиси — ўқув даргоҳи, у ерга одамлар санъатдан таҳсил олгани келадилар, иккинчиси эса шундайки, мен уни «юриб туриб ўқийдиган мактаб» деб атайман. Бу мактаб театр ҳузурида бўлади», деган эди К. С. Станиславский. Менинг шу иккала мактабдаги устозим ҳам СССР халқ артисти, СССР Давлат мукофотининг лауреати, профессор Раззоқ Ҳамроевдир.

Бухородан эндигина келган кунларимни яхши эслайман. Ўша йили Тошкент Театр ва рассомлик санъати институтида музикали драма факультети очилганди. Бу факультетнинг дастлабки студентларидан бири мен, дастлабки домлаларидан бири Раззоқ ака эди. Шу пайтгача домлани кўпроқ актёр сифатида билардим. Энди эса у киши билан бир аудиторияда ўтирибмиз. Ўртамиздаги фарқ: у ўргатади, биз ўрганамиз.

Раззоқ ака нафақат менинг, балки бутун Муқимий номидаги театр коллективининг устози ҳисобланади. Бугунги кунда театрнинг етакчи актёрларига айланганларнинг барчаси унинг қўлида санъат сирларини ўрганган.

Домла биринчи дарсга киргандаёқ «Актёр маҳорати узоқ изланишлар туфайли ортиб боради. Бу жараёнлар заргарона қилинмаса, худди ўтмас пичоқдек унинг қобилияти ўтмаслашиб қолади», деган эди.

Мана, орадан йигирма беш йил ўтди. Ўз устида ишламаган курсдошларимизнинг кўпи, ростдан ҳам, театрни ташлаб, бошқа ишларга ўтиб кетишди.

Институтнинг иккинчи курсида ўқиб юрганимда, домла Муқимий номидаги театрга ишга таклиф қилди. Фахр билан айтишим мумкинки, мен домланинг энг яхши кўрган шогирдларидан эдим. Лекин у бирон марта мени мақтаганини, «Яша, Бахтиёр, ролни қойиллатиб қўйдинг», деганини эсламайман. Авваллари ўйнаган ролларим домлага ёқмайди, демак яхши ўйнолмаяпман, деб юрдим. Ҳатто бир драмадаги бош ролни менга топширганда, эътироз билдирдим. «Домла, мен эплолмайман». У кулиб юборди-да, елкамга қўлини қўйиб, «Сенга нима бўлди, сен эплолмасанг, ким эплайди», деди. Қозоқ драматурглари К. Бойсеитов ва К. Шанғитбоевнинг «Жон қизлар» комедиясидаги Абубакир роли эди бу. Роль устида домла билан узоқ ишладик. Ниҳоят, спектакль саҳнага чиқди, томошабинларга ҳам маъқул бўлди. Аммо ҳар спектаклдан сўнг:

«Бахтиёр, яхшироқ ўйнаш керак», — деган гапни эшитардим Раззоқ акадан. Ўша пайтларда ҳатто у кишидан хафа бўлиб юрдим. Энди ўйласам, бекор хафа бўлган эканман. Раззоқ ака мақтов актёрни бузишидан қўрққан, шунинг учун менга ўта талабчан бўлган.

Раззоқ Ҳамроев: «Роль устида ишлашнинг энг муҳим шартларидан бири тил устида ишлашдир... Автор сўзи актёрнинг ўз сўзига айланиб кетсин», дер эди доимо. Ўзи ҳам шунга амал қиларди. Бир куни ҳаваскор драматурглардан бири «Раззоқ ака, бир ўқиб кўринг, маъқул бўлса...», деб бир пьеса берибди. Мен ўқидим, у киши тинглади. Ярмини ҳам ўқиб бўлмагандим, тўхтатди. Кейин менга савол назари билан қаради: «Бу қанақа пьеса? Ўқитувчи ҳам, олим ҳам, деҳқон ҳам бир хил гапиради. Ахир, ҳаммасининг ўз гапи бор-ку. Сен Ўзбекистонда ерни — замин, осмонни — фазо деб гапирадиган деҳқонни ҳеч учратганмисан?» — деб сўради.

Раззоқ ака пьесага ўзидан гап қўшиб кетадиган актёрлар билан ҳам чиқишолмасди. Лекин шундай бир воқеани домла доимо кулиб эслаб юрарди.

Комил Яшиннинг «Равшан ва Зулхумор» драмаси қўйилаётган куни кечки томоша бошланишига ярим соат қолганда, Комил Яшин кириб келиб, шундай дейди:

— Раззоқжон, спектаклни ўзингиз кузатиб боринг. Мен москвалик ҳамкасбларни олиб келганман. Ҳа, айтганча, Сойибжонга ҳам тайинлаб қўйинг, «ўз ижодидан» сўз қўшиб юбормасин. Ўтган сафар шундай бўлганди.

Раззоқ ака Сойиб Хўжаевни саҳнага чиқишидан олдин чақириб, бу илтимосни етказибди. У спектаклда Эрсак ролини, Ҳамза Умаров эса Терсак ролини ўйнашарди. Зиндон кўринишида Эрсак ва Терсак зиндонни тешиб чиқадиган эпизод бор. Раззоқ ака залдан спектаклни кузатиб ўтирибди. Саҳна қоронғи. Эрсак ва Терсак кўриниб, улар орасида диалог бошланибди ва худди шу ерда Сойиб ака «ўз ижодидан» фойдаланибди.

Терсак: — Эрсак, нима бало ҳеч нарсани кўрмаяпман, зиндонинг бунча қоронғи?

Эрсак: — Ҳа, зиндон онангни уйимиди, чироқ ёқиб қўйса.

Залда кулги, давомли қарсаклар бўлиб кетибди. Раззоқ аканинг ҳам жаҳли чиқибди, ҳам кулибди. Аслида шу диалог унга ёққан бўлсада, авторнинг гапларини эслаб, актёрларни койибди. Аммо бу диалог Комил Яшинга ҳам маъқул бўлган шекилли, «Раззоқжон, майли, мана шу диалогни пьесага қўшиб қўйинг», деган экан.

Раззоқ аканинг тилга қаттиқ эътибор бериши яна шунда кўринадики, у киши актёр саҳнага ўз шевасини олиб чиқишига йўл қўймасди. «Ҳар ким ўз шевасида гапирса, бу спектакль эмас, атала бўлади», деган эди у бир куни.

Буюк мутафаккир Алишер Навоийнинг 525 йиллик юбилейига бағишлаб кўпгина театрлар янги пьесалар саҳналаштирдилар. Улуғ шоир образи Раззоқ акага ғоят қадрли эди. Чунки кинода яратган Навоий образи орқали у киши халқ олқишига сазовор бўлган эди. Бундан ташқари, у театр саҳнасида ҳам Навоий образини яратганди. Шунинг учун бўлса керак, бир олий ўқув юртининг ҳаваскорлари Уйғун ва Иззат Султоннинг «Алишер Навоий» драмасидан бир парда саҳналаштириб, премьерага домлани таклиф қилишади. Домла бу хабарни эшитиб, қувониб кетди. Лекин спектаклдан хафа бўлиб қайтди.

— Бу нима деган гап, — деди у афсус билан бош чайқаб, — Навоий хоразм шевасида гапирса. Қўйиб берсанг, эртага «Отелло»ни саҳналаштиришади ва Дездемонани бемалол Тошкент шевасида гапиртираверишади. Академик театрми, область театрими, халқ театрими, ҳаваскорлик театрими — ҳаммаси театр. Уларга талаб ҳам бир хил. Бундан ташқари, ҳар бир театр ўз имконияти даражасида асар танлаши лозим.

Раззоқ ака яхшигина драматург ҳам эди. Унинг Иноят Махсумов билан ҳамкорликда яратган «Навоий Астрободда» драмаси узоқ вақт театр репертуаридан тушмади. Бу спектаклнинг саҳнада кўп яшашида нафақат режиссёр Раззоқ Ҳамроевнинг, балки актёр Раззоқ Ҳамроевнинг ҳам ҳиссаси катта эди. Томошабинлар Навоий шеърларини домла ижросида эшитиш учун қайта-қайта келардилар. Чунки домла шеърни санъаткорона ҳис этиб ўқирди. Раззоқ ака фақат Навоий шеърларинигина эмас, Пушкин, Лермонтов, Ғафур Ғулом, Ҳамид Олимжон, Шайхзода, Абдулла Орипов, Эркин Воҳидов шеърларини ҳам қойиллатиб ўқий оларди. Унинг энг севимли машғулоти китоб ўқиш эди. Адабиётга эндигина кириб келган ёш шоир ва ёзувчиларнинг ҳам кўпчилигини биларди. «Ўқиш актёр учун жуда муҳим нарса, — дер эди домла, — ўқимасанг, ҳаётдан орқада қоласан. Ҳаётдан орқада қолиш эса актёр учун фожеа».

Раззоқ Ҳамроев билан фақат театрда эмас, балки кинода ҳам ҳамнафас ижод қилганмиз. У кинода 50 дан ортиқ роль ижро этган. Бу — элликдан ортиқ характер яратиш, элликдан ортиқ қиёфага кириш демак. Спектакль намойишида йўл қўйилган хато кейингиларида тузатилиши мумкин. Аммо кинода бундай қилиб бўлмайди. Агар актёр хато қилсаю режиссёр сезмаса, бу хато лентага абадий муҳрланиб қолади. Шунинг учун ҳам Раззоқ ака энг майда деталларгача жиддий эътибор бериб, чуқур масъулият ҳис қилиб ёндашарди. «Алишер Навоий» фильмидаги буюк шоир образи Раззоқ Ҳамроев кинодаги ижодининг чўққисидир. Бу ролни ижро этишга у узоқ тайёргарлик кўрган, Навоий асарларини қайта-қайта ўқиган, уларни ёд олган. Айниқса, Ойбекнинг «Навоий» романи катта ёрдам берганини миннатдорчилик билан эслаб юрарди.

РАЗЗОҚ ака узоқ йиллар Муқимий номидаги театрга бош режиссёрлик қилди. Режиссёр спектаклнинг ғоявий-бадиий йўналишини белгилайди ва уни амалга оширади. Бўлажак спектаклнинг қандай бўлиши унинг тафаккурига боғлиқ. Раззоқ Ҳамроев кенг тафаккурли киши эди. Режиссёр Р. Ҳамроевга хос бўлган асосий хусусият — ролларни тўғри тақсимлай билиш. У театрдаги ҳар бир актёрнинг маҳорат, имконият даражасини яхши биларди. Бундан ташқари, драматурглар билан ҳам жуда жиддий ишларди. Чунки ҳозиргача театримизга биронта музикали драма тайёр ҳолатда келган эмас. Сабаби, бу ишда режиссёр билан драматургдан ташқари, учинчи киши — композитор ҳам иштирок этади. Шулардан биттаси ўз ишига масъулиятсизроқ ёндашса, умумий меҳнатга путур етади, спектакль кемтик бўлиб қолади. Режиссёр Р. Ҳамроевнинг яхши фазилатларидан бири, у киши актёрга катта эркинлик берарди, уни изланишга, ташаббускорликка чақирарди. Ўз обрўси, мансабидан фойдаланиб, мен шундай дедимми, шуни қил, деб актёрни мажбурламас эди.

Мен бир шогирд сифатида устозим Раззоқ Ҳамроевнинг ёрқин хотирасини доимо қалбимда сақлайман...

Беккул ЭГАМҚУЛОВ
ёзиб олди

УСТОЗДАН МАКТУБЛАР

1977 йилда СССР Кинематография давлат комитети Бутуниттифоқ Кинематография институтида ёш ўзбек санъаткорлари учун махсус устахона очишга қарор қилди ва ўнта талантли талабага ўрин ажратди. Ўзбек ёш актёрлари устахонасига бош раҳбар қилиб СССР халқ артисти, машҳур совет санъаткори Б. П. Чирков белгиланди. Б. Чирков ва институтнинг бошқа моҳир педагоглари ёшларимизга кино ва театр санъатининг сирларидан ҳар томонлама ва чуқур таълим бериш йўлида куч-ғайратлари, билимлари, қобилиятларини аямадилар. Бугунги кун ва келажак санъатимиз учун ғамхўрлик қилдилар.

Б. Чирковнинг Ўзбекистон кинематографчиларининг раҳбари Малик Қаюмовга ёзган мактубларида ёш ижодий зиёлиларни вояга етказишнинг жуда муҳим масалалари кўтарилади. Уларда жонкуяр инсон, етук санъаткор, устод қиёфаси гавдаланади. Эътиборингизга Малик Қаюмовга ёзилган мактубларнинг айримларини бирмунча қисқартириш билан ҳавола қилмоқдамиз.

Б. П. ЧИРКОВ—М. ҚАЮМОВГА

Азиз Малик Қаюмович!

Сизни сессияда кўраман деб умид қилган эдим, лекин ҳали батамом соғайиб кетмаганлигингиз учун Сизга хат ёзишга ўтирдим, масалани зудлик билан ҳал этиш, пайсалга солмай шуғулланиш зарур.

Сизга яна талабаларимиз ҳақида ёзяпман. Биз уларни қобилиятли, одамни ўзига жалб этадиган, диллари тоза ва яхши кишилар сифатида қадрлашимизни Сизга айтиб ўтган эдим. Сизга яна уларга чин кўнгилдан яқин бўлиб қолганлигимиз, улар келажакда ўзбек киностудияси ва кино актёр театрининг асос мағзини ташкил қилишлари мумкинлигига ишончимиз комил эканлигини ҳам билдиргандик.

Лекин, таассуфки, уларга бизнинг ғоятда жиддий талабларимиз ҳам бор. Улар актёр маҳорати бўйича машғулотларга мунтазам қатнашиб, яхши ишламоқдалар. Бироқ институт — олий ўқув юрти, у мустаҳкам профессионал тайёргарлик кўрган одамларнигина эмас, маърифатли, зиёли кишиларни етиштириб чиқаради.

Барча ташвишларимиз худди мана шу нарса билан боғлиқ. Талабалар билан доимо шу ҳақда суҳбатлашамиз. Маданий ва айниқса, санъаткор одамлар учун бениҳоя зарур бўлган бир қанча соҳалар мавжуд. Лекин ўқишнинг бу томонларига улар кам қизиқадилар. Кўпгина талабалар умумтаълим предметларини менсимайдилар. Илмий бўлим доимо улар лекцияларни назар-писанд қилмай, уларга қатнашмаётганликлари ҳақида бизга шикоят қилади.

Яқинда факультетимизнинг декани В. С. Тетерин менга хат билан мурожаат қилди. Унда К. ҳамда Э. масаласи жуда жиддийлиги, деканат уларни институтдан ҳайдамоқчи эканлиги баён қилинган. Биз Тетеринни ҳозирча бу масалани кўтармасликка ишонтирдик. Шундан сўнг ўша талабаларни стипендиядан маҳрум этиш билан чекланди. Биз комсомол ташкилотидан талаба қизларимизга таъсир кўрсатишни сўрадик. Қишки таътил чоғида Э.нинг отаонасига катта мактуб ёздик, бироқ улардан жавоб келмади, Э. ҳам минг афсуски, ўз хулқини тузатгани йўқ.

Бундай гапларни ёзиш бизга ҳам жуда ноқулай, лекин ҳар иккала талаба қизимиз, шубҳасиз, жуда қобилиятли, шунинг учун уларни йўқотишни биз асло истамаймиз.

Бизни безовта қилаётган яна бир ҳол бор. К. ҳамда Э. Ўзбеккинода суратга тушишмоқда. Бундан қувонамиз. Лекин шундай бўлиб чиқмоқдаки, бизнинг энг интизомсиз талаба қизларимиз ўзларини худди кино юлдузлари каби тутишмоқда. Ҳолбуки, ҳали бунга анча эрта. Бунинг устига ўқишни қунт билан ўзлаштираётган бошқа барча талабаларимизга улар қандай ёмон таъсир кўрсатаётганларини ўйлаб кўринг.

Сизнинг ёрдамингиз ва маслаҳатингизга муҳтожмиз. Буларнинг бари ҳақида қандай фикрдасиз? Бизга ёзиб юборинг.

Сизнинг Б. Чирков

* * *

Б. П. ЧИРКОВ—М. ҚАЮМОВГА

Азиз Малик Қаюмович!

Сизга хурсандчилигимни яширолмай хат ёзяпман. Сизнинг ёш юртдошларингиз билан танишиб, улар билан бирга ишлай бошлаганимдан қувончим чексиз.

Билмадим, ё мен қариб қолдимми ва ё ўзи асли таги шундайми, лекин ҳозирги ёшлар мени кўпинча ўзларига ҳаддан ортиқ бино қўйганликлари, кўп нарсаларга қизиқмасликлари, амалиётчиликка жуда эрта берилиб кетаётганликлари, лоқайдликлари билан хафа қиладилар. Албатта, мен бутун бир авлод ҳақида ялписига шундай демоқчи эмасман, мен шундай қиёфада тез-тез учраётган кимсаларни айтяпман.

Ёшлар билан муомалалар менга қувонч бағишлайди. Уларнинг ташқи кўринишлари ҳам кўркам, савод, билимлари ҳам рисоладагидай, дидлари ҳам жойида ва бу соҳага ўзлари севиб, хоҳлаб кириб келаётирлар.

Қисқаси, мен яна тўрт йилга ўз умримни худди мана шу қиз-йигитлар билан боғлаганлигимдан ғоятда мамнунман.

Уларга Сиз ҳам самимий ва хайрихоҳ муносабатда эканлигингизни кўриб турибман ва ишонаманки, бизнинг қуйидаги илтимосимизга ҳам чин дилдан қулоқ осиб, бизга ёрдам берарсиз ва келгусида ҳам лозим бўлиб қолса, меҳнат ва ўқишларимиз самарадор бўлсин, деб ёрдамларингизни аямассиз.

Сиз ўзбек кинематографчиларининг раҳбарисиз, шунинг учун тўғри ўзингизга мурожаат қилмоқдаман: биз институт ўқитувчилари, талабаларимизга пантомима курси ғоятда зарур, деб ҳисоблаймиз.

Актёрга ифодавийлик, хатти-ҳаракатлари ва қилиқларининг аниқ-равшанлиги қанчалар зарур эканлигини Сиз биласиз. Афсуски, бу соҳа курс программасига киритилмаган. Лекин С. Ф. Бондарчукнинг устахонасида махсус ўқитувчи билан келишилган ҳолда бундай машғулотлар ўтказилмоқда.

Пантомима учун махсус соат ажратишимиз мумкин, талабалар ҳам уни ўрганишга бениҳоя иштиёқманд, лекин, таассуфки, ўқитувчи меҳнати учун ҳақ тополмаяпмиз. Бунга унча кўп пул ҳам керак эмас, ойига 103 сўм ё ундан сал ортиқроқ бўлса кифоя. Бироқ институтнинг бунга етарли маблағи йўқ.

Мен Ўзбекистон Кинематографчилар союзи правлениесидан шу маблағни ўз зиммасига олишини сўрайман.

Яна бир сўровим: Тошкент киностудиясида ортиқчароқ бўлиб қолган миллий музика чолғу асбоблари бўлса, бизга бермасмикинлар, курсимизга совға қилмасмикинлар. Улар ишимизда жуда ҳам асқотган бўларди.

Самимий ҳурмат билан Б. Чирков

* * *

Муҳтарам Малик Қаюмович!

...Ўртоқ Ҳамроев Сизга бўлиб ўтган имтиҳонларимиз ҳақида сўзлаб берган бўлса керак. Талабаларимизнинг ўзлари ҳам, уларнинг ишлари ҳам унга маъқул бўлди. Ўз фикрларини Сизга ҳам айтгандир. Спектакллар кафедрада муҳокама қилинганда, улар жуда юқсак баҳо олди. Мураккаб, қийин пьесалар маҳорат билан қизиқарли ечилганлиги, тақдим қилинган классик асарлар анча замонавий ҳал қилинганлиги, талабалар ўзларини турли томондан ёрқин кўрсатолганлиги, ўзбек йигит-қизларининг қобилиятлари жозибадор ҳамда инобатлик тарзда намоён бўлганлигини ўқитувчилар таъкидлаб ўтдилар. Туркман киностудиясининг вакили ҳам бизнинг шаънимизга кўп мақтов сўзларни айтди.

Фақат бошқа икки ўртоқ «Антигона» билан «Гавжум жой» танланганлигига бироз шубҳа билдиришди, талабалар бу пьесаларни ўйнашга ёшлик қилишади, Софокл ғоятда чигал ва биздан йироқ, Островский эса ўзига хос рус муаллифи, ўзбеклар уни яхши чиқаролмайдилар, деб айтишди.

Лекин биз бундай гапларга қулоқ солиб ўтиролмаймиз, бизнинг ўз йўлимиз, ўз имкониятларимиз мавжуд. Бизнинг йигит-қизларимиз фақат ўзбек эмас, шу билан бирга, совет актёри бўлиб етилиш йўлида, уларнинг санъатлари ўз республикаси доирасидагина эмас, балки 250 миллионли Совет Иттифоқи халқларига ҳам яқин ва қадрдон бўлмоғи йўлида жиддий имтиҳондан ўтдилар. Тўғри, ҳозир баъзи нарсаларга уларнинг уқувлари етишмас, лекин шунга қарамасдан, биз уларнинг зиммаларига қийин ишларни юкламоқдамиз. Улар тинмай олдинга интилсинлар, бир жойда депсиниб қолмасинлар, деган ният билан шундай қилмоқдамиз. Уларда ўзлари мансуб санъатнинг мушкулликларини енгиб ўтишга, бир уринишда енгилгина топилган ечим билан қаноатланиб қолмасдан, янгироғи, яхшироғини топишга интилишни тарбияламоғимиз зарур.

Умуман, биз биринчи чоракнинг якунларидан мамнунмиз.

Бироқ умумий муваффақиятларимиз билан бирга хафачиликларимиз ҳам йўқ эмас. Чунончи, Эргашев маҳоратдан ўрта олди, буни йил охиригача тузатиб бўлмаса керак. Бунда иқтидорнинг заифлиги билан бўшанглик, паришонлик йўлга ғов бўлмоқда. Эргашева умумтаълим фанларидан икки олди, қобилиятли қизчанинг бу иккиси бизни ташвишга солмоқда. Унинг кўнгли нимадандир вайрон бўлганга ўхшайди, ҳозирча шу дилгирликдан қутулолмай юрибди. У одам билан очилиб сўзлашмайди, ўз қобиғига ўралиб олган. Ота-онаси балки қизнинг кўнглини тушуниб, бизга ёрдам беришар деган ниятда уларга хат ёздик. Қиз бу паришонлик ва безовталикдан қутулишини истардик. Уни иқтидорли қиз деб биламиз. «Гавжум жой»да ўйнаган ролига, минус билан бўлса ҳам, беш қўйдик.

Талабаларимиздан, умуман олганда, мамнунмиз. Шундай бўлса ҳам, уларнинг янада тиришқоқлик билан саранжом-саришта, берилиб ишлашларини хоҳлаймиз. Уларда бунинг учун ҳамма имкониятлар бор. Актёр маданий инсон бўлмоғи даркор. Шогирдларимиздан баъзи бирлари эса умумтаълим фанларини ўрганишга қунт қилмайдилар, шунинг натижасида улар ўрта баҳолар оладилар, бу бизнинг кўнглимизни хира қилади.

Лекин барибир курсимиз яхши. Мисол учун Кимсанов — ажойиб одам, ундан бутун институт ибрат олса арзийди. У курсимизнинг ифтихори. Молдахонов, Мўминова, Файзиев — шундай кишиларки, улар билан ишлаш қувонч бағишлайди, улардан умидимиз катта. Матжонов кинематография ва театр санъатимиз учун чинакам тортиқ бўлажак. Бундай муносиб толиблар оз эмас, лекин ёш санъаткорлар сафи бундан ҳам ёрқинроқ ва равонроқ бўлса деймиз. Улар бунга қодирлар.

Бу йил СССРнинг 60 йиллиги нишонланади. Байрамлар шогирдларимизнинг ижодларини Москва кинематографчилари ва театр арбобларига кенг суратда кўрсатиш имконини беради. Бўлажак артистларнинг ижодий ўсишлари учун бундай кўриклар ғоятда зарур. Тахминан икки ойчадан сўнг биз икки спектаклимизни болгар элчихонасида кўрсатмоқчимиз, шундан сўнг уларни Болгарияда кўрсатиш масаласи ҳам ҳал бўлади.

Иккинчи чоракда Достоевский асари асосида «Биродар Алёша» ва Горькийнинг «Зиковлар»ини қўйишни мўлжаллаганмиз. Бу йил шу ишларни қилиб улгурсак, унда репертуаримизда олтита спектакль бўлади, олдинда эса яна тўла бир йил бор.

Қаранг, ярим йилда қилинган ишлар хусусида ҳисоб ҳам бериб қўйибман, Сиздан яна ёшларимиз билан суҳбатлашмоққа вақт ажратишингизни сўрардим...

...Мен Сизга андишага бориб ўтирмай ўз илтимосларимни айтдим. Бу кишилар Ўзбекистон ҳамда Совет Иттифоқи томошабинлари учун кўп фойдали ишларни рўёбга чиқаришлари мумкинлигини билганим учун ҳам шундай қилдим.

Хатим чўзилиб кетди, лекин умумий ишимиз учун зарур ҳамма гапларни ёздим.

Сизни апрель сессиясида кўришни орзу қиламан.

Сизга яхшиликлар тилайман.

Саломат бўлинг,

Сизнинг Б. Чирков

9. II.—82 й.

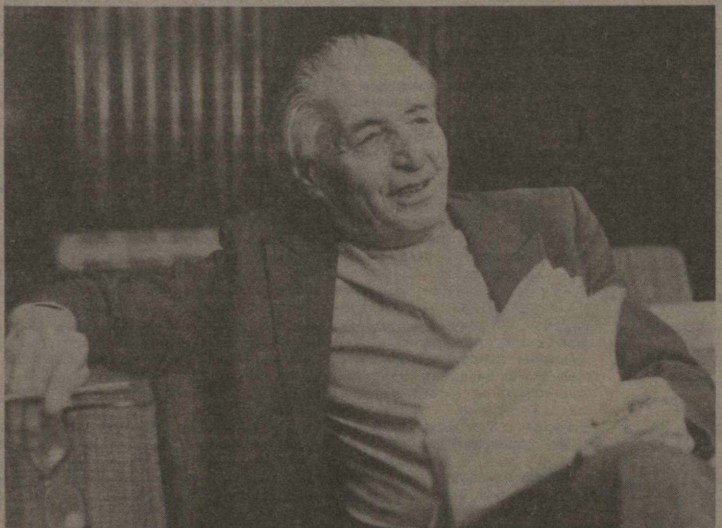

ЎЗБЕКИСТОН КОМПОЗИТОРЛАР СОЮЗИДА

Ўзбекистон ССР Композиторлар союзи секретариатининг навбатдаги йиғилиши бўлиб ўтди. Унда КПСС Марказий Комитетининг февраль 1984 йил Пленуми қўйган талаблар юзасидан композиторларимиз олдида турган вазифалар ва КПСС Марказий Комитетининг «Умумий таълим ва ҳунар мактабини ислоҳ қилишнинг асосий йўналишлари» лойиҳаси муҳокама қилинди.

Шунингдек, саҳна музикаси жанрлари бўйича ўтказиладиган пленумга тайёргарлик ҳамда Комилжон Жабборов, Санджон Калонов ва бошқа бастакорлар ижодига бағишлаб кечалар ўтказиш тадбирлари белгиланди.

Йиғилишда Олмаотада ўтказиладиган СССР Композиторлар союзи правлениеси пленумига тақдим этиладиган асарлар кўриб чиқилди. Мирсодиқ Тожиев, Мирхалил Маҳмудов, Тўлқин Қурбонов, Ҳабибулло Раҳимов каби композиторларнинг янги асарлари Бутуниттифоқ анжуманида ижро этиш учун тавсия қилинди.

ҲАФТА ЯНГИЛИКЛАРИ

КАТТА ИЖОДИЙ ҲОСИЛ

Проза жанри ўзбек совет адабиётининг етакчи жанрларидан биридир. Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи Проза кенгашининг яқинда бўлиб ўтган йиғилишида 1983 йилги проза ҳосили кенг муҳокама этилди. Йиғилишни Проза кенгашининг раиси Одил Ёқубов қисқача кириш сўзи билан очди. «Шарқ юлдузи»журнали бош редакторининг ўринбосари, ёзувчи Худойберди Тўхтабоев ўтган йилги йирик проза асарлари бўйича доклад қилди.

— Ўтган йили нашриётларимизда 330 дан ортиқ бадиий китоб чоп этилган. Шулардан тенг ярми проза асарларидир. Комил Яшин, Назир Сафаров, Сарвар Азимов, Мирмуҳсин, Ҳамид Ғулом, Одил Ёқубов, Саъдулла Кароматов, Пиримқул Қодиров, Мақсуд Қориев, Темир Пўлатов, Ўктам Усмонов каби ёзувчиларимизнинг илгари чиққан китоблари Москва ва Тошкент нашриётларида кўп нусхада нашр этилди, бир қатор асарларимиз қардош республикалар ва чет элларда ҳам нашр қилинди.

Ўтган йили учта янги роман яратилди. Булар — Одил Ёқубовнинг «Кўҳна дунё», Саъдулла Кароматовнинг «Сўнгги бархан» ва Худойберди Тўхтабоевнинг «Йиллар ва йўллар» романларидир.

1983 йилни қиссалар йили дейиш мумкин. Жами 25 та янги қисса китобхонларга тақдим этилди. Чори Ёқубовнинг «Шердон дев», Самар Нуровнинг «Майсаларни аёз урмайди», Ортиқул Эргашевнинг «Сой бўйи қизлари», Нурали Қобулнинг «Яшаш учун кечикма», Учқун Назаровнинг «Соҳил», Асқад Мухторнинг «Жар ёқасида чақмоқ», Хайриддин Султоновнинг «Ёзнинг ёлғиз ёдгори», Саъдулла Сиёевнинг «Бир чора замон истаб...», Ўткир Ҳошимовнинг «Квазарлар», Маматқул Ҳазратқуловнинг «Қуёш мен томонда» қиссалари шулар жумласидандир. Бу асарларни мавзуи бўйича тарихий, инқилоб ва Улуғ Ватан уруши йилларига, қишлоқ турмушига, ахлоқ-одоб масалаларига бағишланган ва ҳужжатли қиссаларга бўлиш мумкин.

Докладчи сўзининг давомида «Жар ёқасида чақмоқ», «Квазарлар», «Соҳил», «Ёзнинг ёлғиз ёдгори», «Яшаш учун кечикма», қиссаларининг ютуқ ва камчиликларига батафсил тўхталди, умуман олганда ўтган йилги қиссаларнинг юки енгилроқ, деб якун ясади.

Филология фанлари доктори, профессор Умарали Норматов ўтган йилги ҳикоялар бўйича доклад қилди. **(Доклад асосидаги мақола газетамизнинг шу сонида босилмоқда).**

Докладлар бўйича музокарада Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг мухбир аъзоси Матёқуб Қўшжонов, филология фанлари докторлари Салоҳиддин Мамажонов, Норбой Худойберганов, Эрик Каримов, Очил Тоғаев, Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Мирмуҳсин, ёзувчилар Ўткир Ҳошимов, Хайриддин Султонов сўзга чиқишди. Маҳорат масалалари доимо кун тартибида туриши лозим. Ёзувчи халқ тилини чуқур эгаллаши муваффақият калитларидан биридир. Кейинги пайтларда эслаш усулига ружу қўйилмоқда. Шарқ фольклори ва классик адабиётимиздан ижодий ўрганайлик. Замонавийлик — халқ дилидаги гапни ўз вақтида айтишдир.

Одил Ёқубов йиғилишга якун ясаб, адабиётимиз олдида турган муҳим масалалар ҳақида гапирди, эришилган муваффақиятларимизни Бутуниттифоқ миқёсига олиб чиқиш ва кенг пропаганда қилиш масалаларига алоҳида эътибор бериш кераклигини таъкидлади. Бу ишда танқидчиларимиз зиммасига жуда катта масъулият тушишини эътироф этди.

Проза кенгашининг йиллик ҳисобот йиғилишида Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети Маданият бўлимининг сектор мудири Барот Бойқобилов қатнашди.

АНЪАНАВИЙ ҲАФТАЛИК

Бир неча йилдирки, мамлакатимизда, шу жумладан республикамизда март ойининг дастлабки ҳафтасида болалар ва ўсмирлар музика ҳафталигини ўтказиш анъана тусини олди. Бу йилги ҳафталик Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллигига ҳамда совет халқининг Улуғ Ватан урушида қозонган Буюк ғалабасининг 40 йиллигига бағишланди. Уни Ўзбекистон ССР Маориф ва Маданият министрликлари, Ўзбекистон Касаба союзлари республика комитети, Ўзбекистон ЛКСМ Марказий Комитети, Ўзбекистон ССР Телевидение ва радиоэшиттириш давлат комитети, Ўзбекистон ССР Композиторлар союзи, Тошкент шаҳар халқ маорифи бош бошқармаси ташкил этган.

Кеча Свердлов номидаги концерт залида ҳафталикнинг тантанали очилиши бўлди. Республикамизнинг таниқли композиторлари, артистлари, хонандалари ҳафталик қатнашчиларини қизғин табрикладилар. Шундан сўнг ҳафталик қатнашчилари ижросида концерт намойиш қилинди. Тошкент шаҳридаги музика мактабларининг ўқувчилари, бир неча умумий таълим мактаблари қошидаги ансамблларнинг иштирокчилари, завод ва фабрикаларнинг тўгарак ҳамда ансамбллари қатнашчилари ижросидаги рақслар, куйлар, ашулалар тингловчиларга манзур бўлди. Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, ёш созанда ва хонандалар репертуарида Д. Шостакович, А. Бородин, Ф. Шуберт каби классик композиторларнинг асарлари ҳам бор. Шунингдек, бир неча ўзбек композиторларининг асарларидан намуналар, халқ ашула, куй ва рақслари ижро этилди. Концертнинг бош режиссёри — Ўзбекистон ССР халқ маорифи аълочиси Хуршид Воҳидов. Постановкачи режиссёр эса республикада хизмат кўрсатган маданият ходими Иосиф Ладин, бош балетмейстер — Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Эркиной Расулхўжаева.

Ҳафталик республикамизнинг барча область ва районларида давом этади. Тантана кунлари болалар учун асарлар ёзадиган шоирлар, композиторлар билан ўқувчиларнинг учрашувлари бўлиб ўтади. Республикамиз композиторлари болаларга атаб қандай асарлар яратаётганлиги, музика маданиятимизнинг ана шу муҳим участкасида амалга оширилаётган ишлар хусусида суҳбатлар бўлади.

Ҳафталик болаларда музикага бўлган ҳавас ва қизиқишни ўстиришда, уларни эстетик тарбиялашда, айни вақтда ёш созанда ҳамда хонандалар маҳоратини синовдан ўтказишда муҳим аҳамият касб этади.

Анъанавий ҳафталик 7 март куни Я. Свердлов номидаги концерт залида якунланади.

ТАРҒИБОТ ЎЧОҒИ

Косон районидаги Марказий кутубхонада китобларнинг умумий сони 33 мингдан ошиб кетди. Китобхонлар сони эса 38 минг кишини ташкил этади.

Райондаги кўплаб кутубхоналар ибрат кўрсатиб ишламоқда. Дала шийпонлари, сут-товар фермалари, машина-трактор паркларида мавсумий кўчма кутубхоналар ташкил қилиниб, улар ҳам янги китоблар билан бойитилди.

Х. Қаҳҳорова, О. Ҳусаинова мудирлик қилаётган кутубхоналарда шу кунларда сайловолди ишлари қизғин. Бу кутубхоналарда яқинда Улуғ Ватан уруши қатнашчиси, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган маданият ходими Х. Тошматов, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони, пахтачилик бригадаси бошлиғи А. Шарипов билан учрашув бўлиб ўтди. «Касбим — фахрим» деган мавзуда кўрик-конкурс ўтказиш учун тайёргарлик ишлари олиб борилмоқда.

М. АҲМЕДОВ,
А. МЕЛИЕВ

Янги куй ижро этилмоқда.

ИЛМИЙ—НАЗАРИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ

Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллигига тайёргарлик ишлари республикамизнинг барча илмий муассасаларида, олий ўқув юртларида қизғин давом этмоқда. Алишер Навоий номидаги Меҳнат Қизил Байроқ орденли Самарқанд Давлат университетида ана шу тантанага бағишланган илмий-назарий конференция бўлиб ўтди. Университет ўзбек ва тожик филологияси факультети ташаббуси билан ўтган бу конференция «Ўзбек филологияси 60 йил ичида» мавзуига бағишланди.

Конференцияни университет ректори, академик А. Отахўжаев кириш сўзи билан очди. Шундан сўнг академик В. Абдуллаев «Ўзбек совет адабиётида Улуғ Ватан уруши давридаги халқ жасоратининг акс эттирилиши», профессор Б. Валихўжаев «Ўзбек ва тожик адабий алоқаларини ўрганиш масалалари», профессор С. Мирзаев «Янги давр — янги адабиёт», профессор Ҳ. Бердиёров ва доцент Б. Йўлдошев «Ўзбек адабий тилининг совет давридаги тараққиёти ҳақида», доцент Ж. Ҳожиматов «Ўзбек совет адабиётида В. И. Ленин образи» мавзуларида доклад қилдилар.

Икки кун давом этган мазкур конференцияда профессорлар Н. Шукуров, Х. Дониёров, Р. Муқумов, Р. Қўнғуров, доцентлар Ш. Холматов, И. Мирзаев, Р. Орзибеков, филология фанлари кандидати А. Абдураҳмонов ва бошқалар ўзбек совет адабиёти ҳамда тилининг тараққиёт йўллари, унинг бугунги проблемалари ҳақида чиқишлар қилдилар.

ЯНГИ ЖУРНАЛ

Республикамиз маданий ҳаётида яна бир қувончли воқеа юз берди. Чет мамлакатлар билан дўстлик ва маданий алоқалар Ўзбекистон жамиятининг ойлик безакли «Совет Ўзбекистони» журналининг биринчи сони нашрдан чиқди. Ўзбек, рус, араб, дарий, инглиз, испан, немис, форс, француз, эски ўзбек ва урду тилларида тарқатиладиган бу янги матбуот органи серқуёш ўлкамиз маданий қурилиши турли жабҳаларида эришилаётган муваффақиятларни, Ўзбекистоннинг халқаро алоқаларини кенг ёритишни ўз олдига мақсад қилиб қўйган.

Журналнинг биринчи сони Ўзбекистон ССР Ишлаб чиқариш кучларини ўрганиш кенгаши раиси, Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг академиги Саидкарим Зиёдуллаевнинг «Иқтисодий ва социал тараққиёт йўлидан» мақоласи билан очилади.

СССР халқ артисти, Ўзбекистон Театр жамияти правлениесининг раиси Сора Эшонтўраеванинг «Рўёбга чиққан орзу» мақоласида санъаткор ўзи босиб ўтган ижод йўли билан журналхонларни таништиради. Ўзбекистон ССР халқ артисти Қундуз Миркаримова билан ўтказилган «Карфагеннинг олтин мукофотлари» сарлавҳали суҳбатда «Баҳор» ансамблининг хорижий мамлакатларга қилган гастроллари натижаси ҳақида фикр юритилади.

Тинчлик ишини мустаҳкамлаш, халқаро муносабатларни соғломлаштириш давримизнинг энг долзарб муаммосидир. «Совет Ўзбекистони» журнали шу муносабат билан Тошкентдаги «Малика» ишлаб чиқариш бирлашмаси тўқувчиси Шоира Холмуҳамедова, СССР космонавт-учувчиси, икки марта Совет Иттифоқи Қаҳрамони Владимир Жонибеков, кинорежиссёр, СССР халқ артисти Малик Қаюмов, Тошкентдаги С. Айний номидаги ўрта мактабнинг рус тили ўқитувчиси, СССР Олий Советининг депутати Мавжуда Самадова, шахсий пенсионер Кўки Болтабоевнинг журнал анкетасига берган жавобларини эълон қилган.

Журнал Тошкентда якунланган Осиё ва Африка ёзувчилари Уюшмасининг VII юбилей конференцияси, ЮНЕСКО доирасида ўтган коммуникацияларни ривожлантириш халқаро программаси IV сессияси, республикамизда бўлиб ўтган Мўғулистон Халқ Республикаси ва Япония кунлари материалларига ҳам кенг ўрин ажратган.

ТОЖИК ТИЛИДА

Шароф Рашидовнинг асарлари Иттифоқимизнинг кўпгина халқлари тилларига таржима қилинган. Яқинда тожик китобхонлари адибнинг «Қудратли тўлқин» асарини ўз она тилларида ўқишга муваффақ бўлдилар. Душанбадаги «Ирфон» нашриётида чоп этилган бу китобни ёзувчи М. Нажмиддинов тожик тилига таржима қилган.

Китоб сифатли муқовада, рангли безаклар билан чиройли ишланган.

О. ЖУМАНОВ

МУЗЕЙГА ТОРТИҚ

ВЛКСМ Марказий Комитетининг ташаббуси билан Улуғ Ватан уруши қаҳрамонлари портретларини яратишга киришилди. В. Суриков номидаги Москва Давлат рассомлик институтининг портретлар устахонасида СССР халқ рассоми, профессор И. Глазунов бошчилигида дастлабки асарлар яратилди. Шу институтнинг талабаси А. Солдатов зиммасига эса тошкентлик уруш қаҳрамонлари сиймосини мўйқаламга олиш топширилди. Бир қанча картиналар муаллифи сифатида танилган ижодкор студент Тошкентда бўлиб, буюртма устида жиддий иш олиб борди. У Совет Иттифоқи Қаҳрамонлари П. Ф. Шевелев, С. Ф. Абдуллаев ва уруш ветерани Х. Ф. Воҳидовнинг портретларини яратди.

Бу асарлар Москвадаги Бутуниттифоқ жанговар шон-шуҳрат музейида фашистлар устидан қозонилган ғалабанинг 40 йиллиги муносабати билан ташкил этиладиган кўргазма экспозициясидан ўрин олади.

А. АЛИЕВ

ҚУТЛОВ

Республика Кино уйида Ўзбекистон ССР халқ артисти Ғани Аъзамов 75 ёшга тўлиши муносабати билан истеъдодли санъаткор ижодига бағишланган кеча бўлиб ўтди.

СССР халқ артисти З. Муҳаммаджонов, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Б. Ихтиёров, Ўзбекистон ССР Кинематографчилар союзи правлениеси секретари, кинорежиссёр А. Ҳамроев, Ўзбекистон Театр жамияти президиуми раисининг биринчи ўринбосари Р. Қориев ва бошқа кўпгина санъаткор ҳамда жамоатчилик ташкилотларининг вакиллари юбилярни қутладилар.

Кеча охирида Ғани Аъзамов иштирок этган «Суюнчи» фильми ва бошқа бадиий фильмлардан парчалар намойиш этилди.

СИМФОНИК МУЗИКА КЕЧАСИ

«Баҳор» концерт залида бўлиб ўтган музика кечасида композитор Р. Ҳамроевнинг «Гулгун пойтахтим» кантатаси, Н. Зокировнинг скрипка ва торли оркестр учун концерти, истеъдодли ёш композитор С. Абсаломовнинг «Жасур солдат Швейк урушга бормаяпти» деб номланган кантатаси тингловчиларга илк бор ҳавола этилди.

Устоз композиторлар ва музикашунослар Н. Зокировнинг концерти ва Р. Ҳамроевнинг кантатасини ижодкорларнинг катта ютуғи деб баҳоладилар. С. Абсаломовнинг симфоник поэмаси хусусида ҳам яхши фикрлар билдирилди.

Р. НЕЪМАТОВ

ҚЎҒИРЧОҚ ТЕАТРИ САҲНАСИДА

Самарқанд Давлат қўғирчоқ театри ижодий фаолиятини бошлаганига беш йил бўлди. Бу қисқа давр ичида театр кичкинтой томошабинларнинг синовидан муваффақиятли ўтди. Театр репертуаридан Ҳ. Олимжон асари асосида ишланган «Ойгул ва Бахтиёр», Л. Маҳмудовнинг «Насриддин Самарқандда», вьетнам халқ эртаги асосида саҳналаштирилган «Мушукча Миунинг саргузаштлари» ва И. Супониң асари асосидаги «Олабўжи» спектакллари мустаҳкам ўрин олди.

Қўғирчоқ театрига кейинги пайтларда катталар ҳам ташриф буюришмоқда. Театр коллективи жамиятимиз учун ёт бўлган баъзи иллат ва қусурларни фош қилувчи Ю. Лассмейнинг сатирик миниатюраларини катталар ҳукмига ҳавола этди.

Унда М. Муҳиддинова, С. Эгамов, Ж. Злоянова каби артистлар иштирок этмоқдалар.

О. ҒАФУРОВ,
Б. РАЖАБОВ

ЧЕХОВ ПЛАНЕТАСИ

СССР Фанлар академияси Қрим астрофизика расадхонасининг катта илмий ходими Н. Черних узоқ кузатишлар давомида топган янги кичик планетага севимли ёзувчи Антон Павлович Чехов номи берилди. У Халқаро планеталар марказида 2369-сон билан рўйхатдан ўтказилган. Мазкур ҳужжатни Н. Черних атоқли адибнинг Ялтадаги уй-музейига совға сифатида топширди. Эндиликда фалакиёт илмида бир қанча улуғ ижодкорлар билан биргаликда А. П. Чехов номи ҳам тилга олинадиган бўлди.

ЗАМОН ВА МАФКУРАВИЙ КУРАШ

Салоҳиддин МАМАЖОНОВ,
филология фанлари доктори

ЎЗБЕК АДАБИЁТИ РИВОЖИ ВА «СОВЕТШУНОС»ЛАР ХУРУЖИ

2.

«Санъатшунослар» ўзбек совет адабиётининг қайси даври ёки қайси тенденцияси хусусида сўзламасин, доим адабий ҳодисаларни, адабий жараённи, адабий фактларни тескари, оёғини осмондан қилиб талқин қиладилар. Э. Оллуорт 20-йиллар ўзбек адабиёти хусусида сўзлар экан, социалистик ўзгаришларга, совет тузумига тиш-тирноғи билан қарши курашган миллатчиларни «маҳаллий ватанпарварлар» деб мақтайди. Буларга жадидларни ҳам қўшади. М. Нурмуҳамедов тўғри таъкидлаганидек, жадидлар масаласига «табақалаш нуқтаи назардан ёндашмайди, жадид адабиётида чап ва ўнг қанотни фарқ қилмайди ва у уни бутунлайича миллатчилик руҳидаги советларга қарши адабиёт деб атайди». Э. Оллоуорт Чўлпонни «озодлик шоири», «халқ туйғуларининг таржимони» деб кўкларга кўтаради. Э. Оллоуорт раҳбарлигида чиққан «Ўрта Осиё, рус ҳукмронлигининг юз йиллиги» деган китобда ҳам «20-йиллар одамлари 1917 йил революцияси бўлгани учун ўз боболаридан ҳам баттар пессимист бўлиб қолди», дейилади. Аслида миллатчилар ағдарилган синфнинг, советларга қарши курашнинг бефойдалигини ҳис қилиб, чўкиш олдида сомонга ёпишган кишиларнинг куйчилари эди. Улар шеъриятидаги норозилик, мунг, йиғи, ўч-алам мотивининг кўпириши шундан эди. Ҳ. Олимжон билан Миртемир ўша вақтларда «Бу мавзуларда инқилобдан безган, эзилган ва ўлиб кетаётган мешчан майда буржуазиянинг овунчоқ романтикаси янграр эди», деб ёзишган. Боту «Ўзбек матбуотига бир қараш» деган мақоласида миллатчилар асарлари «Шўролар ҳукуматига қарши даҳшатли ҳужум билан тўлиб тошганини» ёзади. Боту «Жавобим», «Яна сизга», «Кўзи юмуқ, оғзи очиққа», «Ойдин кечада», «Менинг кундузим» каби шеърларида «Йўқолингиз ёруғликни тўса турган булутлар» деб миллатчиларни фош қилди.

Муҳим томони шундаки, ўша давр ўзбек совет поэзиясида миллатчиликка қарши кураш мотиви мустаҳкам ўрин олган эди ва буларда коммунистик ғоя фаол ҳимоя қилинган эди. Ғайратий бу мавзуда туркум шеърлар, ҳикоялар ёзди, Ғ. Ғулом, Ҳ. Олимжон ўз шеърларида шоир ва граждан масаласини жиддий қўйиб, совет шоири халқ ғоялари, партия идеаллари учун содиқ жангчи сифатида курашиши кераклигини таъкидладилар. Энг ибратли жиҳати шундаки, Ҳамза Ҳакимзода бошлиқ ўзбек совет адабиётининг, А. Авлоний, Сўфизода, С. Айний, Ғайратий, Ғ. Ғулом, Ойбек, Ҳ. Олимжон, Уйғун, Миртемир, Боту, У. Носир ва бошқа шоирлар асарларининг мазмуни, руҳи, пафосини кўтаринки руҳ, озодлик ва яратиш, янгилик ва яшариш руҳи, кураш ва ижод руҳи ташкил қилди. Э. Оллуорт «пролетаризм ўзбекларнинг олий миллий ниятига», «руҳига» ва «туркий» ёки «турк-европача» эътиқодига зид» эди деб, масалага миллатчилар манфаати нуқтаи назардан ёндашади. Э. Оллуорт фикрича, гўё руслар «ўзбек ёзувчиларини эски поэтик шаклларни ва маълум даражада шеъриятининг ўзини ҳам эсдан чиқаришга» даъват этган эмиш. Аслида 20-йиллар ва 30-йиллар адабий жараёнига разм солинса, аруз вазндаги шеърлар салмоғи ошиқлигини ва ғазал, муҳаммас каби классик адабиётимиздаги жанрлар даврнинг янги ғоя мақсадларини ифодалашда фаол хизмат қилганлигини кўриш мумкин-ку! Абдулла Авлоний, Абдураззоқ Фақирий, Нозимахоним, Сўфизода, Хислат, Мискин, Баёний, Мутриб, Сафо Муғанний, Чокар, Оразий, Ҳайратий каби шоирлар асарларида классик ўзбек шеъриятидаги деярли барча шакллар, жанрлар қўлланилган. Хуршид, С. Абдулла, Ҳабибий, Чархий каби шоирлар умрларининг охиригача асосан арузда ва классик шеъриятимиз жанрларида ижод қилдилар. Мазкур шоирлар ва улар ижод қилган жанрларга тўхталишимизнинг бошқа боиси ҳам бор. «Советшунос»лар 30-йиллар ўзбек поэзияси тўғрисида гапирганда бу давр ўзбек поэзиясидан лирика суриб чиқарилди, деган даъвони қилади. Э. Оллуорт «адабий тортишувларда «лирика» иснодли термин бўлиб қолди», дейди. Биринчидан, юқорида тилга олинган шоирлар асарлари тўлалигича лирикага киради. Иккинчидан, лириканинг вазифаси «советшунос»лар ўйлагандек гўзалларнинг қош-кўзи ҳақида, севги изтиробларини куйлаш эмас, (сарой шоирлари лирикани шундай эрмакка айлантириб юборган), замоннинг ўткир ижтимоий-сиёсий-ахлоқий масалаларини ва мураккаб ранг-баранг воқелик туфайли инсон қалбида юз берган, туғилган кечинмалар, туйғулар, коллизиялар, фикр, орзу-армонларни ифодалайди. Шунинг учун ҳам юқоридаги шоирларимиз Октябрь революцияси, ҳуррият, Ленин, Коммунистик партия, янги ҳаёт тўғрисидаги туйғуларини шу лирика орқали ифодалагани боис ҳам уларнинг асарлари халқ орасига чуқур кириб борди. Йўқ, бу ерда гап бошқа нарсада: «советшунос»лар шеъриятнинг ўткир ижтимоий-сиёсий воқеаларга, халқ курашига аралашиши ва улар қўлида кучли ғоявий қурол бўлишини истамайдилар. Шунинг учун «лирика» ниқоби остида шеъриятни пассивликка, ғоясизликка, «санъат санъат учун» деган эски тутуруқсиз йўлга тортмоқчи бўладилар. Буни Дэвид Монтгомерининг Ҳ. Олимжон тўғрисидаги ишларидан ҳам билиш мумкин: «У айни чоқда табиат ва муҳаббат ҳақидаги жуда кўп асарларнинг муаллифи ҳамдир, уни шу асарлари учун кўпроқ севишади ва эслашади. Ҳамид Олимжоннинг бу даврдаги лирик поэзияси таъсирчан ва интим характерга эга, чунки уларда шоирнинг ўз хотинига, оиласига ва табиатга нисбатан кучли муҳаббати ифодаланганки, бу ёвузликдан паноҳ топувчи бир нарса сифатида тасвирланган».

Қаранг, халқ Ҳ. Олимжонни табиат, муҳаббат ҳақидаги шеърлари учунгина севар ва эслар эмиш!? Унинг севги, табиат ҳақидаги шеърлари «ёвузликдан паноҳ топиш» йўли эмиш!? Аслида Ҳ. Олимжоннинг табиат ва оила ҳақидаги шеърларида — лирикасида Дэвид Монтгомери орзу қилган ижтимоий воқеликдан узоқ лириканинг зарраси ҳам йўқ. Ҳ. Олимжоң табиат, оила, муҳаббат тўғрисидаги шеърларида ҳам бахт ва шодлик фалсафаси хусусидаги баҳсини давом эттиради. «Баҳор» деган шеърида Ҳ. Олимжон «Сен ёшлиги буюк ўлканинг», деб баҳор — социалистик ўлкасини тасаввур этади. «Дарё кечаси» шеърида «дарёдан зўр ва моҳир инсон»ни улуғлайди. «Жануб кечасида» социалистик жамият берган севги, эркини ғурур билан мадҳ этади: «Айтиб бер-чи, шунча севганлар бўлганмикин менча бахтиёр? Айтиб бер-чи, қайси қиз бурун севиб бўлган умид билан ёр?» Ахир шеърда халқимизнинг катта тарихи ва тақдиридаги бурилиш нуқталардан бири бадиий таҳлил этилмоқда-ку! Бу асарларда даврнинг ўткир ижтимоий-ахлоқий масалалари кўтарилмоқда-ку?!

Шуни таъкидлаш керакки, Дэвид Монтгомери ўз ишлари, суҳбатларида (ушбу сатрлар муаллифи ҳам у билан бир неча бор мулоқатда бўлган) ўзини одилроқ қилиб кўрсатишга уринмоқчи бўлади. Э. Оллуорт «совуқ уруш» даврининг вакили эди, ҳозир замон ўзгарди, биз дўстлик учун интиламиз, деб ишонтирмоқчи бўлади. Аслида у Э. Оллуортнинг содиқ шогирди бўлиб, унинг чизиғидан қилча чиқмайди, фақат ўзининг разил фикрларини унга нисбатан яшириброқ, пардалаб ўтказиш йўлидан боради. Ҳ. Олимжон ҳам ўз шеърлари учун «кексароқ, талантли ва миллатчи муаллиф Чўлпон томонидан юқори баҳоланди», дейди Д. Монтгомери. Ваҳоланки, Ҳ. Олимжон миллатчиларга қарши энг фаол кураш олиб борган шоирлардан бири эди. Ҳ. Олимжоннинг «Мудофаа кунларида», «Биз енгдик», «Тайёр трактор!», «Тарих кўрганми?», «Бахтлар водийси» каби ўша даврдаги шеърларини бахтли ўлканинг реалистик тасвири тарзида тушуниш керак. Д. Монтгомери эса «советлар томонидан Ўзбекистоннинг ўзгартирилишини жанговарларча қувватлаш», деб буриб ёзади. Д. Монтгомери Ҳ. Олимжоннинг Ўзбекистон ёзувчилар союзига раҳбарлик даражасига кўтарилиши фактини унинг ижодкор сифатида етуклиги, ишончҳурматининг катталиги ва ташкилотчилик талантининг ўткирлигидан деб билмайди. Балки «сиёсий ишининг юришиб кетиши»га, «сиёсий ювошлигига», «совет режимини қувватлаши ва мақташи»га боғлиқ бўлди дейди. Ҳ. Олимжон баҳонасида Д. Монтгомери устози Э. Оллуортнинг қатор разил тезисларини ўтказади: Ўзбекистондаги адабий жараён «Москвадаги ҳукумат назорати остида» қолди, революциядан аввал адабиётга кириб келган кекса авлод билан ёшлар ўртасида бўлиниш, зиддият бор, деган туҳматларни қилади. Шу фактларнинг ўзиёқ Д. Монтгомерининг Э. Оллуорт каби ғоявий душманларимиздан қолишмаслигини тасдиқлайди. Худди шу Э. Оллуорт Ҳ. Олимжоннинг «Кўклам» шеърий тўплами «антисовет миллатчи шоирлар асарларига анчагина яқин», деб туҳмат қилган эди. Бу—оқни қора демоқдан бошқа нарса эмас.

Э. Оллуортнинг ўзбек совет адабиёти тараққиётига бўҳтонларини тасдиқловчи ҳолатлардан бири — 30-йилларда ўзбек совет адабиётининг ҳамма жанрлари тезкорлик билан ривожланди. Ҳамза ва Яшиннинг классик пьесалари майдонга келди, «Ўтган кунлар», «Меҳробдан чаён» романларидан кейин «Сароб», «Қутлуғ қон» романлари пайдо бўлди, Ғ. Ғулом ҳикоянавис ва шоир сифатида Иттифоқимиз, ҳатто чет эл матбуотида оғизга тушди, Ойбек достонлари, Уйғун, Ҳ. Олимжон, Миртемир, М. Шайхзода, Зулфия, У. Носир шеърияти ўзбек поэзиясини янги тараққиёт босқичига кўтарди. Э. Оллуорт эса «30-йилларда энг яхши ўзбек шоирлари энг яхши ўзбек поэзияси билан биргаликда йўқ бўлиб кетди», деб надомат қилади. Унинг кимларни назарда тутиб кўз ёши тўкаётганлигини англаш қийин эмас. Улар Иккинчи жаҳон урушидан кўп нарса кутган эдилар. Улуғ Ватан уруши даври ўзбек совет адабиётининг сиёсий ўткирлиги, ғоявий юксаклиги, жанговар ва ҳужумкорлиги, инсонпарварлик ва дўстлик туйғуси, ғалабага ишонч руҳи билан тўлалиги — қаҳрамонона пафосини улар кўришни хоҳламайди. Фақат ҳижрон, висол, соғинч ҳақидаги шеърларни маъқул кўради ва бундай асарларни «ҳақиқий лирик поэзия» дейди. Партиямизнинг 1946 йилда адабиётни ғоявийлик, ҳаққонийликка, замонавийликка, халқ ҳаётига янада яқин бўлишга чорловчи қарорини «лиризмга қарши кескин ҳужум» деб талқин қилади. Э. Оллуорт.

Оллуорт ўзбек ёзувчилари «адабиётни партиянинг мақсад ва шиорлари доирасига мослашга мажбур», дейди. 30-йиллар адабиётимизнинг етакчи мавзулари бўлмиш саноатни индустрлаштириш, колхоз қурилиши, маданий революция, хотин-қизлар озодлиги, тарихий ўтмиш темаларини партия, советлар томонидан зўрлаб берилган мавзулар дейди. Аввало, шуни айтиш керакки, ҳар даврнинг ўз вазифаси, ўз проблемаси, бош ғояси ва мақсад, идеали бўлади. Халқ ҳаёти билан жипс боғланган ёзувчи ва адабиёт, энг аввало, мана шу бош мавзуларни қаламга олади. 20-йиллар бошида Социалистик революция ва уни ҳар турли душманлардан ҳимоя қилиш, халқни янги ҳаётга даъват этиш бош масала эди. 30-йилларда янги ҳаётни қуриш ва бунда халқнинг иштироки биринчи ўринга чиқди. Айтайлик, ҳозир, инсониятнинг тақдири, тинчлиги масаласи ва инсоннинг руҳий оламини теран бадиий тадқиқ қилиш, уни ҳар томонлама камол топтириш адабиётимизнинг бош ғоясидир. Совет адабиётининг реалистик қудрати ва инсонпарварлик моҳияти ҳам шундаки, у доим халқ билан бирга, замона билан бирга қадам ташлайди ва инсоният тақдири тўғрисида, унинг бахтиёр келажаги ҳақида қайғуради. Партиямизнинг мақсад ва интилишлари эса халқ манфаати учун хизмат қилишдан иборатдир.

Ливанда қон тўкиш ҳамон давом этмоқда. Исроил қуролли кучлари Ливан пойтахти кўчаларида изғиб юришибди. Суратда: Исроил солдатлари Байрут кўчаларида.
ЮПИ—ТАСС фотоси

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениеси, СССР Адабиёт фондининг Ўзбекистон бўлими республика Ёзувчилар союзи Қашқадарё область бўлимининг масъул секретари, ёзувчи Самар Нуровга онаси

Тунуқой ФАЙЗУЛЛАЕВА

вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Ориф ФАРМОН

ТИЛГА ЭҲТИЁЖ

МЕН энди гапирмасликка қарор қилдим. Ахир ибтидоий одамлар гапирмай ҳам бемалол бир-бирларини жуда яхши тушунишган-ку! Ишхонада ярим кунимиз валақлаш, ғийбат билан ўтади. Умуман, одамзотга тил нима учун керак бўлиб қолган ўзи?

Шу ўйлар билан индамай нонушта қилдим-да, кўчага чиқдим. Бекатга етишимга юз қадамча қолганда, одатдагидай, автобус жўнаб кетди. Ичимда сўкиниб, қадамни тезлатдим. Бекатда чекиб тургандим, мен томонга бир йигит кела бошлади. Қўлида сигарет. Индамай чўғни рўпара қилдим. У сигаретини тутатгач, бош силкиди, мен ҳам индамай бошимни лиқиллатиб қўйдим.

Орадан сал ўтгач, автобус келди. Автобусга чиқиб, ёнимда турган одамга индамай танга узатдим, у ҳам гап-сўзсиз бошқа йўловчига оширди. Билет келди, ҳеч қанақа англашилмовчилик бўлгани йўқ. Йўловчиларнинг ҳаммаси жим боришарди.

Индамай ишхонага кириб бордим. Ҳамкасблар билан индамай кўришдим. Ҳол-аҳвол сўраганларга бош ирғаб, жилмайиб жавоб бердим ва ишга уннадим.

— Мусурмонқул, чекишдан олинг-е, — деб қолди салдан кейин хумор бўлган ҳамхонам Бекмирза ака. Индамай столга сигарет қўйдим. У сигаретни лабига қистириб, аланглай бошлаган эди, гугурт тутдим.

— Ҳали автобусда келаётиб бир пиёнистани учратиб қолдим, — гапида давом этди у бошини ўрай бошлаган тутунни ҳайдаркан. — Наҳорга «отиб» олибди. Роса ҳаммани кулдирди.

Унинг гапига жилмайиб жавоб бердим. Бекмирза ака соат сўради. Мен индамай кўзига соатимни тутдим. Ўзимча жуда хурсанд эдим.

Шу орада тушлик бўлди. Ошхонада касса аппаратининг орқасидаги ойначада нарх ёзилиб чиқади, демак, гап-сўзга ҳожат йўқ.

Тушликдан кейин хонада чойбазм қилдик. Анча ғийбатлар бўлди, лекин мен тилга эҳтиёж сезмадим. Бемалол калла ҳаракати билан гурунглашавердим.

Ўша куни тўсатдан мажлис бўлиб қолди! Қувониб кетдим. Балки мажлисни гап-сўзсиз ўтказиш мумкиндир?

Мана, директор хонасида қалдирғоч болаларидай тизилишиб ўтирибмиз. Ниҳоят, директор қовоғини осилтирганча ўрнидан турди:

— Ўртоқлар, ҳушёрхонадан хат келди! — деди у ғазаб билан.

— Қанақа хат экан?—деб сўради Саид ака деган шошқалоқ ҳамкасбимиз.

—Севги мактуби, —масхаромуз жавоб берди директор. — Ҳушёрхонадан қанақа хат келарди!.. Юсупов «меҳмон» бўлибди. Қани, Юсупов, бу иснодга нима дейсиз энди?

Қип-қизарган Юсупов ўрнидан туриб, чайқала бошлади.

— Иккита ўртоғим келиб қолувди, — деди овози қалтираб. — Ошхонада суҳбатлашиб ўтирувдик, олиб кетишди. Маст эмасдик, тўполон қилганимиз йўқ...

— Жамоат жойларида ичиш мумкин эмаслигини биласиз-ку.

— Нега бўлмаса ошхонага буфет очиб қўйишган?..

Савол-жавоб давом этарди-ю, мен эса ҳамон одамга тил зарурми деган жумбоқ устида бош қотирардим. Хўш, ҳушёрхонадан хат келибди. Директор индамай ҳаммани йиғиб, хатни бирбир кўрсатса, ходимлар индамай тилларини тақиллатса, Юсупов олчадай қизарса бас эди. Шошқалоқ Саид ака қанақа хат деб сўрамаганда киноя эшитмасди.

Ниҳоят, мажлис тугади. Юсупов қаттиқ огоҳлантирилди. Хонадан чиқиб кетарканмиз, телефон жиринглаб, директор ким биландир гаплашди ва:

— Ҳозир, бир минут, — деди трубкага, кейин тўсатдан мени чақириб қолди. — Каттақўрғоннинг буюртмасини тайёрлаб қўйдингизми? — сўради у. Мен «йўқ» дея калламни лиқиллатдим. Директор тутоқиб кетди. —Уч юз чақиримдан лойиҳага келишибди! Нега тайёрламадингиз?!

Мен қўрқиб кетдим.

— Холам ўлиб қолувди, ўшанчун... — деб юбордим беихтиёр.

Директор ғазабини ичига ютди ва тезда лойиҳани тайёрлаб беришни буюрди. Мен хонадан коптокдай отилиб чиқиб кетдим, қўлларим қалтираганча иш бошладим. Қўлим ишда-ю, хаёлимдан ҳамон «Тил керакми?» деган савол кетмасди. Хўш, йўқ холамни ўлдирмай, индамай тураверсам бўлмасмиди? Келиб-келиб топган гапимни қаранг! Ёлғон-а, ёлғон! Наҳотки одамзод ёлғон гапириш учун тилга эҳтиёж сезган бўлса?!

ЧОЙХОНА ХАБАРЛАРИ

Туристик саёҳатга жўнаб кетган район илғорларидан иборат йигирма кишилик группа сафардан қайтди. Улар ўн кун мобайнида марказий шаҳарларнинг барча йирик магазинлари, савдо марказлари ва бозорларида бўлишди.

Саёҳатчилар шу кунларда қимматбаҳо «таассуротлари»ни қўни-қўшнилар, ёр-биродарлар, таниш-билишлар билан ўртоқлашмоқдалар.

С. МУСАБОЕВ

●

Чаққонбой югуришда янги натижага эришди. У бекатдан қўзғалган автобусни 100 метр масофадан 15 секундда қувиб етди ва унга чиқиб олди.

Интилганга толе ёр, деб бежиз айтишмаган.

У. АҲМЕДОВ

●

«Автомехбаза» директорининг хабар беришича, кеча ёмғир ёққан куни ҳамма сув сепадиган машиналар ишлаган.

У. КАРИМОВ

ҚЎНҒИРОҚ

Студент дарсда зерикиб ўтирган эди. Шу пайт қўнғироқ жиринглади. Студентнинг юзи ёришди.

— Овози бирам ёқимлики, — деб қўйди у ўзича.

Орадан ўн минут ўтди. Яна ўша таниш қўнғироқ эшитилди. Студентнинг юзи буришди.

— Овози бирам ёқимсизки, нақ қулоқни тешворай дейди-я?

Бу сафар дарсга кириш учун қўнғироқ бўлган эди...

Валижон БОБОМУРОДОВ

ХАНДАЛАР

— Парижда роса сайр қилдик-да,—деди эр хотинига мақтаниб.

— Эйфел минорасини ҳам кўргандирсиз, дадаси?

— Э, қаёқда дейсан, ахир бир ҳафтада ҳамма нарсани кўриб бўларканми?

●

— Эрингизга шовқин-сурон тўғри келмайди, — деди доктор. — Мана, уйқу дори учун рецепт.

—Бу дорини у кишига қачон берсам бўлади, доктор?

— Бу дори сиз учун, хоним!

●

Бошлиқ секретарь қизни чақириб, деди:

— Менга қаранг, ҳозиргина дугонангиз қўнғироқ қилиб, сизни бетоб ётибди, ишга чиқа олмайди, деди. Бу қандай майнавозчилик ўзи?

— Кечирасиз, Жўра Тўраевич, мен унга эртага қўнғироқ қилгин деган эдим, эсидан чиқибди-да...

●

— Жонгинам, сизни икки юз от кучига эга бўлган машинада сайр қилдирсам, нима дейсиз?

— О, жуда ажойиб иш бўларди-да.

— Унда мана шу «Икарус»га чиқа қолайлик.

●

— Суратни қаёққа олиб бормоқчисан, ўғлим? — деди бувиси неварасига.

— Мактабга, кеча ўқитувчимиз ойинг билан дадангни бир кўрмоқчиман, деган эдилар.

Ш. СУБҲОНОВ

●

Шафтоли еб келаётган Афандидан дўсти сўради:

— Битта шафтолингдан бер, сени эслаб юраман.

Афанди битта каттакон шафтолини ебди-да, данагини дўстига узатибди:

— Мана, ола қол! Мени эслаб юрарсан.

Б. ПОЛВОНОВ

●

— Маъмура, кинода сенга ёққан нарса нима бўлди?

— Ойим олиб берган музқаймоқ...

●

Режиссёр артистга мурожаат этди:

— Унутмагинки, саҳнада арслон сени икки қадамча масофада қувлаб боради.

— Яхши, аммо арслон бу ҳақда олдиндан огоҳлантириб қўйилганми?

●

Биринчи марта опера томоша қилаётган қизча отасининг қулоғига шивирлади:

— Бу жаноб нима учун анави хонимни қўрқитяпти?

— Қайси жаноб?

— Ҳув анави, таёқча ўқталаётган...

— Жим бўл, у дирижёр, ҳеч кимни қўрқитаётгани йўқ.

— Унда нимага у хоним қичқиряпти?

Тўпловчи Б. ЖУМАНИЕЗОВ

Ямин ҚУРБОН

«ЖОНКУЯР»

Овул ортидаги ҳовузда тонг пайт
Этарди ўрдаклар сайри фароғат.
Сув ичгали келган Эшакка бу ҳол
Ғалати туюлди, ҳурпайтирди ёл:

«Э-ҳей, ялоқилар, уялинг бироз
Тиниқ сувимизни қилгали ифлос!!!»
Бу дўқ-дағдағадан бир гала ўрдак
Кўз очиб-юмгунча ростлади жуфтак.

Кўриб қолиб сувда биттагина пат,
Олиб ташлагали қилди Эшак жаҳд.
Аммо пат тутқич бермай негадир,
Жиғига халачўп каби тегадир.

Унга сари Эшак қувишни қўймас.
Ахир, вей, қайсарлар курашга тўймас.
Бора-бора ранги бўлди балчиқ тус
Тоғлар чашмасидек мусаффо ҳовуз.

Бу ҳолдан бошлари гангиб, чайқалиб:
«Мунча булғадинг-ей сувни, эҳ, аҳмоқ!» —
Дедилар ўларга етган Бақалар.
Бўлди Эшагимиз кўзлари чақмоқ:

«Э-ҳей, вақилламанг сиз ҳар тарафдан!!
Ахир, мен ҳовузни тозалаяпман!!!»

МЕҲРИБОН ҚОТИЛ

Азмиддин ётарди, рамақда жони,
Ранг-рўйи бамисли арпа сомони.
Яқинлар кирарди қилишиб иззат,
Чиқишар эдилар тилашиб сиҳат.

Баногоҳ эшитиб ётганин оғир,
Оҳ-воҳлаб, тушгандек тишига омбир,
Келди ҳол сўргали ошноси Тўйчи.
Келдию чўнг юкли туядек чўкди:

«Ҳайрият, ҳайрият, кўролдим тирик!
Дард қурсин, фарқ этмас каттами-кичик!
Бўғин-бўғинингдан ғажир қуртдайин,
Қуритар мўркондан чиққан дуддайин.

Бора-бора тушиб жонинг қасдига,
Тутар Азроилнинг темир дастига.
Десанг, куни кеча, қара-я, дўстим,
Уч уйда уч дардманд юмибди кўзин.

Воҳ-воҳ, елкаларда тобутлар қалқиб,
Дилларни олди нақ илонлар чақиб!!
Чақалари ўкрар қилишиб нола,
Кўз ёшлари, десанг, худди шалола...»

Ваҳима тегибми қалбига ўқдек,
Қунишиб бадани, муздек тер қуюб,
Азмиддин кўзлари сўнди булутдек.
Хаёлан ўзини тобутда туюб.

Сал ўтмай тортгандек бўлиб ер танин,
Оғзи ланг очилди, қоқди энгагин.

УМР

«Ёшингиз юздаю, не сабаб, ҳамон
Чақнар кўзингизда ёшлик назари?»
«Умрингиз бўстони кўрмагай хазон
Гар ўзни тутсангиз жоҳилдан нари».

МАҲСУЛОТ СИФАТИ

М. ЗОШЧЕНКО

ГУСЕВ деган танишимникида берлинлик немис яшаган эди. Битта хонани ижарага олганди. Қарийб икки ойча яшади. Аллақандай қаланғи-қасанғи ёки майда миллат эмас, нақ Берлиндан чиққан асл германиялик эди. Русчалаб оғзинг қани деса бурнини кўрсатарди. Уй соҳиблари билан имо-ишора орқали гаплашарди.

Бу немиси қурмағур кийинишниям қийворарди. Оппоқ ички кийимлар. Тиғдай шимлар. Заррача ортиқча жойи йўқ. Бамисоли ясатиғлиқ қўғирчоқ дейсиз.

Ана шу немис жўнаб кетаётганда хўжайинларига анча-мунча нарса қолдирди. Ҳар хил шишачалар, кийимлар, қутилардан иборат бир тўда чет эл лаш-лушларини ташлаб кетди. Бундан ташқари, икки жуфт эркаклар иштони. Бус-бутун тўр кўйлак. Эркак ва аёлларга тегишли турли майда-чуйдалар эса сон-саноқсиз эди.

Буларнинг ҳаммаси бурчакка, қўл ювғич ёнига уйилганди.

Уй бекаси, Гусева хоним, ҳалол аёл, ёмон дейишга тил ҳам айланмайди, жўнаш олдидан немисга ўзича битте-дритте, яъни шошилишда хорижий маҳсулотларни ёдингиздан чиқармадингизми, деди.

Немис бош чайқаб, битте-дритте, яъни марҳамат, олаверинг, зор қолганим йўқ дегандай бўлди.

Шу заҳоти хонадон соҳиблари ўзларини ўлжага уришди. Гусевнинг ўзи буюмларнинг батафсил рўйхатини тузиб чиқди. Албатта, тўр кўйлак билан иштонни ўзи олди.

Иштонни нақ икки ҳафта қўлида кўтариб юрди. Ҳаммага кўрсатиб фахрланди, немис молининг сифатини мақтади.

Буюмлар, дарҳақиқат, кийилган, уринган бўлса-да, тан олиш керак, асл хорижий маҳсулот, қарасанг қарагудай эди.

Дарвоқе, қолдирилган буюмлар орасида флягага ўхшаш, порошок солинган яссигина бир банка ҳам бор эди. Порошок умуман қизғиш, майда эди. Дуппа-дуруст ҳиди ҳам бор.

Дастлабки шоду хуррамликлардан сўнг Гусевлар бу қандоқ порошок бўлди экан, дея ўйлаб қолишди. Ҳидлаб, чайнаб кўришди, оловга сепишди, аммо билишолмади.

Уйма-уй кўтариб юришди, олий мактаб талабаларига, ҳар хил зиёлиларга кўрсатишди, барибир фойдаси бўлмади.

Кўпчилик бу упа бўлса керак дейишди, баъзи одамлар эса бу янги туғилган немис чақалоқларига сепиладиган майин немис порошоги, дея фикр билдиришди.

Гусев деди:

— Менга майин немис порошоги зарил эмас. Янги туғилган чақалоғим ҳам йўқ. Майли, бу упа бўла қолсин. Ҳар гал соқолимни олгач, башарамга сепиб турай. Лоақал умрда бир марта маданий яшаш керак-ку.

У энди соқолини олиб, упа сепишга тушди. Ҳар гал соқоли қирилгач, ёноқлари қизариб, гуллаб-яшнаб юрарди.

Атрофдагилар, албатта, ҳасад қилишар, саволлар ёғдиришарди.

Мана шунда Гусев немис маҳсулотини қуллаб-қувватларди. Немис товари шаънига узоқ ва қизғин ҳамду сано ўқирди.

— Шунча йил аллақандай рус матоҳлари билан ўзимни хор қилиб юрган эканман, — дерди у. — Мабодо бу упа тугаб қолса, нима қилишга ҳам ҳайронман. Яна бир банкасини сўраб олишга тўғри келади. Ўзиям ажойиб нарса-да. Дилим яйраб кетади.

Бир ойдан сўнг, упа тугай бошлаганда Гусевларникига таниш зиёли келди. Кечқурун чой ичиб ўтиришганда у банкадаги ёзувни ўқиди.

Маълум бўлишича, бу бургага қарши ишлатиладиган немис дориси экан. Албатта, кўнглига қувноқлик сиғмайдиганроқ одам бундан ҳангу манг бўлиб қоларди. Ҳатто, эҳтимолки, ортиқча бадгумонликдан юзларига иссиқлик тошиб кетарди. Аммо Гусев унақалардан эмас.

— Бунисига қойилман, — деди у. — Мана буни сифатли маҳсулот деса бўлади! Юксак муваффақият. Бунақа товарга қойил қолиш керак. Хоҳласанг упа ўрнида ишлат, хоҳласанг бургага қарши сеп! Ҳаммасига ярайди. Бизда нима бор ўзи?

Гусев немис маҳсулотини яна бироз мақтагач, деди:

— Бир нарсани пайқаб қолдим. Упа сепа бошлаганимдан буён бурга чақмай қўйди. Хотинимни, яъни мадам Гусевани эса чақяпти. Ўғилларим уззукун қашиниб юришади. Итимиз ҳам қитир-қитирдан бўшамайди. Менга эса жин ҳам урмайди. Баччағарлар, номига ҳашорат бўлса ҳам, асл товарни сезишади. Мана бу, дарҳақиқат...

Ҳозир Гусевнинг порошоги тугаб қолган. Энди уни яна бургалар чақаётган бўлса керак.

Ш. ЭРГАШЕВ таржимаси

Рассом Рашид АБДУЛЛА

ИНСОН ВА ҚОНУН

ШАРПАЛАР

— **Чайқовчи камёб товарни қаердан олади? Ахир унинг ўз фабрикаси йўқ-ку?**

— **Чайқовчининг «фабрика»си — бу виждонини жиғилдон билан алмаштириб юборган савдо ходимларидир. Фойдани «арра» қилиш мақсадида чайқовчига товарни пештахта остидан ўшалар етказиб туришади...**

(Марғилон шаҳар халқ судининг судьяси Эътиборхон Сайдуллаева билан бўлган суҳбатдан)

«Тошкент — Андижон» поезди Марғилон станциясига эрталаб соат тўққизларда етиб келди. Йўловчилар чамадонлару портфеллари, тугунларини кўтарганларича вагонлардан туша бошладилар. Улар орасида қирқлардан ошган аёл ва ўттизлар атрофидаги йигит ҳам бор эди. Иккаласи атрофга олазарак назар ташлади-да, зинапоялардан тушиб, «Вокзал — Ипак комбинати» автобусига ўтирдилар. Автобус шаҳар марказидаги бозор ёнига яқинлашгач, тушиб қолдилар. Худди шу пайт уларни милиция ходимлари тўхтатишди.

— Қўлингиздаги тугунларни бир кўриб қўйайлик-чи!

Аёлнинг ҳам, йигитнинг ҳам ранги докадек оқариб кетди. Тугунлар ечилганда, улардан чет элда чиқарилган, кўзни қамаштирадиган ўн дона аёллар жемпери ва олти дона ялтироқ рўмол чиқди. Аёллар бу рўмолларни «минг сим» деб аташади.

— Хўш, дея—ҳисоб-китоб қилишди милиция участкасида, — манови нейлон жемперларнинг асл нархи 35 сўм, аммо бозорда арзони билан 70 сўм. Рўмолларнинг нархи олти сўмдан, аммо уни 12 сўмдан пуллайсизлар. Демак, бир кунда ишлаб олмоқчи бўлган ҳаром пулларингизни ҳисоблаб чиқсак, жами 386 сўм бўлар экан. Чакки эмас...

Тезда бу шахсларнинг ким эканлиги ҳам аниқланди. Аёл кўпни кўрган, «стажли» чайқовчи Муқаддам Набиева экан. У Тошкент область, Тошкент район, Охунбобоев номидаги колхозда яшаркан. Уч йил аввал ҳам чайқовчилик қилгани учун судланибди. Лекин тегишли хулоса чиқариб олмабди. Шеригининг ҳужжатларидан маълум бўлдики, у Фарғона область, Охунбобоев район маиший хизмат комбинатининг ходими Эргаш Ўринбоев экан. Қўлга тушишгач, булар айбни бири-иккинчисига тўнкай бошладилар.

— Бу жемпер ва рўмолларни қаердан олдиларингиз?

— Тошкентнинг Чорсу бозорида бир хотин жемперларнинг ҳар бирини бизга эллик сўмдан берди...

Уларнинг ўз шерикларини яширмоқчи бўлаётганликлари аён эди. Лекин айблари тўла бўйнига қўйилди. Ҳар бири узоқ муддатли қамоқ жазосига ҳукм қилинди.

Қимматли газетхон! Сиз 386 сўмнинг қанча пул эканлиги ҳақида бир бош қотириб кўринг. Бунга, мен, масалан, икки ой пешона тери тўкиб ишлайман. Бу пулга 3 минг дона нон беришади. Бу пулга, қолаверса, болачақаларимни бир-икки йил кийинтираман. Сиз билан бизнинг ҳалол нонимизга чанг солаётган чайқовчилар эса бу пулни бир кунги «операция»лари давомида ишлаб оладилар.

Ана энди мақоламиз бошида келтирилган сўзларга қайтамиз. Дарҳақиқат, чайқовчининг ўз заводи, фабрикаси йўқ. Уни камёб моллар билан виждонини еб қўйган омбор мудирлари, магазинчилар таъминлаб туришади. Улар фойдани тенг бўлишади. Сих ҳам куймасин, дейишади, кабоб ҳам... Аммо баъзида сих ҳам куяди, кабоб ҳам. Куйганда қандоқ!

Ўтган йил давомида Марғилон шаҳар халқ судида чайқовчилар ва уларга ҳамтовоқ бўлган савдо ходимларидан бир нечтасининг иши кўриб чиқилди. Мен ўша жиноий ишлар билан батафсил танишдим.

Олтинхон Акромова номли пенсионер аёл ўзининг ўттиз беш ёшли, тоғни урса талқон қиладиган ўғли Тоҳиржон билан ҳамкорликда муттасил чайқовчилик билан шуғулланиб келган. Улар шаҳардаги саноат моллари савдосига қарашли 1-магазин ходими Юсуф Йўлдошев ва 7-магазиннинг трикотаж бўлими мудири Рустам Ҳасанов билан тил бириктирганлар.

Акромовларнинг уйи тинтув қилинганида, кўп миқдорда камёб моллар, аёлларнинг нейлон жемперлари, болалар костюмлари, кўйлаклари ва бошқа моллар чиқди. Ҳар бир метри аслида 20 сўм бўлган, бозорда икки баравар қимматига сотилаётган чет элнинг шифон материалидан 146,7 метр тахлаб қўйилган экан! Омбордан нима фарқи бор? Агар бу уйда сақланаётган ноёб моллар олиб чиқиб, бозорда чайқов нархи билан сотилса, чайқовчилар 2861 сўм фойда қилар эканлар!

Бу ноёб молларни чайқовчиларга Юсуф Йўлдошев ва Рустам Аҳмедов етказиб беришган. Судда уларнинг айблари бўйнига қўйилди.

Шуниси қизиқки, меҳнаткашлар нонини туя қилаётганлар ўзаро жуда аҳил кўринишади. Бир-бирларини сизлашади, сийлашади. Аммо бошларига иш тушиши билан ҳаммаси ўз жонини қутқариш учун ҳаракат қилиб қолишади. Масалан, терговда Юсуф Йўлдошев шундай жавоб берди:

— Олтинхон Акромова билан ўртадаги фойдани бўлишиб оламиз, деб гаплашмаганмиз.

— Йўқ,—деди Олтинхон Акромова, —сиз сотаверинг, фойдани кейин бўлишамиз, дегансиз.

Ҳали айтиб ўтганимиздай, шаҳар халқ суди чайқовчилик билан боғлиқ бўлган ишлардан ўндан ортиғини кўриб чиқди. Бу ерда ўйлантириб қўядиган бир томони бор. Жиноятчиларнинг аксарияти ёшлар. Юқорида номлари айтиб ўтилган Тоҳир Акромов, Рустам Ҳасанов, Юсуф Йўлдошев, Эргаш Ўринбоев 25—35 ёшлар орасидаги одамлар. Мана, масалан, ўттиз ёшли Абдулбори Ҳусанов ҳамда йигирма етти ёшли Абдуваҳоб Султоновни олиб кўрайлик. Абдулбори 4-саноат моллари магазинида сотувчи бўлиб ишлаган. У шериги Абдулваҳобни эркаклар кримплен костюми билан таъминлаб турган. Иккаласи ҳар бир костюмдан 40—45 сўмдан фойда кўриб турганлар.

Худди шундай кримплен костюм билан қўлга тушган Яҳё Бурҳонхўжаев ҳам энди ўттиз ёшни қоралаган.

Яна бир характерли томони шундаки, бу шахслар чайқовчиликка йўқчиликдан қўл урган эмаслар. Баъзиларининг ҳатто ўз енгил машиналари бўлган. (Дарвоқе, суд Юсуф Йўлдошев ва Тоҳиржон Акромовга қарашли «Жигули» машиналарини давлат фойдасига мусодара қилиш ҳақида ҳукм чиқарди).

...Пайшанба ва якшанба куни Марғилон бозорини айлансангиз, у ари уясини эслатади. Шундай гавжум ва тўс-тўполон. Бу ерда жондан бошқа ҳамма нарсани топасиз. Оломон оралаб юрадиган бўлсангиз, ён-атрофингиздан шивир-шивир эшитилади: «норка телпак керак эмасми, ака? Нейлон жемпер-чи?»

Ёшгина бир йигит оломон орасидан чиқиб келди-да, ёнимга яқинлашди:

— Ака, келинойим учун бир «чешский» этик олмайсизми?

— Қани, кўрсатинг-чи, — дедим. У сумкасини секингина очиб, этикни чиқарди. Худди ўша мен излаб юрган этик!

— Неча сўм?

— Мен юз эллик деймаи, сиз эса сўрайверасиз-да, ака!

— Ахир инсоф борми ўзи сизда? Кечагина буни магазинда 47 сўмдан сотишаётган эди — дедим мен ва ўша куни навбатда туриб етолмаганимни айтмадим.

Йигит менга бир ўқрайиб қаради.

— Бўлмаса ўша магазиндан олаверинг, ака!

— Хўш, хизмат ҳақингиз, боринг ана, ўн уч сўм бўлсин. Олтмиш сўмга бера қолинг.

— Ие, нима деяпсиз? — ижирғанди у, — олтмишга ўзимиз магазиндан оляпмиз-ку!

Шу аснода ёнимизга хушсурат бир жувон келди-да, кўп савдолашиб ўтирмай, этикни тўқсон сўмга олиб кетди.

Кейинги йилларда ички ишлар ходимлари томонидан халқ нонини туя қилувчиларга нисбатан кескин кураш олиб борилмоқда. Юқорида очиб ташланган жиноятлар ҳам ана шу ишлар натижасидир.

Чайқовчининг кимлиги ўз номидан маълум: у камёб молларни чайқаб, нархига нарх қўшадиган, сиз билан бизнинг ҳалол нонимизга шерик бўладиган, бола-чақаларимизнинг ризқига чанг соладиган одамдир.

Уни ҳам даст кўтариб, елкамиздан итқитиб юборадиган вақт етиб келди.

Қосимжон СОИИПОВ

Газетанинг навбатдаги сони 8 март куни чиқади.

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»

Орган союза писателей Узбекистана и Министерства культуры Узбекской ССР.

Бош редактор: Одил ЁҚУБОВ
Редколлегия: Раҳим АҲМЕДОВ, Рамз БОБОЖОН, Собир БОБОЕВ, Барот БОЙҚОБИЛОВ, Эркин ВОҲИДОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош редактор ўринбосари), Саъдулла КАРОМАТОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Назир САФАРОВ, Ўлмас УМАРБЕКОВ, Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул секретарь), Тўлепберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Лазиз ҚАЮМОВ, Малик ҚАЮМОВ, Сора ЭШОНТУРАЕВА.

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент—700029, Ленин кўчаси 41.
ТЕЛЕФОНЛАР: Бош редактор — 33-52-91, 32-57-42, қабулхона — 32-54-71; бош редактор ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул секретарь—33-49-93, 32-58-49; БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; поэзия ва проза —32-55-78; санъат—32-56-48; сатира ва юмор —32-56-49; фотолаборатория — 32-58-95.

Р. 09119. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. Индекс 64593. В. 3122. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12